

NAŠE PLANINE

MJESEČNIK PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

GODINA III.

1951

BROJ 4—5

Drugarski planinarski pozdrav počasnom predsjedniku Planinarskog saveza Hrvatske drugu Vladimиру Bakariću, predsjedniku Vlade NR Hrvatske i predsjedniku Zemaljskog odbora Saveza boraca!

Suvremenih zadaci planinara

Planinarstvo je bez sumnje jedna od najmasovnijih grana fiskulture, a u nas i jedna od najstarijih. Doskora će se navršiti osamdeset godina, otkako je osnovano prvo planinarsko društvo na slavenskom Jugu i u jugoistočnoj Evropi uopće (Hrvatsko planinarsko društvo, 1874. godine). Samo u N. R. Hrvatskoj ima danas oko 40.000 organiziranih planinara; mnogo veći broj nego ih je bilo u čitavoj predratnoj Jugoslaviji. Podrobnija uporedna analiza predratnog i današnjeg planinarstva veoma uvjerljivo utvrđuje činjenicu, da sadašnji život i rad naših planinara i planinarskih organizacija (društava, republičkih saveza i saveza Jugoslavije), pored stanovitih organizacionih nedostataka i neosporno velikih objektivnih teškoća u radu, također i *kvalitativno* nadmašuje predratno planinarstvo.

Ipak, uza sve to, još uvijek ima dosta nejasnih pojmove — kao što ih je, uostalom, u mnogo većem opsegu bilo i nekad — koji onda nužno prouzrokuju nepotrebne nesuglasice i suvišne pogreške u radu kako unutar samih planinara i planinarskih organizacija, tako i u odnosu vanplaninarskih faktora prema organiziranom našem planinarstvu. Zvući pomalo paradoksalno, ali se čini da je upravo u našoj republici, u Hrvatskoj, gdje je organizirano planinarstvo najstarije, baš najviše takvih suvišnih pogrešaka, da se u nas i suviše griješi. Osobit primjer nejasnih pojmoveva i jednostranog, dakle nepravilnog rješavanja akutnih planinarskih problema razotkriva nam na pr. slučaj i pitanje vlasništva bivšeg »Tomislavovog doma« na Medvednici. Premda je taj dom izgrađen od planinara za potrebe planinara i planinarstva, premda je to najveći i najpopularniji planinarski dom u Hrvatskoj, premda je to neosporni fiskulturni objekt, premda postoji nedvosmisleno jasan propis uredbe narodne vlasti o vraćanju fiskulturnih objekata nadležnim fiskulturnim organizacijama, ipak taj planinarski dom do danas još nije vraćen Planinarskom savezu Hrvatske, koji jedini ima i formalno i stvarno pravo na njega.

Kao što svaki izletnik nije planinar, a planinar nije odmah i još uvijek alpinista, tako isto ni svaki posjetilac planina i penjač preko škrapastih litica i okomitih stijena nije i ne mora odmah biti potpuno izgrađen planinar, kako ga mi poimamo. *Suvremenom planinaru moraju biti jasni sadržaj rada i stvarni zadaci našeg planinarstva.* U tome i jeste bitna razlika između nekadašnjeg i današnjeg planinara. Nekadašnji planinar odlazio je u planinu, da uživa u njenoj ljepoti, da se u romantičarskom zanosu opaja »čarima prirode« i da u malograđanskom samoživstvu zadovolji sebeljubivi »ja«. Današnji planinar ne gleda i ne misli tako. Barem ne bi trebao ni smio tako shvaćati planinarstvo. *Suvremenih planinara prije svega treba da bude svijestan revolucionarnog preobražaja strukture čitavog našeg društvenog života. Svaki naš planinar mora biti svijestan graditelj socijalizma.* To znači, da njegovo planinarenje — odlazak u planinu, krstarenje šumom, veranje krševitim bespućem, svladavanje prividno

nesavladivih zapreka, vezanje na alpinsko uže i snalažljivo prona-
laženje novih smjerova u najekspoziranim stijenama — da sve to
nije i ne smije biti samo sebi cilj, već je i ono jedno od sredstava
socijalističkog čovjeka, a po tome i doprinos izgradnji naše društvene,
socijalističke zajednice. Prema tome odlazak planinara u planine ne
smije značiti besciljno lutanje, beskorisno tračenje slobodna vremena
i svojevrsno izdovoljavanje ličnih prohtjeva i želja. Svaki boravak
u prirodi uopće, a u planini napose, treba organizirati tako, da uz
puno i prijatno zadovoljenje osnovnih ličnih potreba razvija i usa-
vršava u čovjeku ona svojstva, bez kojih danas ne možemo ni zamisliti
naprednog pripadnika suvremenog našeg planinarskog kolektiva.
Inicijativnost, snalažljivost, odlučnost, izdržljivost, drugarstvo, težnja
za proučavanjem prirode, borbenost u susbijanju svih oblika i nijansa
misticizma (a to je naročita značajka predratnog planinara-
malograđanina) i tako dalje, sve su to elementi, bez kojih zapravo
ne možemo ni zamisliti lik naprednog planinara; ali sve to još nije
dovoljno.

Uz pojam naprednog planinara nužno je vezano *svijesno osjećanje za kolektiv, za zajednicu*, svijesno osjećanje stanovite obaveze
prema zajednici, osjećaj potrebe davanja narodnoj zajednici svega
onoga, što je u nama najbolje i najvrednije. Eto *ta svijesnost, taj osjećaj obaveze rada za narodnu zajednicu, osjećaj potrebe suradnje u zajedničkoj izgradnji socijalističke domovine*, eto to je ono što
upotpunjaje lik naprednog planinara. I gdje toga još nema u dovoljnoj
mjeri, tu svijesnost neka razvija i neka je izbrusi onaj, rekao
bih, eliksirske napor, što ga valja izdržati pri svladavanju planinskih
strmina, neka je izglađi razborito prkošenje planinskoj oluj nad
krševitim urvinama. *Razvijanje te svijesnosti jedan je od osnovnih naših planinarsko-odgojnih zadataka.*

Rješavajući taj zadatak nužno rješavamo i niz ostalih, koji su
se nekako lančano nanizali i navezali u širokom sklopu opće plani-
narske djelatnosti. I čemu sada naročito pričati, kako boravak u
planini znači zdravo fiziološko regeneriranje ljudskog organizma,
kako planinarenje osvježava i fizički jača i omladinu i odrasle trud-
benike, kada je ta najelementarnija funkcija boravka u prirodi i
onako dobro poznata i posvuda dovoljno naglašavana. Podsjetimo se
radije, da planinarstvo veoma mnogo pomaže općem kulturnom uzdi-
zanju naroda, jer upućuje i upravo prisiljava planinara, da čita i
prati stručnu planinarsku i popularno-naučnu literaturu, da nepre-
kidno uči, upotpunjuje i proširuje svoje znanje, kako doista ne bi
prolazio planinom i prirodom uopće kao čovjek neuk i primitivan,
glupo i slijepo. Povrh toga po karakteru svoje planinarske aktivnosti
napredni planinar nužno upoznaje ne samo prirodne ljepote i razno-
like osobitosti planinskog relijefa naše domovine, već se neposredno
susreće i sa životom našeg gorštaka. Na svojim planinarskim puto-
vanjima gleda borbeni radni heroizam radničke klase Jugoslavije,
osvjedočeno vidi divnu stvarnost velikih gradilišta i gigantske rezul-
tate naše Petoljetke, na planinskim pašnjacima susreće tisućgrla
krda zadružnih ovaca, u vrtačama Učke svjedok je, kako prvi puta
u historiji te lijepe naše planine zadružni seljački plug duboko

preorava plodnu zemlju crljenicu i tko može poricati, da to planinarenje i takvo planinarstvo ne razvija i ne jača naš socijalistički patriotizam!

I kad je to sve doista tako, je li onda potrebno tražiti i prona-laziti neke posebne oblike i krute kalupe vanarmijskog vojnog odgoja unutar planinarskih organizacija. Ta on je sadržan već u redovitom planinarskom radu, kako je to pravilno konstatirano i u zadacima posljednjeg plenuma Planinarskog saveza Hrvatske. Na savezu je, društvima i njihovim rukovodiocima, da kroz pravilno organiziranu planinarsku aktivnost ti oblici vanarmijskog odgoja naroda postanu bitna svojina svakog našeg organiziranog planinara. Tada sadašnjih četrdeset hiljada organiziranih planinara u Hrvatskoj neće biti samo četrdeset hiljada kartotečnih brojeva i isto toliko planinarskih legitmacija, već i četrdeset hiljada svijesnih boraca za nezavisnost i slobodu socijalističke domovine, svijesnih pobjornika za mir i pobjedu demokracije u svijetu.

Dr. K. Firinger:

Preko pola stoljeća planinarstva u Slavoniji

Iako »ravna Slavonija« nije baš tako ravna, jer je velikim dijelom ipak brdovita, njen najveći grad, Osijek, u potpunoj je ravnici. Samo za posve jasnog vremena jedva se nazrijevaju obrisi dalekih planina, jer do podnožja Krndije ima od Osijeka oko 50 km, a do podnožja Papuka i do 100 km. Usprkos takvih nepovoljnih prilika, Osijek je među prvim mjestima naše domovine u kojima se razvio planinarski pokret i njegova je planinarska tradicija stara preko pol stoljeća. Dok je međutim u drugim našim krajevima pokretačem planinarstva bila blizina planina, u Osijeku se planinarstvo razvilo kao posljedica sve jačeg razvitka industrije i brzog načina života, te sve veće potrebe boravka i razonode u prirodi, t. j. potreba kulturnog čovjeka, da se kod određenog tehničkog stepena razvoja ljudskog društva pred tehnikom i kulturom osvježi u što nepristupačnijoj prirodi.

O prvim osjećkim planinarima jedva se još što znalo. Bilo bi se na njih posve zaboravilo, da ih u predratnom osjećkom »Hrvatskom listu« nije u »Hrvatskim spomendanim« spominjao dr. Rudolf Horvat. Više se o njima nije moglo saznati, stoga smo potražili tadanje osjećke novine »Die Drau«, u kojima je doista nađeno nekoliko bilježaka. Konačno je u osjećkom muzeju pronađena i knjiga zapisnika osjećkog planinarskog društva. Tako imamo mogućnost, da opišemo povijest prvog osjećkog planinarskog društva.

Iz podliska »U Veliku!«, koji je izašao u broju od 7. VII. 1895. saznajemo, kako je došlo do osnutka planinarskog društva u Osijeku. Obzirom na dva praznika odlučilo se društvarce — novinar, kirurg, jurist, slikar i obrtnik, zajedno s damama — da poduzme za ona vremena smioni pothvat: da na dva dana pođe u daleku prirodu, čak

120 km daleko, u Veliku i na Jankovac. Vozili su se do Požege vlakom, a odande do Velike kočijama i biciklima. U Velikoj su se kupali u velikom kamenom bazenu alaunskog kupališta i noćili u jednokatnom kupališnom svratištu sa zidovima širokim jedan hvat, nekadanjem samostanu. Slijedeći su se dan vozili cestom do ruševine staklane u Dubokoj i pješice nastavili put na Jankovac. Dajući širok zamah svojoj mašti, opisuje pisac podliska William (vjerojatno dr. Vilim Winter, odvjetnik) Jankovac najoduševljenijim riječima te nalazi vodopad 80 m visokim, vodoskok skoro 35 m visok i sige »koje se mogu mjeriti s onima iz znamenite Postojnske špilje«. U vlastelinskoj zgradi našli su i knjigu posjetnika pisano u svim jezicima, među njima bili su zastupani čak i Englezi i Amerikanci. Nije čudo, da se onda u općem oduševljenju pod ovakvim utiscima društvo konstituiralo u planinarsko društvo, izabralo si predsjednika i odbor — »... i kad smo se, opojeni veseljem vratili u naš dragi Osijek na redoviti posao, tada sigurno taj dobri grad nije slutio, da se obogatio novim jednim društvom.«

U broju od 1. VIII. 1895. izašla je bilješka, da su se na poziv odbora od 3 člana dne 31. VII. 1895. sastali u Grand hotelu prijatelji planinarstva radi osnutka planinarskog društva za Slavoniju sa sjelom u Osijeku. »Naše slavonsko gorje, napose Fruška gora u Srijemu, Papuk, zatim pakračko, požeško i našičko gorje pružaju turistima doista dovoljno privlačne snage, da ih s jedne strane sami istraže, a s druge strane da ih zajedničkim izletima i objavlјivanjem orografskih eseja prikažu i širem općinstvu.« S velikim je oduševljenjem prihvaćen prijedlog da se osnuje planinarsko društvo »Bršljan« i prihvaćena su pravila, koja su izradili sudbeni vijećnik Jordanić i odvjetnik dr. Winter. Izabran je odmah i privremeni odbor od 4 lica.

Tek 19. VIII. 1896. odobrila je kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove ova pravila od 31. VII. 1895., koja je kao predsjednik odbora ad hoc potpisao kr. zem. zdravstveni savjetnik dr. Vatroslav Schwarz.

Prema § 1 »Ime društvu je: Planinsko društvo »Bršljan«.

Znak: čisti list bršljana sa crveno-bijelo-plavom vrpcem naokolo i napisom na vrpci: Planinsko društvo »Bršljan« 1895.

Sjedište: Kr. i slob. grad Osijek.«

Prema § 2 »Svrha je društvu upoznavanje slavonskih krajeva, osobito gora i planina, promicanje općila po nepristupnim ili prirodno krasnim predjelima.«

§ 3 govori o sredstvima. »Da se društvena svrha poluči, služit će se društvo slijedećim sredstvima:

- a) priregjivati će društvene sastanke, izlete i putovanja;
- b) držati će predavanja i izvještaje o planinstvu u opće i o pojedinim izletima napose;
- c) izdavati će i podupirati izdavanja putničkih djela o Hrvatskoj zemlji, osobito o Slavoniji;
- d) utemeljiti će strukovnu knjižnicu i zbirku;
- e) označivati će gorske puteve i staze pomoćju napisa i bojadi-sanih znakova;

- f) podizati će i uzdržavati piramide, planinske kuće i zakloništa, te praviti nove i popravljati stare puteve;
- g) priregjivati će društvene zabave;
- h) ustrojavati će podružnice (sekcije) u Slavoniji.«

Po § 5 članovi su društva utemeljitelji (koji uplate barem 50 forinti), redoviti, koji plaćaju godišnje 6 forinti, i začasni članovi. Među ostalim pravima članova je i to, da »mogu zahtijevati uz naknadu troškova izdanje društvene diplome«.

»Društvo imade pravo izabrati si pokrovitelja ili pokroviteljicu, ličnost odličnu društvenim položajem i uplivom te voljnu i kadru u osobitoj mjeri promicati društvene svrhe«. (§ 11). Po potrebi može odbor izabrati pododbor (§ 14). U slučaju prestanka društva »društvena imovina pripasti će hrvatskom planinskom društvu u Zagrebu, ako ovo ne bi opstojalo, drugomu hrvatskomu planinskom društvu, kojemu opredijeli glavna skupština« (§ 28).

Društvo je počelo raditi i prije nego li su odobrena pravila, pa je u »Die Drau« od 16. VIII. 1896. izašao podlistak »Kupalište Velika«, u kojemu je pjesnički opisan i Jankovac. U istom se broju javlja, da je 14. VIII. 1896. pod vodstvom ravnatelja bolnice dra. Iga Schwarza priređen prvi planinarski izlet u »divno područje Fruške gore«.

Iz novina i iz knjige zapisnika saznajemo, da je 14. IX. 1896. u prisustvu 8 članova te izaslanika gradskog poglavarstva Eugena viteza Gayera u Grand hotelu održana konstituirajuća skupština društva, na kojoj je izabran aklamacijom odbor, i to za predsjednika dr. Vatroslav (Igo) Schwarz, za potpredsjednika odvjetnik dr. Hugo Spitzer. Osim toga je izabранo 7 odbornika. Između potonjih su na prvoj odborskoj sjednici od 7. X. 1896. izabrani za tajnika prof. Vjekoslav Celestin, a za blagajnika upravitelj konjskog tramvaja Hugo Weiss. Ujedno je na toj sjednici zaključeno, da se izradi poslovni red, te tiskaju pravila i članovnice (po uzoru Magyar-turista), ali samo na hrvatskom jeziku. Zaključeno je, da se društvo prijavi drugim susjednim planinarskim društvima, i to u Zagrebu, Sušaku, Sarajevu i Pećuhu. Ima se zatražiti popust od ravnateljstva ugarskih državnih željeznica i ravnateljstva Južne željeznice za pojedine pruge, od ravnateljstva parobroda za vožnju na Dravi, Savi i Dunavu, a od vojnog zapovjedništva za vojničke karte. Predsjednik i tajnik imaju se ogledati za društvene prostorije, društveni znaci imaju se prodavati članovima za 1.50 forinti; pao je prijedlog i glede društvenog krojača. Potpredsjednik je javio, da se javilo 5 novih članova i za utemeljitelja Ladislav Guttman de Gelse iz Belišća.

Na drugoj odborskoj sjednici od 2. II. 1897. zaključeno je, da se radi popusta preda molba i na pomorsko parobrodarsko društvo Lloyd. »Odbornik prof. Dragutin Franić predlaže, da se na ovogodišnje duhovske blagdane priredi velika zabava s predavanjem o Plitvicama i Jankovcu s pjevačko-glazbenim koncertom i predstavom, te sa izletom preko Krndije u Požegu i na Papuk, na Jankovac. Osim toga da se dade zabava u Osijeku i u Požegi uz dobrohotno sudjelovanje osječkih i požeških pjevačkih, glazbenih i sportskih društava;

da se čist dohodak od tih zabava razdijeli na dvoje, te da se jedna polovica upotrebi kao potpora za proučavanje i istraživanje Plitvičkih jezera i Jankovca i to u samoj naravi, a druga polovica da se upotrebi kao pripomoć za nakladu opisa i orisa tih dviju najljepših predjela Hrvatske i Slavonije. U ime te novčane pripomoći za nakladu ima se društvu »Bršljan« dati naknada u primjernoj vrijednosti izdanoga opisa i orisa Plitvičkih jezera i Jankovca. Uz te uvjete pripravan je predlagatelj poduzeti proučavanje i opisivanje tih dviju najkrasnijih

Na vrhu Lapljaka

Foto: Tomislav Sablek

točaka naše domovine u ovogodišnjim velikim školskim praznicima, te svoj opis s ilustracijama na hrvatskom i njemačkom jeziku na svijet izdati.«

Odbor je ovaj prijedlog prof. Franića prihvatio, te mu ujedno predao, da održi predavanje o Plitvicama i Jankovcu.

Nakon odgode zbog premalog broja članstva održana je u prisuću 5 članova druga glavna skupština 28. III. 1897. Izabran je u glavnom isti odbor.

Na odborskoj sjednici od istoga dana izabran je za knjižničara prof. Franić, koji je ovlašten da kupi ormari i pobrine za prostorije u Hrvatskom Sokolu. Na sjednici od 5. VIII. 1897. zaključen je izlet u Pečuh; na sjednici od 6. XII. 1897. bio je jedini dnevni red »Izvještaji o raznim izletima pojedince.«

U listu »Die Drau« izašle su u čitavoj g. 1897. samo dvije bilješke o »Bršljanu«. Prema prvoj, u broju od 4. III. 1897., održana je 2. II. 1897. glavna skupština, na kojoj je među inim izviješteno, da društvo ima 2 utemeljitelja i oko 50 članova, te da društvo namjerava u lipnju prirediti planinarski izlet na Krndiju, kojemu mogu prisustvovati samo članovi. Zanimivo je, da ova glavna skupština nije nijednom riječju spomenuta u knjizi zapisnika, dok druga bilješka, u broju od 30. III., opet javlja, da je 28. III. 1897. održana redovita glavna skupština. Pitanje je stoga, da li je prva skupština uopće održana, nije li ona samo plod novinarske brzine.

Važniji je dugi podlistak »Velika — Jankovac« u broju od 8. VIII. 1897., signiran znakom redovitog izvjestitelja lista. Sadrži dosta kritički novinarski izvještaj o ovom putu, kamo su putovali preko Požege. Priznaje se, da je Velika još daleko od toga, da se može nazvati »kupalištem«, jer je ondje sve previše primitivno. Ona da je samo vrlo lijepo izletište. Jankovcem je međutim pisac oduševljen. »Divna, romantična okolina Jankovca je nesumnjivo biser naše domovine. Ne će se pogriješiti, ako se tvrdi, da se u čitavoj Hrvatskoj-Slavoniji neće naći ljepši komad zemlje.« Opisuje dva vodopada, pod njima vodoskok od 20 m, lugarsku kuću, plesnu dvoranu, grob grofa Jankovića isklesan u pećini sa madžarskim i srpskim natpisom, presušila jezera i t. d., te poziva nove vlasnike voćinskog vlastelinstva Guttmanne, da u toj »slavonskoj Švici« podignu za strance i Osječane vile za ljetovanje.

Za g. 1898. imamo u »Die Drau« samo tri bilješke: Da se namjerava o Duhovima (ako se prijavi dovoljan broj učesnika) prirediti izlet u gorje Papuka. Zatim da se za 28. lipnja priređuje na 2—3 dana izlet u orahovičko gorje, na koji su pozivani i članovi Hrvatskog Sokola i biciklističkog kluba u Osijeku, te članovi planinarskih društava u Zagrebu i Pečuhu, a mogu prisustvovati i nečlanovi. Vodstvo izleta preuzima potpredsjednik dr. Spitzer, a isto tako i prijave, koje su potrebne radi osiguranja prehrane i konačišta. Posljednji je izvještaj, da se radi premalenog sudjelovanja od ovog izleta odustalo.

U knjizi zapisnika zabilježena je samo odborska sjednica od 30. IV. 1898., na kojoj je zaključeno, da se glavna skupština drži 18. V. 1898., te odborska sjednica od 13. VI. 1898., na kojoj je odbornik Jordanić izvijestio, da je kao član društva sudjelovao kod izleta Hrvatskog Sokola u Erdut. Zatim je zaključeno, da se od 28.—30. lipnja priredi izlet na »Orahovičku planinu«, da se nova glavna skupština sazove u srpmju (jer sazvanoj nije sudjelovao dovoljan broj članstva) i da se za društvenu knjižnicu drži list »Hrvatski planinar« iz Zagreba. Uz ovo treba spomenuti bilješku u »Die Drau« od 24. IX. 1896., da »Bršljan« namjerava stupiti u vezu s planinarskim društvinama u Zagrebu, Sušaku i Sarajevu radi izdavanja zajedničkog lista pod naslovom »Velebit«, »što bi sigurno mnogo pridonijelo podizanju hrvatskog planinarstva i u užoj domovini znatno probudilo volju za putovanjem.«

Iza toga nema u knjizi zapisnika daljnijih upisa, samo su još popisani članovi, što su bili u društvu u lipnju 1898. Bilo ih je ukupno 32, od toga 24 iz Osijeka, 4 iz Orahovice, te po jedan iz Pakraca.

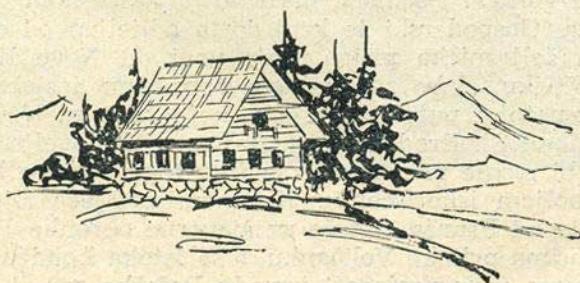

Požege, Našica i Rume. U tom popisu precrtan je prof. Franić, vjerojatno radi premještaja, što će možda biti razlogom zastoju društva. Zanimljiv je socijalni sastav društva. U prvom odboru predsjednik je bio liječnik, potpredsjednik odvjetnik, tajnik profesor, blagajnik vlasnik tramvaja, ostali odbornici bili su po zanimanju odvjetnik, odvj. perovoda, sudbeni vijećnik, finansijski ravnatelj i profesor. Od ukupno 24 osječka člana bila su 4 odvjetnika, 1 odvj. perovoda, 1 sudbeni vijećnik, 1 financ. ravnatelj, 1 državni odvjetnik, 2 liječnika, 2 profesora, 1 poduzetnik, 1 novinar, 1 zemljoposjednik, 7 trgovaca te 2 gospode.

Kako i zašto je ovo prvo osječko planinarsko društvo prestalo djelovati ne vele nam do sada poznati izvori, a kada je iza četvrt stoljeća, dne 19. X. 1925. u Osijeku osnovano drugo planinarsko društvo, podružnica Hrvatskog planinarskog društva »Jankovac«, iako je nekoliko članova prvega društva bilo još na životu, nisu oni više za planinarstvo imali nikakva interesa. Nisu dapače ni spominjali, da je već u Osijeku postojalo planinarsko društvo i da su mu oni bili osnivači. To se saznao tek sada iz pronađenih spisa. Drugo društvo, okupivši u svojim redovima većim dijelom namještenike i pripadnike slobodnih zvanja, imalo je nekoliko stotina članova, te je 3. VI. 1934. proslavilo svečano otvorenje planinarskog doma na Jankovcu. Dne 10. VIII. 1940. dovršeno je i proširenje tog doma. Za vrijeme okupacije bila je u domu partizanska bolnica, pa su ga Nijemci topovima uništili do temelja.

God. 1927. osnovano je kao treće osječko planinarsko društvo podružnica sarajevskog *Prijatelja prirode*, kojega su, kao borbeno radničko društvo vlasti doskora raspustile.

Dne 17. IX. 1948. osnovano je kao četvрто *Planinarsko društvo Osijek*. Već g. 1950. počelo je ono sa obnovom izgorjelog planinarskog doma na Jankovcu, a uz izmijenjene društvene odnose, prvom mu je zadaćom da planinarstvu prokrči put u najšire narodne slojeve.

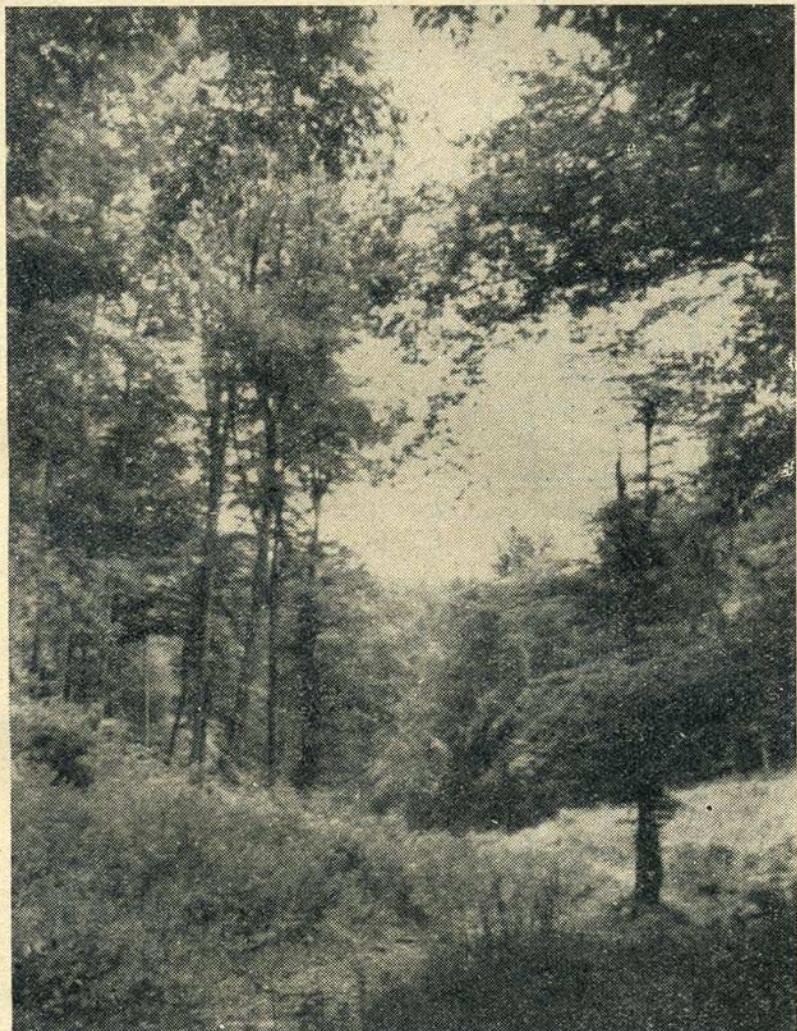
Požeško gorje

Pojam Slavonije za veliku većinu planinara predočuje beskrajnu ravnicu, dosadnu i pustu, bez ikakvih zanimljivosti za planinara. O Slavoncima-planinarima još se manje zna, a uzrok je vjerojatno u tome, što su te gore malo pohađane, a još manje opisivane.

U srcu Slavonije, između Save i Drave, nalazi se skup gora, koje čine Požeško gorje, potpuno zatvarajući između sebe Požešku kotlinu. Po svom smještaju ne bi ga se moglo pribrojiti niti ograncima Alpa, a niti Dinarskom spletu. Smješteno u sredini i odvojeno rijekama, nosi obilježja svih gorskih skupina. O postanku Požeškog gorja smatra se, da je nastalo u davnoj prošlosti poniranjem pojedinih slojeva zemljine kore, a onda su se na propale dijelove u dolinama staložile nove naslage, koje su uglavnom nastale nanosima rijeka i potoka. Vode su uglavnom i formirale oblik gorja, izdubivši u njemu jaruge i klance, koji se prema dolinama blago otvaraju, dok se visoki i strmi hrptovi poput lepeze pružaju na sve strane. Dok je gorje uglavnom pokriveno šumom, vrhovi su goli sa rijetkim i trošnim stijenama. U dolini je plodna zemlja, što i uvjetuje gospodarski razvoj samoga kraja. Narod se pretežno bavi zemljoradnjom, dok je u brdiма dosta razvijeno stočarstvo. Veliku vrijednost čine šume, dok ruda ima u premalim količinama, da bi ih se isplatilo kopati. Požeško gorje sastoji se od pet gora, koje zatvaraju Požešku kotlinu, ostavljajući jedini otvor prema jugu između Požeške gore i Dilj-gore. Smještaj gora je mnogo utjecao na klimu i ekonomski karakter samoga kraja. Klima se prilično razlikuje od ostalih slavonskih krajeva. Okružena sa svih strana gorama, poprima klima donekle brdski karakter, što će naročito primijetiti stranac. Karakteristične su hladne noći i svježa jutra, ljeto bez sparine, vjetrić, koji naročito pred večer piri s Papuka, svježa hladna voda, kojom je cijeli kraj veoma bogat. Zima je nešto dulja i hladnija, dok se na vrhuncima dugo zadrži snijeg. Sa zdravstvenog stanovišta, klima je vrlo pogodna za izgradnju gorskih lječilišta, naročito na sjevernom rubu u klančima Papuka. Gospodarski je kraj dosta odijeljen od ostale Slavonije. Jedina željeznička pruga, koja vodi od Nove Kapelle preko Požege za Veliku, slabo zadovoljava potrebama i slaba je veza sa glavnim prometnim putevima. Ceste, koje vode za Novu Gradišku, Pakrac, Našice i Sl. Brod ne mogu taj manjak dovoljno nadopuniti. Dobre veze bi mogle pridonijeti razvitku toga bogatog kraja, a time i njegovu boljem iskorишćenju. Kotlinom protjeće rijeka Orljava, koja izvire ispod Psunja, a teče uz sjeverne obronke Požeške gore. Sa sjevera prima pritoke Veličanku, a sa istoka Londžu, da konačno zaokrene prema jugu prolazeći između Požeške gore i Dilj-gore, te utječe u Savu.

Na sjeveru zatvara kotlinu gora Papuk. Proteže se od Voćina do Tromeđe iznad Vetova. Bogat vrhovima i provalijama, čini naj-zanimljiviju goru te skupine. Za lijepog vremena, naročito u ranim

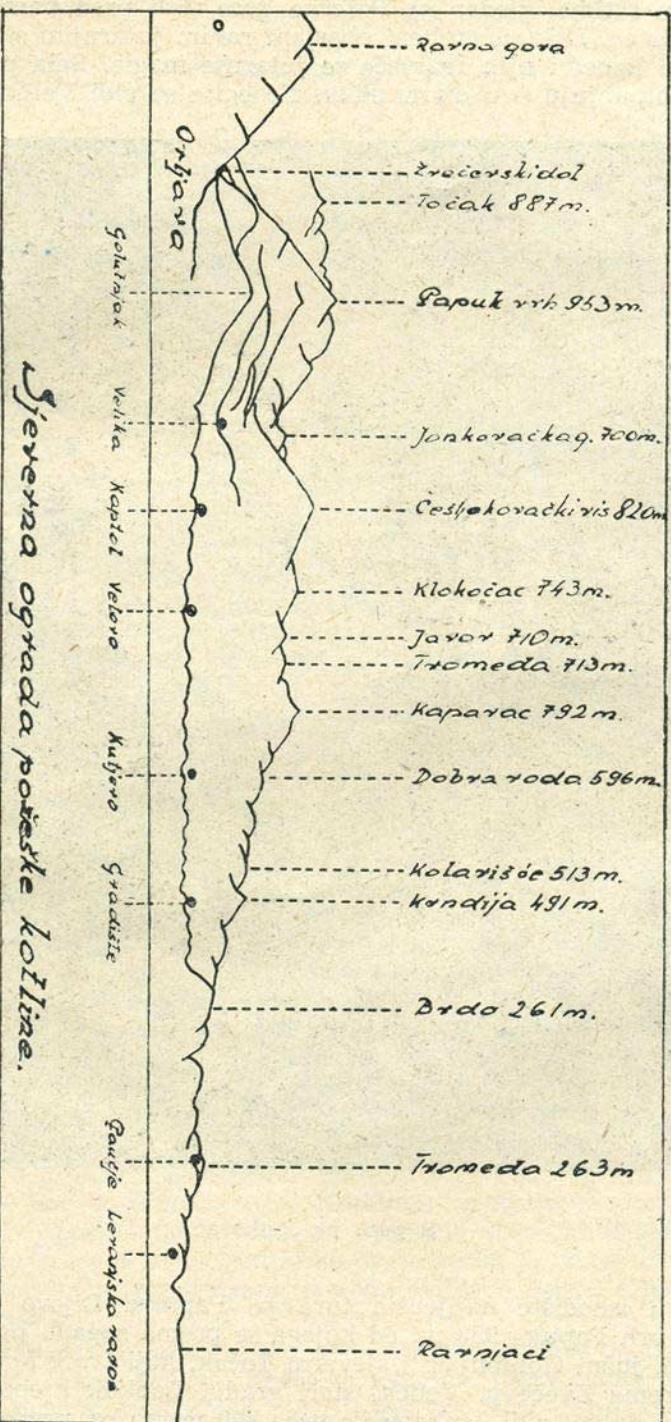
jutarnjim satima, gledan sa Požeške gore, leži pred nama kao na karti nacrtan. Dok su grebeni obasjani ranim jutarnjim suncem, po jarugama između njih razvlače se jutarnje magle. Sela podno Papuka upotpunjaju ovu divnu sliku. Najbolje se vidi Velika, koja je

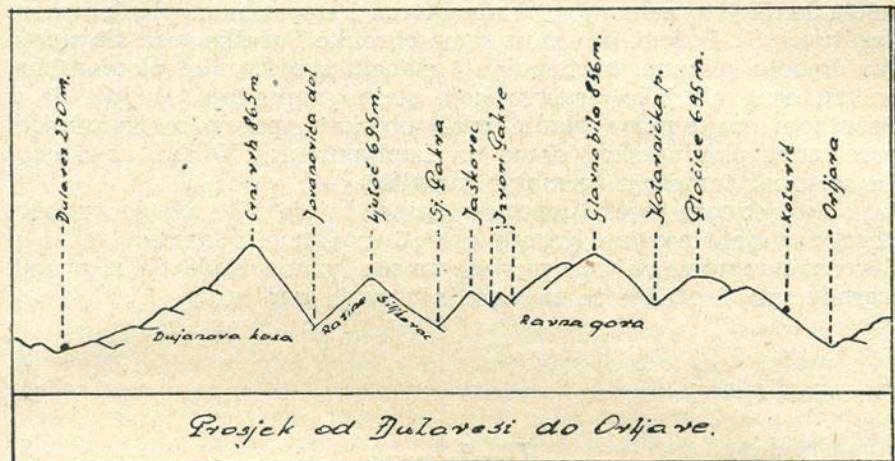
S puta na Jankovac

Foto: Tomislav Šablik

ujedno i ishodište najljepših tura po Papuku. Lijevo od nje je najviši vrh Papuka 953 m, od kojega se prema zapadu prostiru dva ogranka, južni Golubnjak, i sjeverni Točak, koji tvore kotlinu otvorenu prema Zvečevu. Velički stari grad i Lapljak lijepo se ističu, dok se u dubini vidi Jankovačka gora 700 m visoka, preko koje vodi

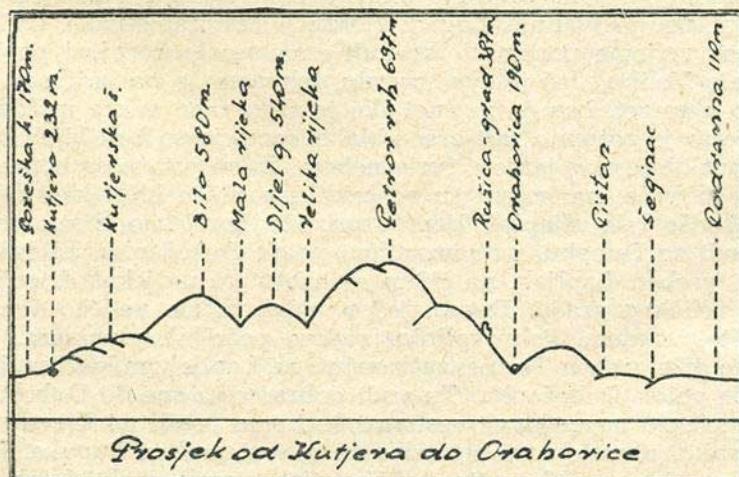

put u najljepši dio Papuka — Jankovac. Na istok se nižu mesta Kaptol i Vetovo, a nad njima Češljakovački vis (820 m) i Klokočac (743 m). Još više prema istoku nastavlja se Krndija, koja zatvara dolinu sa sjevera i istoka. Najviši vrh joj je Kapavac (792 m) iznad Kutjeva, dok je dalje na istok Petrov vrh (697 m), te visoka kosa Dobra voda (596 m) i Krndija (491 m), koja na svom vrhu čuva ostatke Bedem-grada, a vrlo je interesantan planinarski objekt obzirom na vidike, koji se odanle pružaju.

Prema zapadu najviša gora te skupine je Psunj (984 m), koji sa ogrankom Papuka, Golubnjakom, potpuno zatvara dolinu s te strane. Između njih se probija rijeka Orljava u svom toku prema Požegi.

Južna ograda zavila se u luku prema sjeveru. Znatno je niža od sjeverne ograde i ne čini neprekidnu gorsku kosu, nego je rasčijepana dubokim ulekninama, pa prema tome i prohodnija. Manje je pošumljena, a više obrađena i nastanjena. Prema sjeveru strmi

su joj obronci, dok se na jugu polako spušta prema Savi. Zapadni je ogrank Psunja Kovačica (372 m). Središnju skupinu čine Babje gore sa vrhom Kapavcem (792 m) i Požeška gora sa vrhovima Maksimov hrast (616 m) i Šabanov vrh (356 m). Istočni dio južne ograde čini Dilj-gora, koja se proteže od Londže kod Pleternice do Pakre, u obliku duge kose sa slabim ograncima. Glavni vrh je Pametni hrast (413 m).

Unatoč ljepote gorja, planinarstvo se počelo razvijati tek poslije oslobođenja i to zahvaljujući marljivom i naprednom planinarskom društvu u Sl. Požegi, gradu uz same obronke Požeške gore. Shvatitiši svu ljepotu planine, borbenošću i elanom svojstvenim planinarima, oni su osnovali jako društvo koje stalno napreduje. Budući da u Požeškom gorju nema planinarskih objekata, počelo se izgradnjom prostranog planinarskog doma na Lapljaku kraj Velike, uz odluku da se uredi tamošnje termalno kupalište.

Tko jednom osjeti ljepotu planine, taj je više neće ostaviti, nego nastojati njezine ljepote opisati svakome. Planinarstvo se u Slavoniji razvija, ono će privući mnoge mlade ljudе da u prirodi izgrade sebe i očeliće se za izgradnju svoje zemlje.

Tomislav Sablek:

Jankovac

Premda je ljeto, već dva dana sipi prava jesenja kiša. Spremamo se na Papuk i sa strahom očekujemo idući dan.

Još je bio mrak, kad smo se sastali na kolodvoru. Svuda tamni oblaci i blato, a to nije davalo baš najbolje izglede. Premda nas se mnogo dogovorilo, tek nekolicina krenula je vlakom za Veliku. Dok je naš »Vaso« teško puhaо i vukao nas podnožju Papuka, naša grupica je pjesmom i šalom podizala tmurno raspoloženje. Kad smo stigli u Veliku, već je svanulo. Lagani vjetrić je rastrgao oblake. Uvjereni, da će se vrijeme popraviti, krenuli smo veselo gacajući po blatu, kroz selo Veliku. Još je sve spavalо, tek nam je po koji pas lajući dojurio u susret, kao da se čudi tko to tako rano selom prolazi.

Vjetar je potpuno rastjerao oblake, samo je po koji bijeli kumulus poput obijesnog janjeta jurio nebom. Zraci jutarnjeg sunca obasjavali su lišće, na kojem su se caklide kapljice kiše, kao dragulji koji još više žele uljepšati ljepotu prirode. Izmičemo iz sela cestom, koja vodi za Duboku, uz romantični potok Dubočanku. Lijevo nam je dugi greben Lapljak, na čijem se hrbitu još uvijek koči ruševina starog veličkog grada. Desno, još u sjeni, ostaje veličko termalno kupalište, uređeno dobrotljnim radom požeških planinara. Iznad njega se diže greben Torine, zatvarajući sa Lapljakom kotlinu, kojom protječe potok Dubočanka. Tu vodi dobra cesta sve do Duboke.

Brzo smo napredovali cestom i kad smo prešli na lijevu stranu Dubočanke, otvorio nam se vidik na glavni greben Papuka. Bio je prekrasan, jer se, nakon što je kiša očistila zrak, svaki detalj jasno

istica. Našu pažnju privukao je potok, koji je šumio u dubini ispod nas, pa smo se spustili do njega. Korito si je izdubio u kamenju, preko kojega se prelijevao u bezbroj slapova i brzica. Sunce je prodiralo kroz mokre krošnje drveća, i činilo čarobnu igru vode i svijetla još ljepšom. Uskoro smo ugledali Duboku. Na jednom proplanku, okruženom pošumljenim brežuljcima, smjestilo se desetak kućica. U njima stanuju šumski radnići, koji tu preko ljeta sijeku drva. Ostavljamo cestu i krećemo lijevo šumskim putem kroz Jankovačku šumu. Uspon nije strm, tako da bez muke napredujemo. Nitko ne govori; slušamo pjesmu šume. Ona uvijek pjeva, ali u rana ljetna jutra pjesma je najveselija i najzvonkija. Cvrkut ptica miješa se sa šuštanjem lišća i žuborom potoka u divnu harmoniju, koja se uvlači u čovjeka, tako da se je ne da zaboravi; nju se uvijek želi ponovo čuti.

Evo nas na vrhu Jankovačke gore (700 m). Kuda god se okreнемo, svuda je prekrasan vidik. Na zapadu je Ivačka glavica i najviši vrh Papuka (953 m). Na istok se nastavlja glavni greben Papuka sa mnoštvom vrhova, od kojih je najbliži Češljakovački vis (820 m). Prema jugu pruža se požeška kotlina sva obasjana suncem.

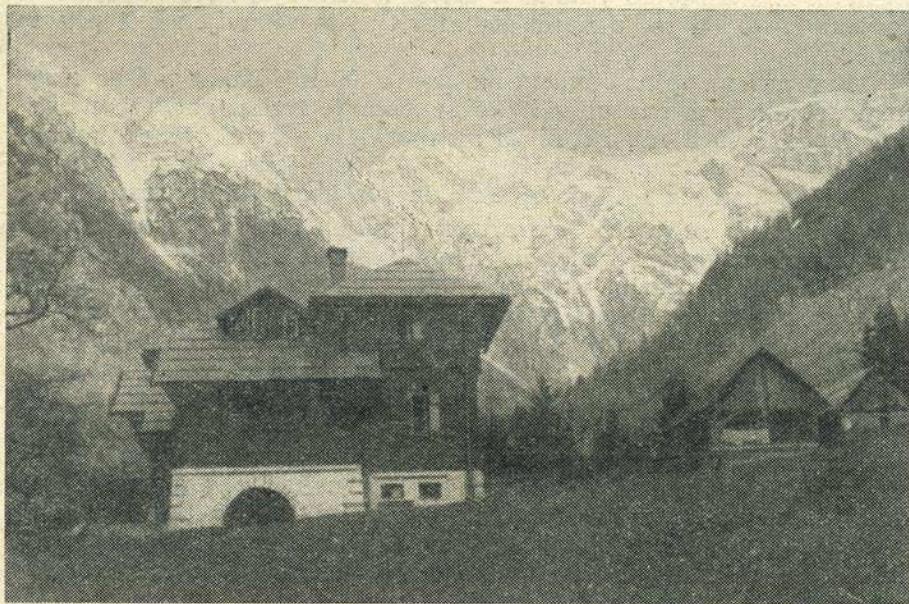
Spuštamo se prema sjeveru, još uvijek Jankovačkom šumom. Suma se je naglo prorijedila i mi smo ugledali naš cilj — Jankovac. To je prostrana uvala, okružena vrhovima Papuka. Sva je obrasla guštom šumom. Sa istoka je zatvaraju strme stijene, dok na zapadu završava oko 100 m dubokom provaljom. U sredini se nalaze dva gorska jezera okružena visokim šašem. Uskom stazicom uz jezera stigosmo do strme istočne ograde. Už sam put je snažno vrelo, koje izbjiga iz same stijene jakim mlazom i tvori potočić, koji natapa jezera. Okrijepivši se svježom vodom, počeli smo se uspinjati. Put nas vodi do »Maksimove šilje«, gdje je nekad bilo sklonište hajduka Maksima Bojanica. To je tjesan hodnik 20 m dug, koji se na kraju nešto proširuje. Uspinjući se dalje došli smo do groba grofa Jankovića uklesanog u stijeni. On je bio nekadašnji vlasnik te šume, pa je po njemu kraj dobio i ime.

Vrativši se jezerima, odmorili smo se na suncu, a zatim krenuli niz jezera. Odjednom, kao da nestaje tla pod nogama. Potok Drenovac, koji smo do sada pratili, nestaje i ruši se u provaliju. Prešavši ga, spustili smo se pod sam slap. Taj predio je najljepši dio Jankovca i Papuka. Čovjek ne bi mogao pomisliti da u samom srcu Slavonije ima takvih stijena, kanjona i slapova. Niz stijenu, visoku oko 30 m, ruši se potok Drenovac, razbijajući se uz jaki šum u sitne kapljice, koje se na suncu prelijevaju duginim bojama. Dalje juri voda u bezbroj brzica niz stijene prekrite mahovinom, pa ispod mostića, preko kojega vodi naš put, nastavlja prema selu Drenovcu. Zadivljeni gledamo taj prizor. Uskoro smo posve vlažni od sitnih čestica vode. Jedva smo se otkinuli od divnog slapa i već dalje prolazimo ne manje lijepim i interesantnim kanjonom. S obje strane su visoke i glatke stijene pune raznih udubina i šilja. Potok, koji se tuda probija, i koji je vjerojatno taj kanjon i stvorio, upotpunjava veličanstvenost tih stijena. Ovdje smo se razišli; svakoga je zanimala druga šilja. Neki su pokušali loviti pastrve, kojih u potoku ima dosta.

Vrijeme je međutim poodmaklo. Sjena Jankovačke gore brzo je prekrila Jankovac i mi smo krenuli natrag. Prešavši vrh brda, isli smo pjevajući cestom prema Velikoj puni prekrasnih utisaka toga dana. To nam je bila nagrada što nismo malodušno ostali kod kuće, nego unatoč problematičnom vremenu krenuli na izlet.

Mirko Zgaga:

Zimi u Grintavcima

Planinarski dom u Kamniškoj Bistrici

Foto: P. Lučić-Roki

Vlak juri prema Ljubljani. Tek što smo prešli mostom preko Ljubljanice nedaleko Zaloga, svi se guramo na prozore desne strane vlaka. U daljini bijele se vrhovi Savinjskih Alpa, kuda nam jeravamo ovaj puta poći.

Nakon jednosatne vožnje od Ljubljane do Kamnika, čeka nas već naručeni kamion. To je prava blagodat, jer nas on prebacuje preko Stranja i Stahovice sve do Kopišća, a odavde imamo još kojih pola sata do planinarskog doma u Kamniškoj Bistrici.

Noć je, ali se ipak snježni vrhunci ocrtavaju na tamnom nebu. Lijevo vidimo Kokrško sedlo i Grintavec (2558 m), a nešto dalje u desno Skutu (2532 m). Obronci Brane (2255 m) skrivaju nam pogled na Kamniško sedlo i Planjavu (2399 m). Dom u Kamniškoj Bistrici polazna je točka za dva važna sedla u tom gorju: uspon na

Gore: Ojstrica sa Kamniškog sedla

Foto: Dr. S. Audi

Dolje: Grintavec iz Kamniške Bistrice

Foto: P. Lučić-Roki

Kamniško sedlo ili Jermanova vrata sa Kamniškom kućom (1884 m) traje ljeti tri sata, dok ljetni uspon na Kokrško sedlo sa Cojzovom kućom (1791 m) traje skoro isto, ali je nešto strmiji. Sa svakog se sedla daju izvesti brojne ture i usponi na okolne vrhunce, koji imaju, pogotovo zimi, mnogo privlačnog čara.

Za vrijeme puta govorilo se neprestano o našoj turi u Kamniške Alpe. Čudilo me, kako to da sam nailazio u slovenskoj literaturi naziv Savinjske Alpe! Čemu ta razlika? Trebalо je malо pročitati neke rasprave o tom predmetu i bilo mi je jasno. Tu su Slovenci naišli na sličan problem, kao i mi Zagrepčani sa našom Medvednicom. Jesmo li za naziv Zagrebačka gora, koji je skoro doslovni prijevod njemačke kovanice »Agramer Gebirge«, ili za narodni naziv Medvednica? Odgovor nije bilo teško dati, ali je bio dug rad na uvođenju naziva Medvednica u geografsku kartu, te opću i stručnu literaturu. Slično je bilo i sa Savinjskim Alpama. Dok je naziv Kamniške Alpe čisti prijevod njemačkog »Steiner Alpen«, nastojalo se s nazivom Savinjske Alpe, koji se sada u Sloveniji već udomaćio, dati naziv u duhu jezika i geografskog značenja. S druge strane opet, gorenjski živalj na području tih trijaskih vapneno-dolomitnih vrhova upotrebljava za te planine naziv Grintavci.

K a m n i š k o s e d l o

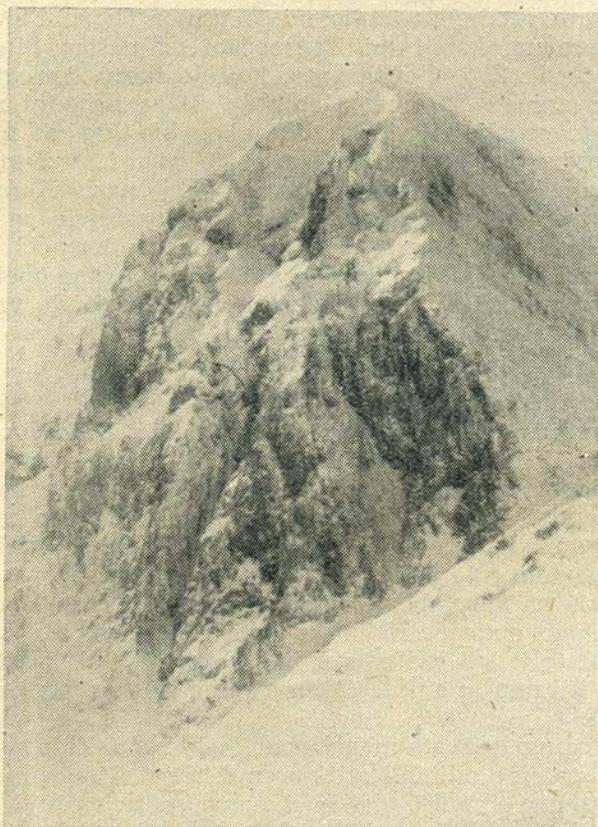
Nakon kraćeg odmora u planinarskoj kući u Bistrici nastavljamo naš noćni put. Prolazimo kroz šumu, pa nam tu koriste naše svjetiljke. Dok idemo pokraj Rokovnjaških jama, izgleda naša skupina kao svjetleći crv, koji se uvlači u zemlju. Postepeno se oči privikavaju na tamu, a dalje od »Vile Jelen« »V klinu«, po bijeloj snježnoj plohi i ne trebamo više svijetila. Nakon napornog gaženja po snijegu eto nas u kući na Jermanovim vratima uz topli čaj.

Nisam dugo spavao. Nekoliko sati prije svanača odlučio sam probudit prijatelja, ali je i on već bio budan. Slijedi kratak dogovor, oblačenje i izlazak iz kuće. Osim cepina nismo ponijeli nikakav pribor.

Vani je tamno, a gusta magla obavila je kuću. Zato se nije moglo nekud dalje, pa smo odlučili otići prema Brani. Prelazimo rub sedla i počinjemo usponom. Ali gle! Nad nama se pojavljuju izbljedjele zvijezde, magla postaje sve rjeđa i konačno mi smo iznad maglenog mora. U daljini, tamo prema istoku, opaža se svjetla pruga iznad valovitog pokrivala od oblaka; skoro će svanuti. U nadi, da ćemo dočekati lijep prizor sunčeva izlaska uspinjemo se unatoč hladnoće po istočnoj kosi Brane. Hodamo po strmom, u brid napuhanom snijegu. Izmenjujemo se u gaženju stopa. Došli smo na kraj snježnika, a daljnje napredovanje po stjeni oteščano je zbog snježnog pokrova. Dok tražimo mogućnost dalnjeg napredovanja sunce počinje izlaziti. Čitav horizont preplavljen je valovima maglenog mora koje se prelijeva. Ogromna, crvena kugla polako se diže i krvavo bojadiše tamnosive vrhove valova oblaka. Duboko ispod nas gledamo veličanstveni, nečujni vodopad. Izgleda, kao da su Jermanova vrata jedan tjesnac, pa radi razlike visina morskih površina dolazi do pretakanja jednog mora u drugo. Ali unatoč tog ogromnog i divljeg

gibanja vlada potpuna tišina. Nigdje čovjeka, koji bi svojim dozivanjem narušavao tu veličanstvenost. Kada se magleni vodopad na mahove prekine, vidimo dolje na sedlu kuću, a oko nje nigdje nikoga. Sigurno još svi spavaju.

Nastavljamo uspon. Mjestimično moramo čistiti stijenu od snijega da pronađemo sigurna hvatišta. Prečka preko žlijeba, napunjene tvrdim snijegom, sa velikim nagibom zahtijeva kopanje stepenica.

Brana

Foto: M. Zgaga

Sada je ipak pod djelovanjem sunčevih zraka napredovanje ugodnije. Još malo, pa smo na polovini uspona. Nailazimo na jedan zub u grebenu, koji nas dijeli od usječene škrbine. Nastaje pitanje kako naprijed? Idemo li u prečki, postoji mnogo mogućnosti oskliznuća; sići pak, pa se zatim uspeti po plitkom žlijebu pokazalo se također nemogućim radi tankog sloja snijega i njegove mekoće, jer cepin uopće nije držao. Da smo barem ponijeli uže i klinove! Sada nam ne preostaje ništa drugo nego da biramo: napredovanje uz mogućnost poskliznuća i pada, ili povratak! Nisam pristaša onih uspona, koji pokazuju malu mogućnost uspješnog završetka; sličnih nazora je i

moj pratilac, pa smo se tako odlučili na povratak. U tu svrhu odabrali smo jedan žlijeb, dobro nakrećan snijegom. Po njemu smo se odvezli sjevernom padinom Brane do visine Kamniškog sedla i zatim popriječili na samo sedlo. Oblaci su sada bili daleko niži, pa smo se mogli lijepo odmarati i sunčati malo poviše kuće.

Ugodan je osjećaj, kada alpinski pothvat dobro uspije.

Ljetni put, koji vodi na Branu, ležao je duboko pod snijegom. Ovaj puta odlučili smo nas dvojica da se poslužimo za uspon na Branu otprilike onim smjerom, kojim vodi ljetni put. U mislima

Grintavec i Skuta

Foto: M. Zgaga

ucrtali smo pravac uspona preko velikog snježnika, zatim po ovećoj strmini sa stijenama na hrbat i po njemu na vrh.

Prijelaz snježnikom bio je naporan radi raznolikosti snijega, a sam izravni uspon na greben bio je nešto opasniji. Tu je led prekrivao stijenu, tako da smo mogli upotrebljavati samo rog cepina. Stajališta za nožne prste također smo iskopali u ledu, ali i ta su bila plitka. Sam uspon bio je nalik na penjanje po ljestvama, samo što je jedini oslonac za ruke bio cepin. Prije samog prijelaza na greben još nas je dočekalo jedno iznenadenje. Snježna streha nadvila se prema nama i zapriječila nam jednostavno izlaz. Morali smo se probiti kroz tu zapreku rezanjem strehe. Pratilac ispod mene dobro se učvrstio na potpuno zaboden cepin, a ja sam počeo odvaljivati snježne gromade. Odvalio sam dva manja dijela, ali je jedan ipak okružnuo mog druga iza zabijenog cepina. Rekao mi je kasnije, da je udarac bio znatan, pa bi bez osiguranja cepinom sigurno bio izgubio ravnotežu. Tu smo na rubu hrpta, gdje je sav snijeg bio otpuhan jakim

vjetrom, primijetili ljetnu markaciju, a samo nas je još uspon blagom padinom dijelio od vrha. Taj nas je uspjeh jako razveselio, te smo po oblom hrptu ugodno dospjeli na sam vrh, na kojem je iz snijega virio željezni križ pun inja. Uživali smo gledajući ljude, koji su tamо dolje oko Kamniške kuće gmizali poput crnih mrvavi na bijeloj

»Bijeli điv« na vrhu Grintavca

Foto: M. Zgaga

podlozi. Vratili smo se istim putem natrag, što je svakako išlo znatno brže, a uskoro smo napustili i samo sedlo na putu za Kamnišku Bistricu.

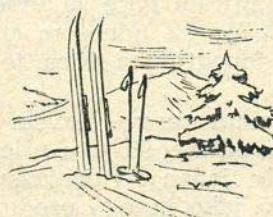
Kokrško sedlo

Na Kokrško sedlo krenuli smo također noću iz Kamniške Bistrice. Nažalost ovoga puta nismo imali dovoljno svjetiljaka, pa smo u šumi na novoj sječini zalutali i tako izgubili nekoliko sati. No konačno smo ipak prošli putem mimo Žagane Peči po ključevima kroz šumu i šumicu do prostranog točila. U njegovu donjem dijelu koji već prelazi u sipar, a gdje ljeti nailazimo na izdubljene grabe

vododerina i velike gromade kamenja, sada je ravna snježna površina. Ipak je završni uspon pod sedlom zahtijevao radi strmine i tvrdoće snijega dosta napora i opreznosti. Nakon odmora i noćenja u Cojzovoj kući, odlučili smo se drugi dan za uspon na Grintavec. Vani je bjesnio vjetar, koji je na samom sedlu došao do punog izražaja. Skoro bi se moglo reći, da smo morali paziti kako nas ne bi zbrisao sa sedla. Međutim, to su energično sprečavale naše dereze, koje su čvrsto zagrizle u led i smrznuti snijeg. Po južnim obroncima prije Jama, sunce je već razmekšalo snijeg, koji se u malim valjcima i kuglama kotrljao niz bijele padine. Međutim, čim smo prešli jugoistočni hrbat Grintavca, kakvoća snijega znatno se promijenila. Površina mu je postala zamrznuta, pa je hodanje po snijegu bilo pravi užitak, a išlo se čak lakše nego ljeti po izgrađenom putu. Da nas još nije smetao jaki vjetar, čija je jačina rasla sa visinom, mogli bi tvrditi da smo se zbilja kupali na popodnevnom suncu. Povremeno nas je doduše zastrla maglica, ali je i ta propuštala jako raspršeno svijetlo.

Nešto pod vrhom potpuno smo izašli iz područja magle, te u dalnjem hodu uživali na jakom suncu i prelijevanju oblaka. Na vrhu naišli smo na »bijelog diva«. Kosti su mu bile od drveta triangulacione piramide, meso od snijega i leda, dok su mu otac i majka bili vjetar i magla. U njegovu smo zakrilju našli malo zavjetrine, gdje smo se i nešto odmorili. Velika hladnoća dozvoljavala nam je samo kratkotrajno skidanje rukavica u svrhu slikanja. Pogled je bio veličanstven, onakav, kakvog samo zima u planinama može pružiti. Primijetili smo, da državna granica ujedno sačinjava i rub maglenog mora, koje je preplavilo čitavu Hrvatsku i Sloveniju, dok su se u Austriji nalazili samo mjestimični oblaci na inače vedrom nebu. Susjedna Kočna bila je povremeno zastrta zavjesom oblaka, a iza nje dizao se dugoljasti otok Julijskih Alpa sa Triglavom. U međuvremenu obuhvatila je magla ispod nas cijeli Grintavec osim vršne piramide, pa smo se nakon tolikog svijetla upravo nevoljko spuštali u onu tamu i vlagu pod debelim pokrivačem oblaka.

Sa starinske crkvice iznad kolodvora u Kamniku, još smo jedamput, prije odlaska vlaka, promatrali panoramu Savinjskih Alpa osvijetljenu crvenkastim svijetлом sunca na zalazu!

Mačkova špilja u Velikoj Sutinskoj

(Opći speleološki prikaz)

Uvod

Mačkovu špilju kao prehistozijsku stanicu prvi spominje S. Vučković (lit. 3.). Njezina važnost i značaj sastoji se u tome, što se nalazi nedaleko od poznatog prehistozijskog nalazišta špilje Vindije na Voći Dolnjoj (zračna udaljenost cca 4 km). Područje sjeverozapadne Hrvatske vrlo je bogato prehistozijskim nalazištima od kojih, dosada samo poznato krapinsko nalazište, zatim špilja Vindija, te uništeno nalazište u Severovom kamenolomu u Vuglovcu kod Ivanačića i Mačkova špilja, po svojim nalazima zasijecaju u staro kameno doba ili paleolit, a ostala brojna nalazišta spadaju u mlađe kameno doba ili neolit i u ostale mlađe kulture.

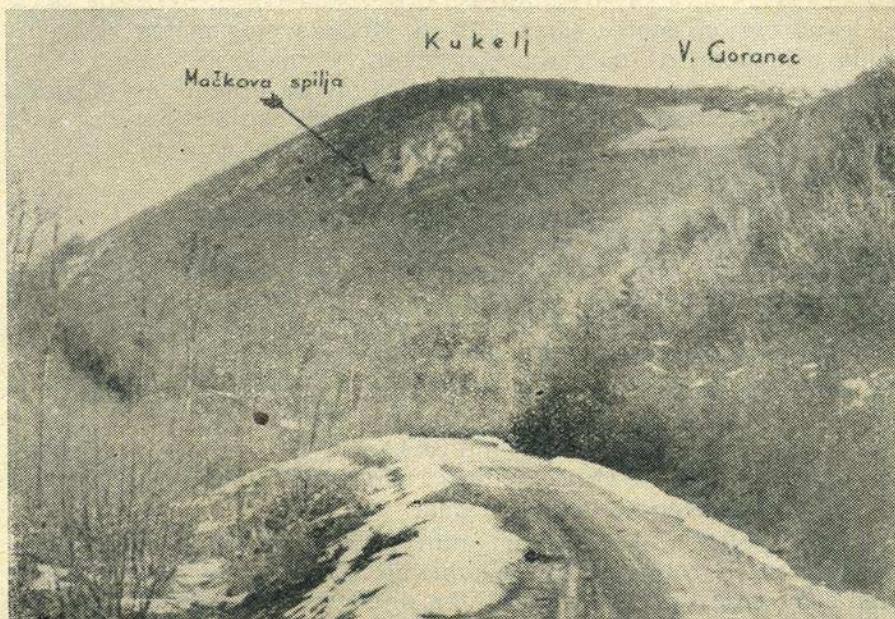
Predmeti iz krapinskog nalazišta pripadaju srednjem paleolitu i to kulturnoj epohi Moustérien. Špilja Vindija sadrži dosada najstarije nalaze također iz Moustériena, no kod nje se na tu kulturu nadovezuju druge mlađe kulture tako, da imamo kontinuirani slijed kultura od Moustériena pa sve do historijskog doba — do rimskog doba. Mačkova špilja je mlađe nalazište, pa je, kako ćemo vidjeti iz kasnijeg izlaganja, zastupana nalazima iz mlađeg paleolita ili Aurignacienske kulture i drugih kultura koje se na nju nadovezuju.

U literaturi Mačkova špilja poznata je pod imenom Velika pećina kod Velikog Goranca (lit. 2.). Za nju postoji više imena, pa je tako narod iz okolice još naziva »Pelenjska« i »Dupljenska« špilja. Kako je ona više poznata pod imenom »Mačkova«, to ćemo kod toga imena i ostati.

Dosada nisu vršena prehistozijska istraživanja u toj špilji, osim jednog malog, više površinskog iskapanja, koje je izveo Vučković i time ustanovio, da je ona prehistozijska stanica. Nakon što su sakupljeni svi dotadašnji podaci o toj špilji, odlučeno je, da se stvore temelji za daljnja iskapanja i istraživanja. U tu svrhu poduzeta su mjeseca kolovoza 1948. godine 15-dnevna istraživanja u samoj špilji. Za to vrijeme načinjeni su nacrti i razni profilni presjeci špilje, te izvršeno iskapanje njezina dna na dva mesta. Ujedno su unijeta na tlocrt sva dosadašnja mjesta gdje su vršena iskapanja, izvršeno mjerjenje temperature špilje sa odnosom prema vani, sakupljena špiljska fauna, načinjena topografska skica, te izvršeno fotografiranje špilje i pojedinih detalja.

Mačkova špilja daje nam upravo školski primjer za jedno špiljsko istraživanje. Njene su odlike, što ona nije velika, slojevi joj nisu poremećeni i lako se luče jedan od drugoga, a osobito se odlikuje time, što se u njoj nalazi jako mnogo predmeta — raznih ostataka prehistozijskih ljudi. Osim tih dobrih strana ima i neke loše: teško je pristupačna, jer se nalazi na strmini, nadalje je vlažna i hladna, što opet otežava duži rad u njoj. Kako sam nekoliko puta sudjelovao

kod paleontoloških i arheoloških istraživanja špilje Vindije, koje je poduzimao preistorijski odsjek varaždinskog muzeja, to sam iskušto, stečeno na tim istraživanjima primijenio i kod istraživanja Mačkove špilje. Osobito mi je kod obradivanja statigrafskih odnosa slojeva Mačkove špilje pomoglo poznavanje statigrafskih odnosa špilje Vindije, jer slojevi tih dviju špilja su, može se reći, istovremeni. Tako sam pojedine slojeve Mačkove špilje kod određivanja mogao komparirati sa slojevima špilje Vindije.

Velika Sutinska sa brdom Kukelj i stijenama ispod kojih se nalazi
Mačkova špilja (strelica pokazuje otvor špilje)

Foto: M. Malez

Geografski i geološki odnosi; oblik, veličina i postanak

Trup Ravne gore presijeca u istočnom dijelu duboki klanac u smjeru NNW—SSE, koji nosi ime Velika Sutinska. Kroz taj klanac protjeće potok Žarovnica i prolazi cesta, koja u njega ulazi sa jugoistočne strane kod sela Žarovnice, a izlazi iz njega kod Višnjice Dolnje. Na sjevernoj strani, već gotovo na izlazu iz Velike Sutinske, nalazi se sa jugozapadne strane brda Kukelj, ispod okomitih stijena Mačkova špilja, sa sljedećim geografskim odnosima: geografska širina je $46^{\circ} 17' 10''$, a geografska dužina $33^{\circ} 41' 54''$ istočno od o. Ferro. Apsolutna nadmorska visina špilje je 378 metara. Želimo li doći do špilje, treba krenuti puteljkom koji ide između razrušene lugarnice i mlina na spomenutoj cesti na desno uz strminu do ispod sela Veliki Goranec, a odatle puteljkom lijevo, i za nekoliko minuta stiže se do Mačkove špilje.

Otvor špilje ima oblik nepravilna svoda tako, da je lijeva strana otvora viša i prostranija, a desna uža i zatrpana velikim blokovima kamenja. Teren pred špiljom također je pun kamenih blokova, koji su se survali sa stijene u kojoj se nalazi špilja, pa je radi toga uzvišen. Širina otvora špilje je oko 12 m, a otvor je okrenut u smjeru jug-jugozapad.

Uđemo li u špilju, dolazimo najprije u dvoranu koja je duga oko 18 m, a široka oko 14 m. Visina špilje je različita; kod otvora je visoka oko 3 m, a prema unutrašnjosti visina postepeno pada tako, da je na osmom metru samo 1,30 m. Kod devetog metra visina se naglo diže tako, da do šesnaestog metra visina iznosi oko 3,50 m, a dalje se do kraja opet naglo spušta. Od otvora prema unutrašnjosti špilje tlo blago pada, a srednji kut pada iznosi oko 8 stupnjeva. Kod otvora špilja je razmjerno široka, a oko petog metra se malo suzuje, da se opet dalje u dubinu proširuje.

Od ove prve dvorane nastavlja se na desno druga dvorana, kojoj su dimenzije nešto manje od prijašnje: dužina joj je oko 8 m, širina oko 10 m, a najveća visina oko 4 m. Ta dvorana odvojena je od prve uskim i niskim prolazom tako, da u njoj vlada potpuni mrak, dok je na dnu prve dvorane polumrak, a prema otvoru se sve više povećava vidljivost zbog ulaska danjeg svjetla.

Špilja je veoma vlažna u većem dijelu prve dvorane, dok je u prostoriji koja se od nje odvaja vlaga nešto manja. Lijepih siga i drugih špiljskih ukrasa u špilji ne zapažamo. Nešto malo siga i sigastih prevlaka može se vidjeti jedino u stražnjem dijelu prve dvorane, no i te su pokrivene zelenim algama.

Tlo u špilji je neravno, nagnuto od ulaza prema unutrašnjosti, a pokriveno je sa mnogo sitnog kamenja, dok na veće blokove nailazimo samo mjestimice. Na pojedinih dijelovima tla u prvoj dvorani, koji su jako vlažni uslijed kapanja vode sa stropa špilje, raste paprat, mahovina i drugo slično bilje. To bilje je uslijed dolaženja svjetla samo s jedne strane, to jest sa otvora špilje, okrenuto prema njemu, pa nam je tu lijepa pojava fototropizma.

Mačkova špilja je izgrađena u stijenama trijaske starosti (lit. 1.). To su svijetlosivi, šećerasti, zrnati vapnenci gornjeg trijasa, koji ne pokazuju izrazite slojevitosti, nego su većinom gromadasti, a ispresjecani su mnogobrojnim dijaklazama. Dijaklaze pokazuju da je taj teren pretrpio tektonske promjene, koje su također bile važan faktor kod postanka same špilje.

Špilja je nastala za ledenog doba ili diluvija i to po svoj prilici u odsjeku Riss ili početkom Würma (po Pencku i Brückneru), jer već iz srednjeg razdoblja, Würma, sadrži nalaze iz kulturne epohe Aurignacien i Magdaleniens. Nastala je erozionim djelovanjem vode u prije spomenutim trijaskim vapnencima. Važan faktor kod produbljivanja špilje bio je potok Žarovnica, koji je za vrijeme diluvija imao mnogo viši nivo, što nam dokazuju njegove stare terase. Jedna takva diluvijalna terasa spomenutog potoka nalazi se nedaleko same špilje, na suprotnoj strani klanca Velike Sutinske kod sela Šestani,

a zastupana je sa kvarcnim šljunkom koji je uložen u tamnosmeđoj ilovini (lit. 1.). Ova terasa kvarcnog šljunka nalazi se po prilici 170 metara iznad sadašnjeg korita potoka Žarovnice. Za doba diluvija, uslijed pojačanih atmosferilija, i količina vode u potoku bila je veća nego danas, a time je bilo pojačano i njegovo eroziono i transportno djelovanje. Ako uzmemu još u obzir petrografski sastav stijene u kojoj se nalazi špilja, a to su zrnati, šećerasti vapnenci i tektonski karakter tih stijena, dijaklaze i njihovu zdrobljenost, onda vidimo, da je uz sudjelovanje potoka Žarovnice i atmosferskih faktora, špilja lako i brzo nastala.

Statigrafija

Da bi se dobila slika o statigrafskom slijedu slojeva, načinjene su dvije sonde. Prva veća sonda iskopana je na četrnaestom metru od ulaza, a druga, manja, na petom metru. Sonde su imale oblik preokrenute pačetvorinaste krne piramide, a taj oblik uzet je zbog toga, da se sprijeći urušivanje i klizanje mokre špiljske ilovine i pojedinih blokova, što bi moglo dovesti do nezgode prilikom rada u sondi. Prva sonda je dužine 2,80 m, širine 1,50 m, dubine 3,10 m, a druga dužine 2 m, širine 1,50 m, dubine 1,50 m.

Prvom sondom zahvaćeni su slijedeći slojevi:

- a) tamnosmeđi humus 0,15 m;
- b) svjetlosmeđi humus 0,50 m;
- c) svjetložuta ilovača sa mnogo kamenja 0,80 m;
- d) crvenkasta masna ilovača 1,65 m;
- e) kameno dno (stijena).

Druga, plića sonda, zahvatila je samo ove slojeve:

- a) tamnosmeđi humus 0,30 m;
- b) svjetlosmeđi humus 0,75 m;
- c) svjetložuta ilovača (prekopano samo nekoliko decimetara).

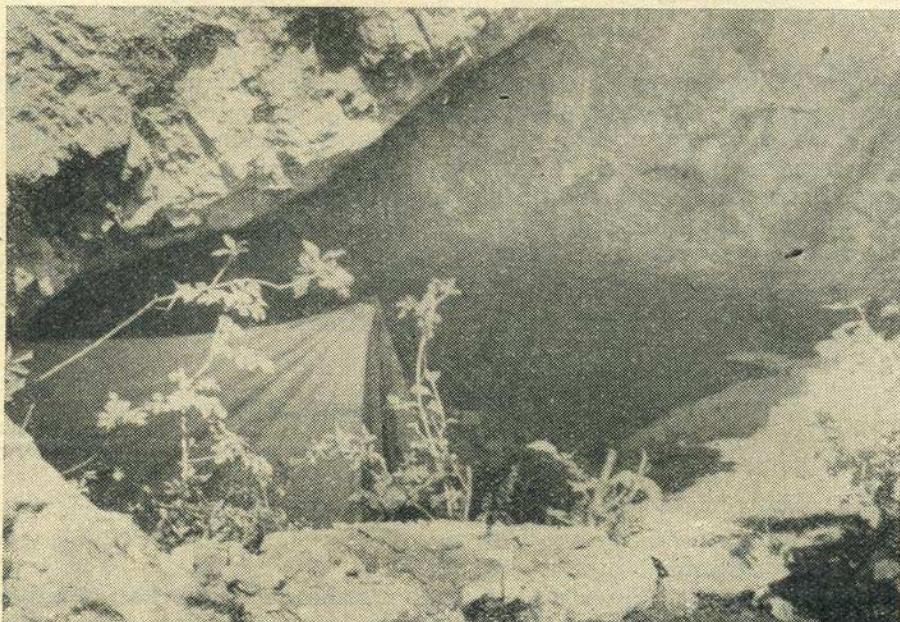
U prvom, najgornjem i najmlađem sloju, humusu tamnosmeđe boje, nađeno je mnoštvo recentnih kostiju. Te kosti uglavnom pripadaju preživačima, no nađeno je i kostiju od svinje, lisice, psa, kune, te mnogo sitnih kosti šišmiša. Nadalje nalazimo u tom sloju dosta keramike, raznih fragmenata zemljanih posuda, koje su izrađene na lončarskom kolu. Od keramike treba spomenuti fragment posude sa ornamentom valovnice, koji je značajan za dolazak Slavena u ove krajeve, a koji je nađen na granici tamnijeg i svjetlijeg smeđeg humusa.

Drugi sloj, svjetlosmeđi humus, deblji je od prethodnoga, a po nalazima je vrlo bogat. U najgornjem dijelu toga sloja nađeno je mnogo rimske predmeta. Spomena je vrijedna brončana igla, duga oko 10 cm, koja je na tupom kraju ukrašena. Osim nje nađen je još šiljak za kopanje, željezni predmet nepoznate upotrebe, rimsko staklo i mnoštvo rimske keramike, od koje su neki fragmenti ukrašeni ornamentikom.

U tom sloju, ispod rimske predmeta, nađeno je još mnogo nalaza starijih kultura, koji pripadaju brončanom i neolitskom dobu. Nađeno je više ukrasnih predmeta, nakita, koji se sastoje od većih

i manjih kamenih zrna, probušenih životinjskih zubi i školjača. Od oruđa i oružja nađeno je nekoliko koštanih šiljaka i jedan kameni artefakt, izrađen od kremena smeđe-maslinaste boje, koji je služio kao nož i strugalo. Tu su nađeni još komadi sitnozrnatih pješčenjaka i brusilovca, koji su služili prethistorijskom čovjeku za izradu koštanih šiljaka. Od drugog kamenja nađen je jedan komad zaobljenog serpentina i komad odlomljena kremena bjelutka.

Kostiju je mnogo nađeno u svjetlo-smeđem humusu, a pripadaju govedu, ovci, kozi, srni, jelenu, svinji, psu, lisici, te još nekim

Dio otvora Mačkove špilje

Foto: M. Malez

manjim sisavcima i nekoliko ptičjih kostiju. Nađeno je i više čovječjih kostiju, od kojih su neke, kao i mnoge životinjske kosti, opaljene od vatre. Od čovjeka nađena je desna polovica donje čeljusti (mandibula) bez zubi, nekoliko fragmenata lubanje (calva), kosti ruke (humerus, ulna, radius, falange), ključna kost (clavícula), kralježnjaci, rebra i pojedinačni zubi.

U obadva humusna sloja, kako je to već spomenuto, nađeno je što većih, što manjih ulomaka zemljanih posuda, od kojih je jedan znatniji broj ukrašen ornamentikom. Vremenski su ti ulomci predstavnici posuđa iz doba svršetka neolita i doba bronce, a posljednji padaju u rimske doba.

Najstariji ulomci su crvenkasto-smeđe ili sivkasto-crne boje, a ukrašeni su utisnutim ornamentom, unutar kojega se nije sačuvala inkrustacija. Ovaj ornamenat tipičan je za brončano doba. Na jednom ulomku crvenkasto-smeđe boje sačuvala se malena gukica u obliku

bradavke, a na drugom ulomku blijedosive boje nalazi se veoma malena ušica. Osim inkrustiranog ornamenta, ovdje susrećemo i plastični ornament izveden utiscima prstiju. Ovaj motiv pratimo na ulomku oboda grla i na vijencu drugog ulomka.

Osobito je zanimljiv ukras na jednom manjem ulomku sivo-pepeljaste boje i uglačane površine, koji nam prikazuje unutar sastava (kuta) dviju ravnih crta, sunčani kolut sa trakama svijetla.

Fragmenti rimskih posuda su sivo-pepeljaste i crvenkaste boje, većinom bez ukrasa, a ponutrinja jedne blijedocrvenkaste posude debelih stijena, posuta je sitnim bijelim zrnecima kremenog pjeska. Ta posuda služila je vjerojatno za drobljenje, sitnjenje i mljevenje raznih plodova, poglavito žita.

Ispod humusnih slojeva dolazi sloj svijetložute ilovače. Ova ilovača vrlo je vlažna, te puna većih i manjih blokova kamena vapnenca, koji su se otkinuli od stropa špilje. Uslijed velike vlage to kamenje je djelomično rastrošeno, pa od toga pokazuje i ilovača nešto vapneni karakter.

Taj sloj je prepun kostiju špiljskog medvjeda (*Ursus spelaeus*), no kosti su dosta slabo sačuvane uslijed prevelike vlage. Tako je nađena čitava lubanja špiljskog medvjeda, no uslijed rastrošenosti sva se raspala prilikom vađenja. Najbolje su u tome sloju sačuvani zubi špiljskog medvjeda, kojih se nalazi u velikom broju, a velikoj većini tih zubi kruna je jako izglođana, što dokazuje, da pripadaju starim odraslim individuima. Osim kostiju špiljskog medvjeda i jedne kosti goveda, u tom sloju nije uspjelo do sada naći ostatak drugih životinja.

Na čovječje rukotvorine u tom sloju nailazimo često. To su uglavnom razni koštani šiljci, izrađeni od zgodno odbijenih komada kostiju špiljskog medvjeda. Mnoštvo jednostavnih i primitivnih šiljaka izrađeno je od kalotina, koje su dobivene odbijanjem od zuba očnjaka spomenute životinje. Vrlo lijepi nalaz iz tog sloja je šiljak, načinjen od komada cjevanice prezivača. Duljina mu je 10 cm, a na gornjem kraju opaža se ostatak zgloba, čiji su rubovi djelomično odbijeni, te nakon toga upotrebotom izlizani i zaobljeni. Čitav šiljak brižljivo je izrađen i dotjeran brušenjem na kamenu pješčenjaku. Na samom se vrhu šiljka zapažaju brazgotine, koje su nastale brušenjem o grubi pješčenjak.

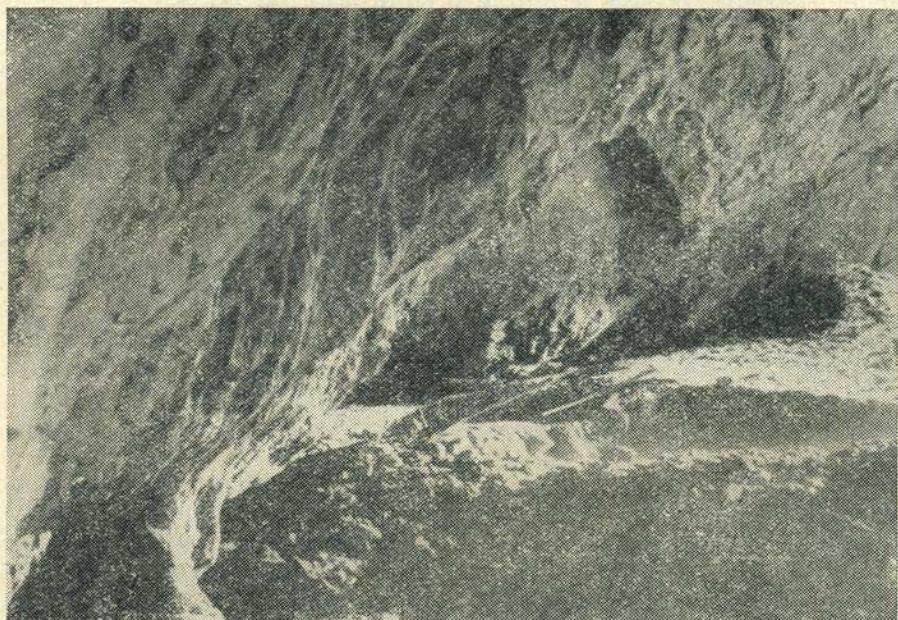
Od kamenih artefakata u tom sloju nađen je dosada samo jedan, i taj je na jednom kraju odbijen. Materijal od kojega je načinjen je žuti kalcedon, a izrađen je od ljušturaste kalotine odbijene od nucleusa, sa retuširanim jednom i drugom stranom. Artefakt pripada tipu oštice (Klingen) sa dva oštra brida, koji je značajan za industriju Magdalenien. Duljina artefakta je 45 mm, širina 18 mm, a poprečna debljina oko 7 mm.

Prilikom probijanja druge sonde u tom sloju nađeno je veliko ognjište, sa mnogo pepela, ugljenog trunja i opaljenih kostiju, koje su pripadale špiljskom medvjedu. Kod probijanja prve sonde u stražnjem dijelu špilje, motreno je samo u tom sloju ugljeno trunje.

Taj sloj svijetložute ilovače sa mnogo kamenja vjerojatno pripada vremenski posljednjoj glacijaciji, što možemo zaključiti iz

karaktera samog sloja i životinjskih preostataka pohranjenih u njemu. Čovječje rukotvorine nađene u tom sloju vjerojatno pripadaju kulturnoj epohi Magdalenien o čemu će još kasnije biti govora.

Nakon sloja svijetložute ilovače slijedi debeli sloj crvenkaste masne špiljske ilovače. Debljina tog sloja iznosi u stražnjem dijelu špilje 1,65 m. Kamenja ima više u gornjem dijelu, dok prema dnu dolazi čista ilovina. Mjestimice se u tom sloju nailazi na veće blokove kamenja, koji su se u davnini otkinuli sa stropa špilje.

Pogled na stražnji dio prve dvorane sa mjestom gdje je iskopana prva sonda

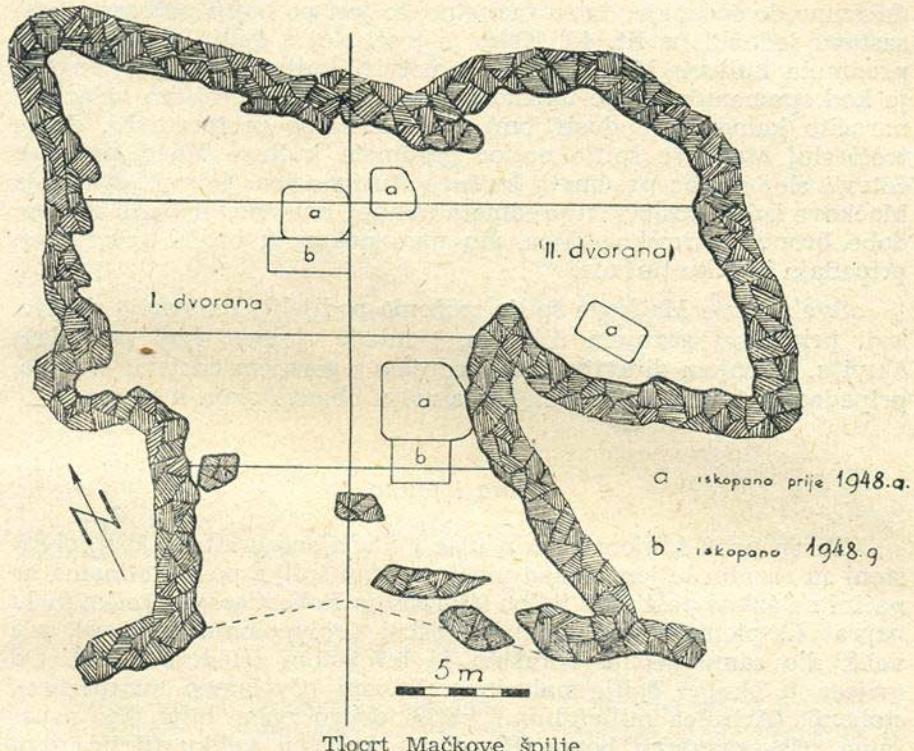
Foto: M. Malez

Taj sloj, jednako kao i prethodni, pun je preostataka kostiju špiljskog medvjeda, no te su kosti mnogo bolje sačuvane od onih iz prethodnog sloja, jer ih je dobro konzervirala masna špiljska ilovača. Pojedine veće kosti te životinje nađene su čitave, kao na primjer krstača (os sacrum), nadkoljenica (femur), podlaktne kosti (ulna i radius) i t. d. Zubiju špiljskog medvjeda nađeno je u tom sloju također mnogo, i njihove krune nisu tako izglođane, kao od onih iz prethodnog sloja.

Čovječje rukotvorine nađene u sloju crvenkaste ilovače pokazuju nam, da je čovjek posjećivao ovu špilju za vrijeme stvaranja tog sloja. U njemu su nađeni brojni koštani šiljci, od kojih su neki vrlo primitivno izrađeni, dok drugi opet pokazuju bolju izradbu, dotjeranu sa više truda i brižljivosti. Spomenuti nam valja talkav koštani šiljak, oblika istokračnog trokuta, koji je dobijen odbijanjem

od veće kosti. Od velike upotrebe rubovi i spongioza su izlizani, a načinjen je zgodno, da se može namjestiti u raskol kolca i tako služiti kao šiljak za koplje. Duljina tog šiljka iznosi oko 6 centimetara.

Nađen je i jedan veći koštani artefakt načinjen od cjevanice, koji je služio kao bod (Dolch) za napad i obranu. Taj artefakt mogao se zgodno obuhvatiti šakom rulke, a rubovi i spongioza su mu izlizani dugotraјnom uporabom. Šiljak mu je odbijen tako, da mu je sadašnja dužina 13 cm.

Tlocrt Mačkove špilje

Zanimljiv nalaz u tome sloju je artefakt, koji se upotrebljavao kao gumb (puce). Načinjen je zgodnjim odbijanjem od rebra špiljskog medvjeda, a nakon toga je otklonjena spongioza i tako dobivena rupa kroz koju se mogla provući uzica, te pomoću nje pričvrstiti na krzno. Sličnih takovih artefakata našlo se više u obližnjoj špilji Vindiji, te bi neki od njih odgovarali po Vukoviću kao gumbi, a drugi kao šiljci za strelicu. Artefakt nađen u Mačkovoј špilji služio je očito kao gumb.

Kamenih artefakata, osim jednog atipskog, izrađenog od kremera bjelutka, u tom sloju nije nađeno.

U donjoj polovici ovog sloja crvenkaste ilovače nalazi se 15 cm debela crna zona, koja potječe od brojnih ognjišta. Ta crna zona nam pokazuje, da su špilju za vrijeme stvaranja tog sloja vrlo često posjećivali praljudi ili je možda bila i stalno naseljena.

Vremenski bi stvaranje tog sloja mogli metnuti u srednji odsjek Würma (po Pencku i Brückneru), a nalazi iz tog sloja mogli bi se uvrstiti u kulturnu epohu Aurignacien.

Usporedimo li slojeve Mačkove špilje sa slojevima špilje Vindije vidimo, da se u mnogome podudaraju i da njihovim paraleliziranjem možemo doći do stanovitih zaključaka. Usporedimo li najstarije slojeve Mačkove špilje, to jest treći sloj svijetložute ilovače i četvrti sloj crvenkaste ilovače, sa trećim i četvrtim slojem špilje Vindije, dolazimo do spoznaje, da su facijelno, to jest po boji i petrografskom sastavu jednaki (v. lit. 4.). Kako je treći sloj u špilji Vindiji nosioc predmeta kulture Magdalenien, a četvrti kulture Aurignacien (što je kod spomenute špilje ustanovljeno i utvrđeno brojnim nalazima, naročito kamenom industrijom) onda možemo pretpostaviti, da je treći sloj Mačkove špilje nosioc predmeta kulture Magdalenien, a četvrti sloj nosioc predmeta kulture Aurignacien. Gornja dva sloja Mačkove špilje nosioci su predmeta mlađeg kamenog doba ili neolita, dobe bronce i rimske dobe, što nam pokazuju brojni nalazi koji pripadaju tim kulturama.

Sve slojeve Mačkove špilje možemo podijeliti na starije slojeve, koji pripadaju gornjem diluviju, i mlađe slojeve, koji pripadaju aluviju. Gornjem diluviju, i to srednjem i gornjem odsjeku Würma, pripadao bi treći i četvrti sloj, a aluviju obadva sloja humusa.

Flora i fauna

Teren pred špiljom, njezin ulaz i dio njene unutrašnjosti, obrašteni su raznim biljem. Iznad ulaza u samu špilju, po pukotinama na pećini nalazimo pastirsku iglicu (*Geranium Robertianum*), zatim malu paprat (*Asplenium trichomanes*), oslad (*Polypodium vulgare*), a i velik dio same pećine obrašten je bršljanom (*Hedera helix*). Od cvijeća u okolini špilje nalazimo ciklamu (*Cyclamen europaeum*), stolisnik (*Achillea millefolium*), zatim drugo razno bilje, kao peperljugu (*Chenopodium bonus Henricus*), koprivu veliku (*Urtica dioica*), čičak (*Arctium Lappa*), zmijino mlijeko (*Chelidonium majus*) itd.

U samoj špilji na zasjenjenim i vlažnim mjestima nalazimo jelenjak (*Scolopendrium vulgare*), vlasak (*Polytrichum*), a strop špilje sa sigama i sigastim zavjesama zelen je od kišne alge (*Pleurococcus*) i alge *Gloeocapsa*.

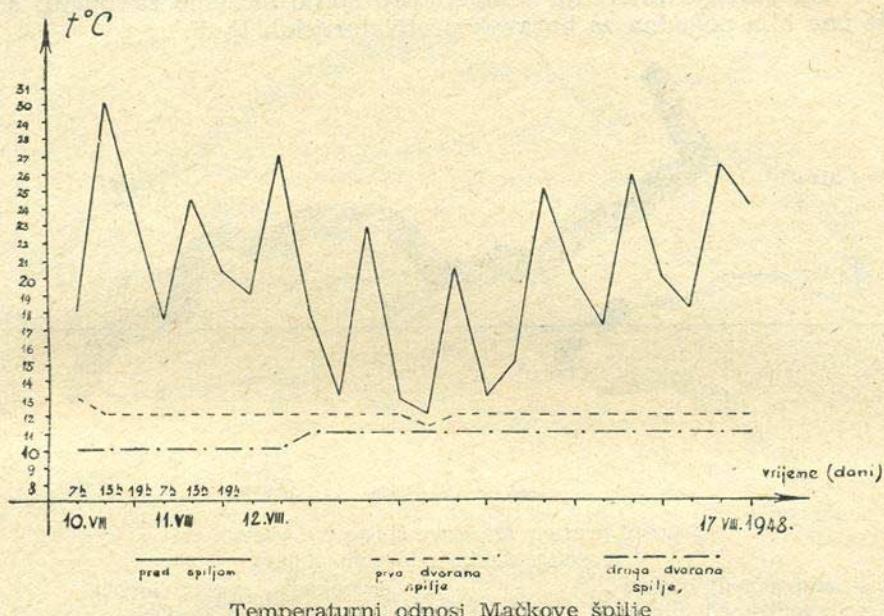
Fauna špilje je vrlo bogata i zanimljiva. Tu osim životinja koje žive vani, a nalaze u špilju, dolaze i prave špiljske životinje, naročito insekti kojima su vidni organi zakržljali, a na račun toga razvili se organi za opip (naročito duga ticala i noge).

Od vanjskih životinja sklonili su se u špilju razni noćni leptirići. U dubini špilje na vlažnom mjestu nađen je pjegavi daždevnjak (*Salamandra maculosa*), a u drugoj dvorani po stropu nalazimo šišmiše. Od šišmiša (*Chiroptera*) zapažene su dvije vrste i to *Myotis myotis* Beshst, i *Miniopterus Schreibersii* Natt.

Špiljski insekti čine glavninu faune, no dosada su određeni samo djelomično (lit. 2.). Od familije Carabidae određene su dvije vrste i to Laemostenus Schreibersii Küst. i L. ab. propinquus Jos.

Od opnokrilaca (Hymenoptera) određen je samo Amblyteles quadri-punctarius Müll.

Mrežokrilci (Neuroptera) zastupani su sa Micropterna segnax Mc. L. i Stenophylax concentricus Zitt., a ravnokrilci (Orthoptera) samo sa Troglophilus cavigola Kollur, te beskrilci (Apterygota) sa Campodea fragilis.

Temperaturni odnosi Mačkove špilje

Od stonoga (Myriapoda) određena je Lithobius stygius Latz., a od paučnjaka (Arachnoidea) samo Meta Menardi Latr. iako ih u špilji ima više rodova i vrsta.

Raci (Crustacea) su zastupani sa Trichoniscus roseus Koch., a crvi (Vermes) sa Octolasmium transpadanum (Rosa), Lumbricus castaneus Sav. i Eisenia foetida Sav.

Temperaturni odnosi špilje

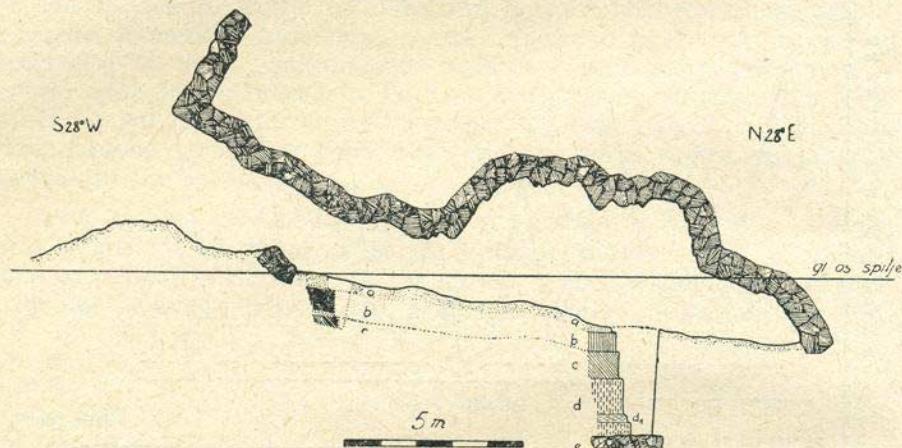
Za vrijeme istraživanja špilje vršeno je i mjerjenje temperature. Mjerena je u prvoj i drugoj dvorani, zatim pred špiljom, da se vidi razlika i variranje vanjske i unutarnje temperature. Radi sigurnosti mjerjenja upotrebljavana su na svakom mjestu dva toplomjera. Očitavanje temperature vršilo se dnevno tri puta i to u 7, 13 i 19 sati. Mjerjenje je vršeno od 7. VIII. do 17. VIII. 1948. godine.

To je mjerjenje pokazalo, da unatoč velike promjene temperature vani, u špilji ne dolazi do promjene, to jest temperatura je

konstantna. U prvoj dvorani temperatura je iznosila za čitavo vrijeme mjerjenja 12° C, tek je kod jednog očitavanja pala na $11,5^{\circ}$ C. U drugoj je dvorani temperatura ispočetka bila 10° C, a nakon trećeg dana mjerjenja ona se popela na 11° C i tako ostala do kraja. Temperaturne odnose špilje prema variranju temperature pred špiljom najbolje vidimo iz grafikona na strani 127.

Mjerena temperatura vršena su i za vrijeme zime. Tom prilikom je opaženo, kada je vani temperatura iznosila -6° C, da je u drugoj dvorani špilje termometar pokazivao $+4^{\circ}$ C.

Na temelju mjerena temperature špilje možemo zaključiti, da je ona bila pogodna za boravak prehistojskih ljudi.

Uzdužni presjek Mačkove špilje duž glavne osi
sa statigrafskim odnosom slojeva

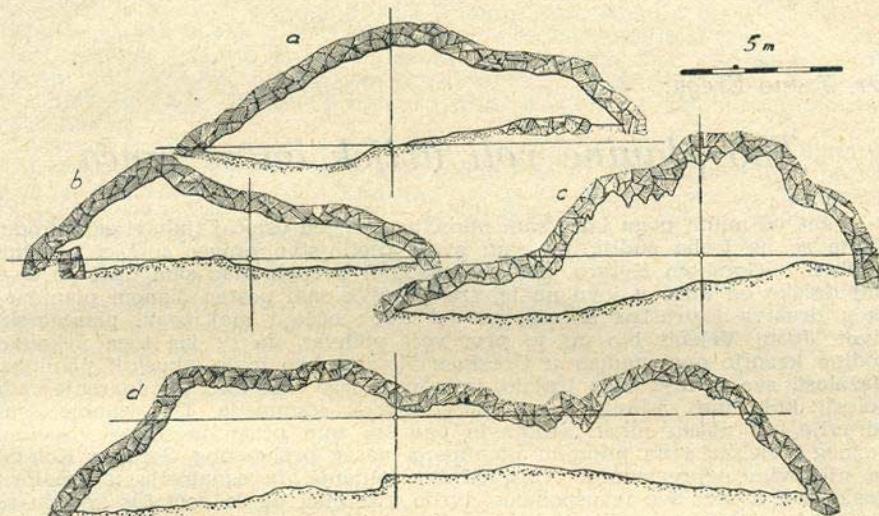
a = tamnosmeđi humus	d = crvenkasta, masna ilovača
b = svijetlosmeđi humus	d ₁ = crna zona ognjišta u sloju d
c = svijetložuta ilovača s kamenjem	e = kameno dno (stijena)

Zaključak

Prednjim izlaganjem upoznali smo se s općim elementima Mačkove špilje. Rezimiramo li sve te elemente, vidimo, da je ona sa svojom okolicom vrlo zanimljiv objekt. Tu nalazi široko polje rada geolog, paleontolog, arheolog, entomolog i t. d. Špilja sa okolicom pruža izletniku i planinaru također mnogo zanimljivosti, a razmjerno bez naročitih teškoća stižemo u taj kraj, jer se nalazi u blizini željezničke pruge Varaždin—Golubovec.

Dosadašnjim radom je ustavljeno, da je Mačkova špilja u Velikoj Sutinskoj bila nastavana u prehistojsko vrijeme. Brojni ostaci čovječjih rukotvorina, razbijene i opaljene kosti životinja, koje se nalaze u slojevima špilje, govore nam, da je nju posjećivao čovjek kroz vrlo dugi period vremena. Ona je u potpunosti odgovarala potrebama praljudi, jer im je pružala dobro i sigurno zaklonište pred divljim zvijerima i brojnim neprijateljima, koji su ih napadali da

im otmu lovište i špilju. Ona se nalazi na velikoj strmini i prilično visoko iznad klanca Velike Sutinske, te dominira nad čitavom okolicom, radi čega ju je bilo teško napadati i osvojiti, a vrlo lako braniti. Blizina pitke vode, pogodnost boravka u njoj zimi, bogata lovišta po šumama Ravnog gorja i nizine rijeke Bednje, uz ostale prije navedene njene odlike, daju nam naslutiti, da je Mačkova špilja uz obližnju špilju Vindiju, bila jedan od glavnih centara ljudske djelatnosti u tim krajevima u prehistorijsko vrijeme. Pa čak u historijsko vrijeme — rimsко carsko doba, špilja je pružala zaklonište i

Profilni presjeci Mačkove špilje
a = ulaz; b = na 5 m; c = na 10 m; d = na 15 m

bila polazna točka mnogih razbojničkih družina za pljačkanje rimskih trgovaca i karavana, koje su ovuda prolazile prema sjeveru u rimski vojnički i trgovачki centar Ptuj (Poetovio).

Budući, naročito statigrafski temelj za istraživanje špilje je postavljen. Daljnje radove u njoj treba započeti sistematskim iskopanjem najprije predšpiljskog terena, a kasnije dalje prema unutrašnjosti. Za taj rad su potrebna velika materijalna sredstva, te odlučnost istraživača, koji je prilikom rada kod špilje izložen brojnim opasnostima i neprilikama. Smještaj kod same špilje je nemoguć, jer je radi velike strmine nemoguće postaviti šator, a opet postavljanjem šatora u samoj špilji, istraživač je izložen velikoj vlazi i cirkulaciji zračnih struja, pa nakon kratkog vremena oboli. Uz ostale brojne zapreke, na koje se nailazi kod istraživanja te špilje, istraživač mora biti stalno na oprezu prilikom kretanja po okolini, jer je puna otrovnih zmija, naročito poskoka.

Svi dosada nađeni predmeti u Mačkovoј špilji nalaze se u varždinskom prehistorijskom muzeju, u čiji djelokrug ona pripada i koji će poduzeti daljnja istraživanja ove špilje.

Literatura:

1. Gorjanović-Kramberger dr. D.: Geologiska prijegledna karta kraljevina Hrvatske i Slavonije, Tumač geologiske karte Vinica (zona 20., col. XIV.), Zagreb 1902.
2. Langhoffer dr. A.: Fauna hrvatskih pećina II. (Fauna cavernarum Croatiae. II., Prirodosl. istraživanja Hrvatske i Slavonije, svez. 7., izdala Jug. Ak. znan. i umj., Zagreb 1915.
3. Vuković Stjepan: Istraživanje prethistorijskog nalazišta u spilji Vindiji kod Voće. Spomenica varoždinskog muzeja 1925—1935. Varaždin 1935.
4. Vuković Stjepan: Prethistorijsko nalazište spilje Vindije. Historijski zbornik, II. knjiga, Zagreb 1949.

Dr. Frano Erega:

Tko planine voli uvijek im se vraća

Još od malih nogu imao sam naročito razvijen osjećaj ljubavi za prirodu. Tome se ne treba čuditi, jer sam svoje djetinjstvo proveo u Lici i većim dijelom u Gorskom Kotaru. Sam, sa mrežom u ruci, znao sam otići po 5—6 sati daleko od kuće u lovnu na leptire. Kasnije sam postao članom planinarskog društva i društva skauta, pa je tako počeo i moj pravi planinarski život. Južni Velebit bio mi je prvi veći pothvat, da se iza toga nekoliko godina kasnije opet nađem u Gorskom Kotaru, kao malo iskusniji planinar. Nažalost, sve to nije dugo trajalo, jer sam morao prekinuti planinarenje radi bolesti koja me zadesila u sedmom razredu gimnazije. Da, izgubio sam zdravlje, ali nisam nikad zaboravio ono što sam proživljavao na visovima Južnog Velebita i na pitomim planinama našeg prekrasnog Gorskog Kotara, sa njegovim nepreglednim crnogoričnim šumama. Iz sanatorija u sanatoriju nosio sam u sebi sve te uspomene, tvrdo vjerujući da će doći čas kad ću se moći odazvati zovu mojih ljubimaca.

Prolazile su godine; došao je rat. Sve, što je bilo napredno, otislo je teškim i mukotrpnim putem borbe, da svojoj zemlji izvojuje oslobođenje od mrskog okupatora. Njedra naših planina primila su u svoje okrilje sve one koji su stavili život u službu svog naroda. Četiri puta su se izmjenila sva godišnja doba, dok konačno nije došlo proljeće 1945. kada su rastigrani ropski lanci u kojima je neprijatelj nastojao da drži naš ponosni i nepokorenog narod. Iz dana u dan susretao sam znance koji su se vratili nakon izvršenog zadatka svojim kućama. Medu njima našao sam i takvih koji su nekad bili bolesni na plućima, ali su ipak izdržali sve napore koje je iziskivao partizanski život. Dapače, u neposrednom dodiru sa prirodom, usprkos proživljavanju svih ratnih poteškoća, oni su se vratili natrag gotovo potpuno zdravi. Zaboravili su na bolest. Nešto sama priroda, a nešto mržnja prema okupatoru uspjeli su da učine ono, što nije mogla u nekim slučajevima da učini ni moderna medicina. Ti susreti dali su mi još više nade. No, nije to išlo tako lako. Tek 1949. godine uspio sam da se donekle izvučem iz ralja bolesti.

Devet mjeseci neprekidnog ležanja na Golniku konačno me osposobilio za život. Iz sanatorijske perspektive promatrao sam Alpe. Zvale su me, ali je bilo teško odlučiti se na takav korak. Ipak, kad sam te godine bio na godišnjem odmoru u Preddvoru kraj Kranja, nisam mogao odoljeti tom praiskonskom zovu. Želja se pretvarala u volju, volja u akciju i prvi koraci odveli su me na Zaplatu, koja se uzdiže sjeverno od Preddvora. To je bio moj prvi uspon iznad 1800 metara. Osjećao sam se odlično i malo pomalo dolazio sam do uvjerenja, da će se moje sanje od prije 17 godina obistiniti. Samo nisam ni slutio da će to biti tako brzo.

Lijepo sunčano jutro navelo nas je da odemo pod stijene Grebena, ne bi li ugledali divokoze. To je bio prijedlog mog mladog partnera Janeza, a ja sam ga objeručke prihvatio. Na cesti za Jezersko stal smo očekujući kakav

kamion, koji bi nas prebacio u Kokru. Nismo dugo čekali i uskoro smo se vozili dolinom Kokre do kamenoloma. Sišavši s kamiona produžili smo još nekih par stotina metara cestom prema Jezerskom, a zatim, prešavši preko Kokre, krenuli smo dobro markiranim putem uspinjući se, a da sami nismo znali kuda nas put zapravo vodi i kamo će nas dovesti želja da vidimo divokaze. Što smo se više penjali bili smo sve oduševljeniji vidikom što se pružao ispred i iza nas. Prešli smo Suhodolnik i dalje putem stigli smo na kraj Suhog dola. Ovdje je počeo ozbiljni i strni uspon. Nakon nekoliko minuta našli smo se kod velike kamene pećine, a nedaleko odavde prvi put u životu susreo sam se sa čeličnim užetom i klinovima. Moja je radost bila neopisiva. Više me nitko ne bi mogao odvratiti od pohoda prema gore. Koliko se još trebamo uspinjati, da ugledamo prve divokaze, nije nas bilo briga. Mi smo se penjali, a vidik je bivao sve ljepši i ljepši. Došli smo do gorske tratinе na kojoj se još danas vide zidine planinarske kuće, nekadašnje »Frišaufove koče«. Pred nama se ukazala na samom sedlu Cojzova koča. Dok smo se odmarali, uživali smo gledajući pred sobom Kranjsko polje, Blegoš, Porezen, Ratitovec, Bohinjsko pogorje, Zaplatu i naročito meni dragi i u mom životu značajni ostri Storžič.

Nakon kratkog odmora krenuli smo dalje i za nepunih pola sata stigli do Cojzove koče. No divokaze još uvijek nismo vidjeli. Ali nedaleko kuće opazili smo tablu »Grintavec 2 sata«. Kad smo već tu, zar da ne odemo na Grintavec? Svega 10 minuta ostali smo u kući da popijemo čaj, a tada se uputili na vrh Grintavca. Vrijeme nam nije bilo naročito skljono. Teški oblaci valjali su se i razdirali na stijenama Grintavca, Kočne, Grebena i Kalške gore. Da li ćemo pokisnuti? Da li ćemo imati uopće kakav vidik? Sve to nas se malo ticalo. Mi smo htjeli da budemo na najvišem vrhu Kamniških Alpa, kad već nismo imali sreće da se susretnemo sa divokozama, kojima treba i da zahvalimo što smo došli dovde. Penjali smo se čas u magli, da nas za koji časak opet obasja sunce. Žurili smo se i kad smo stigli na vrh, kao da nas je i vrijeme htjelo nagraditi: oblaci su se na čas povukli i svega na par minuta uspjelo nam je da ugledamo suncem obasjanu dolinu Jezerskog. Kratko trajno je bilo naše veselje. Magla nas je opet prekrila i mi smo se ubrzano spuštali prema Cojzovoj koći. U njoj smo zatekli dosta planinara iz Zagreba, ali moj mlađi pratilac trebao se još istog dana vratiti kući i nije bilo druge nego s njim se uputiti domu.

Teška sam se srca odvajao od Kokrškog sedla. Opila me visina i saznanje, da su mi nakon toliko godina nizinskog i plahog života postale priступačne i Alpe. Nisam vjerovao da se tako lako može doći i na te naše divove. Led je bio probijen, a bolest je ostala iza mojih leđa.

Od tog dana ni jedna me nedjelja nije vidjela u gradu. Vratio sam se planinama, a one su mi ne samo vratile, nego uspjele da i nadalje sačuvaju zdravlje. Ni kiša, ni snijeg, ni temperatura ispod nule, nisu u stanju da me u tom sprječe. Bura i oluja, i snježne mećave imaju svoj posebni čar u planinama, a sve nas to jača i očvršćuje samo ako znamo kako se treba vladati u planinama, i ako smo u stanju pravilno ocijeniti svoje snage. Spuštajući se s visine u nizine nosimo u sebi čvrstu odluku: »Dolazimo opet druge nedjelje!«

Zaštita prirode

Uporedo s napretkom kulture razvija se i pokret za zaštitu prirode i čuvanje prirodnih rijetkosti i spomenika kulture. Samo ljudi na višem kulturnom stupnju mogu shvatiti da jednom uništeni prirodni objekat naprsto nestaje, da ga više nema i da iščezava zauvijek. Čovjek na niskom stupnju kulture, neprosvićen i neuk čovjek to ne shvaća, ne razumije i ne zna.

Zbog toga već i djecu poučavamo da ne muče životinje, da sabiru kukce i bilje, da znaju promatrati prirodu, razumijevati njene pojave i t. d. No dešava se da se djeca i omladina natječu, tko će imati u kutiji više kukaca ili leptira, ili više biljaka u herbaru, a ipak sve to najčešće nakon izvjesnog vremena svršava — na smetištu. Ali nisu takvi samo mladi i najmladi, nešto slična nalazimo i kod odraslih. Vrlo često možemo vidjeti, kako izletnici na povratku s planina dolaze na željezničku stanicu prepunim rukovetima cvijeća; ponekad ima tu i rijetkog bilja, a onda — i opet vrlo često sve to ostavljaju ili odbacuju već na stanicu, na peronu, čekaonica ili u samom vlaku. Kako li tek izgledaju livade ili šume s osobito lijepim ili rijetkim biljem kad se na takvo mjesto sruči navalna nazovi-planinara i takozvano »kulturno« društvo!

Mnoge prirodne rijetkosti upravo divljački uništavaju ne samo izletnički raspoloženi posjetioc, već i razni trgovci i neznanice. Sjetimo se samo do čega su doveli 1934. godine svakako dobromanjerni novinski članci sa slikama o novootkrivenoj špilji »Veterinci« kod Zagreba. Rezultat je bio i više nego žalostan i sramotan. Sve je odjednom nagrnulo u tu špilju, koja je mjestimice imala prekrasne ukrase od siga; iza tih posjetilaca ostala je prava pustoš. Danas je ta špilja gola, a nešto ukrasa preostalo je samo na nepristupačnjim mjestima. A ima i ovakvih primjera: Jednom sam posjetio jednu špilju u južnoj Dalmaciji. U društvu su se nalazili sami stariji ljudi. Kad smo ušli u špilju nastalo je opravданo divljenje nad bogatstvom siga. Tada se je zaustavio jedan stariji gospodin i reče nam: »Vidite li, kako nas je priroda obdarila ovim prekrasnim tvorevinama i prava je grehota da se takve sige lome!« No što se dogodilo iza toga? Kad smo se vraćali iz špilje, taj isti čovjek najednom je izvadio iz džepa mali čekić i reče: »E kad smo već prvi puta ovdje, ponijet ćemo za uspomenu jednu sigu!« — dohvati jedan stalaktit i kvrc sa čekićem. Stalaktit se dakako prepolovio i pao na tlo. I tako isto drugi, treći — peti i t. d. Javila se i jedna činovnica: »Molim i meni nešto za uspomenu«, a onda su slijedili i ostali. Iz špilje su iznijeli čitav snop sige, koje na danjem svijetu nisu bile tako lijepo kao kod umjetnog svjetla, pa su ih zato pred ulazom jednostavno ostavili, a ponijeli su tek 3—4 komada.

U zagrebačkom Narodnom sveučilištu održano je predavanje o špiljama. Međutim predavač nije htio spomenuti ni jedno ime projicirane špilje, a ni mjesto, gdje se ona nalazi. Mnogi su kritizirali takav postupak, nazivajući to »škrtošću«. Ipak predavač je imao za to opravdanih razloga, jer je time vjerojatno zaštitio mnogo špilju. Naše brojne i lijepo špilje pokazuju nažalost suviše mnogo tragova vandalizma.

Prije rata razaslala je direkcija željeznica okružnicu svim šefovima stanica, pozivajući ih da ukrase svoje stanice cvijećem, nasadima i slično. I to smo doskora vidjeli: neke ličke stanice odjednom su bile »ukrašene« skupinama velikih siga iz obližnjih špilja. U tome je naročito prednjačila stanica Cerovac. Ti su nas ukrasi samo osramotili. Lika je naročito bogata lijepim špiljama, ali se u svakoj vide i tragovi vandalskog uništavanja. Ne-savjesni ljudi ni ne misle, da sige ne raste brzo, već su joj potrebi vjekovi. Sige raste godišnje prosječno od $\frac{1}{2}$ —5 mm; izračunajmo sada koliko je godina trebalo za stvaranje stalagnita visokog $1\frac{1}{2}$ m, kakve smo mogli vidjeti na ličkim željezničkim stanicama. A što da kažemo o raznim potpisima i ovjekovjećenjima po sigmama raznih jadnika. Dok je ono prvo vandalsko uništavanje, ovo drugo je nagrdavanje, upravo profanacija prirode i prirodnih ljepota. Kakve li su to »veličine«, da se moraju ovjekovječiti.

Turkaljeva špilja (Lika)

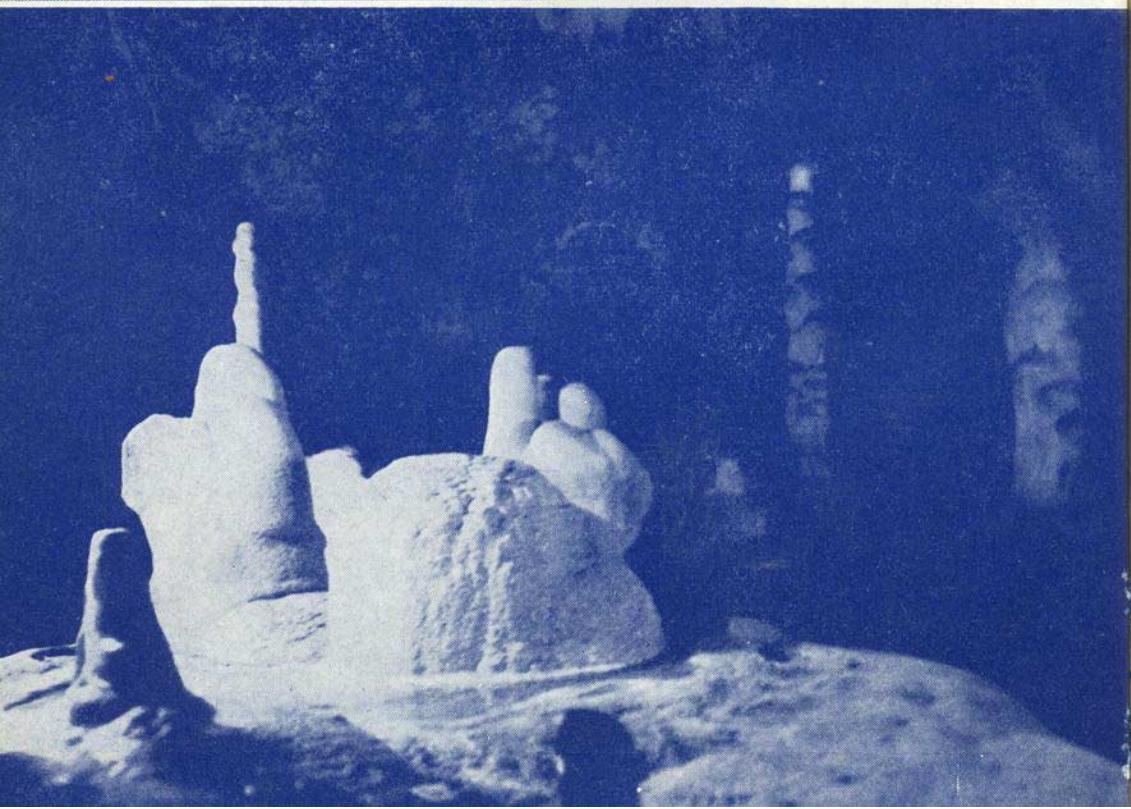
Foto: A. Markić

Gore:
Motiv iz Donje
Cerovačke špilje

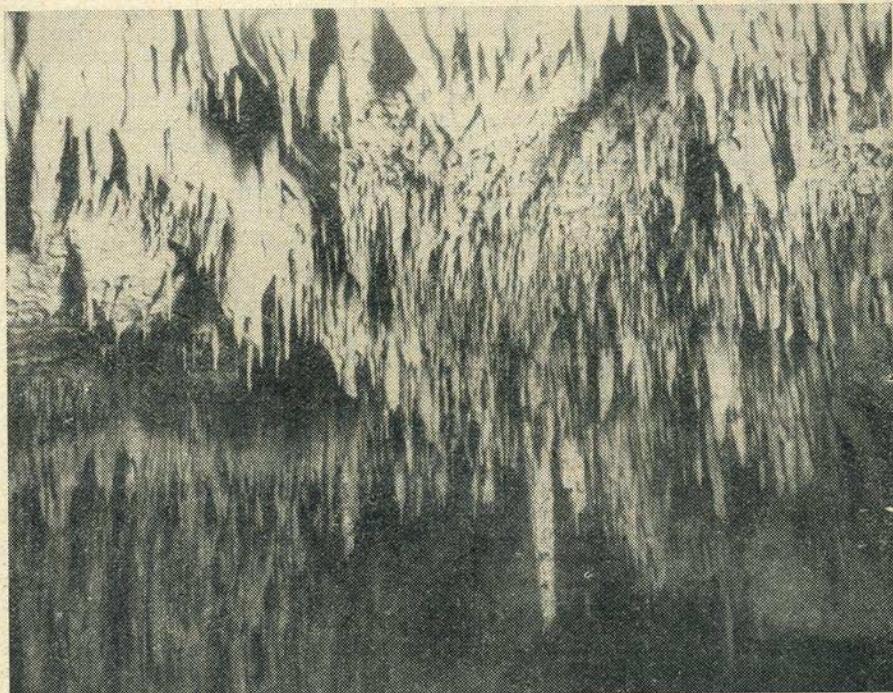
Dolje:
U Turkaljevoj špilji

Foto: A. Mark

Jednu špilju na Plitvičkim jezerima posjetila je neka ženska srednja škola sa svojom nastavnicom. Učenice su bile vrlo zaposlene ispisivanjem svojih imena po sigama i to još mastiljavom olovkom. U jednom trenutku mogli su slučajno prisutni izletnici čuti glas mlade nastavnice: »Puce, potpišite l mene...«

Špilje sadržavaju naročitu faunu, t. j. u vječnoj tamni žive možda i neugledne životinjice, bez očiju. To su razni sićušni insekti, pauci, grinje, stonoge, muhe i t. d., a u ponornicama i posebna vrst ribe, a konačno i špiljska osobitost — čovječja ribica. No besavjesni trgovci i nazovi-sabirači

Amidžina pećina — Perušić

Foto: Speleološka sekcija P. D. Ž.

love te životinjice i prodavaju ih u inozemstvo. Postoji tako na pr. i profesor Apsolon iz Brna koji je — sve pod plaštem nauke — najmio neke ljude, te su mu uz stalni honorar slali na tisuće primjeraka tih životinja. Jasno je da to više nije bila »potreba« ni »interes nauke«, već najobičnija trgovina. A u znamenitoj špilji »Veternici« na Popovom polju u Hercegovini, čuvar špilje svojatao si je monopol za lov i trgovinu špiljskim životinjama.

Sličnih primjera moglo bi se navesti mnogo. Ima ljudi, koji vole sve uništavati. Vide li sitnu životinju nisu mirni, dok je ne zgaze. Imaju li možda floberticu, pucat će na svaku pticu, pa i pjevicu. Opaze li guštera, ubit će ga, premda je to neopasna i korisna životinja. Treba znati da ima i korisnih zmija (neotrovница). Nisu baš sve životinje štetočine, iako možda neke od njih tako izgledaju, jer i one pridonose ravnoteži u prirodi. Darwin spominje ovaj primjer:

U Engleskoj, zemlji zelenila, parkova i cvjetnih livada, mnogo se gaji djetelina. Djetelina spada među lepirnjače, čiji su mednici skriveni na dnu cvijeta. Da djetelina rodi treba je oploditi, a taj posao obavljaju bumbari, koji tražeći mednike prenose pelud iz prašnika jednoga cvijeta na tučak

drugoga cvijeta. Jedino bumbari su toliko jaki da svojim rilcem dopru do dna unutrašnjosti cvijeta; kad bi nestali bumbari, ne bi ni djetelina dobro uspijevala. Ali što se desilo. U jednom kraju potamanili su sve mačke latalice ili skitnice, koje su se najradije zadržavale po djetelištima. Kad je nestalo mačaka silno su se razmnožili poljski miševi, a ovi su opet rušili i uništavali podzemna gnezda bumbara u djetelištima. Dakle u ovoj su zajednici mačka, miš, bumbar i djetelina. Kad nema mačaka, nakote se miševi i potamane bumbarne. Djetelina bez bumbara ne može se unakrsno oploditi, pa ne uspijeva dobro.

Prema tome moramo ispravljati naše pojmove o onome što je štetno, a što korisno. Zato se sada zaštićuje veći broj životinja, čak i onakove, koje su do nedavno smatrane štetočinama. Zapravo i nema apsolutno korisne, ni apsolutno štetne životinje. Potpuno uništenje jedne životinjske vrste uvijek se osvećuje prije ili kasnije.

Naš goli krš nekad je bio bogat šumom. Još god. 1683. zabilježeno je, da je šuma u Velebitu sezala do mora. Međutim naša šuma se tamani bez brige o njenoj zamjeni i obnovi. Pravo je rekao jedan prirodnjak: »Svaki onaj, koji namiruje svoju potrebu iz šume, mora pomisljati, je li to samo zajam, kome se mora odužiti, ako neće da ga proklinje potomstvo kao besavjesnog dužnika«. Nestankom šume preuzimaju mah divlje bujice i svojim nanosom uništavaju plodne površine. Naš krš je ogolio na mnogo mjesta, a dosta plodne zemlje raznijela je bura.

Krški krajevi bez šuma često se pretvaraju u kamene pustinje, koje onemogućuju ljudsko stanovanje. Krš su izmijenile prirodne sile, ali njegovom ogoljivanju mnogo je pripomogao čovjek. Povijest nas uči, da su se kultura i civilizacija mogle najuspješnije razvijati ondje, gdje su i prirodni uslovi bili najpovoljniji. Ni u kom slučaju nisu to bili pusti i prirodno siromašni krajevi. Propadanje država i kulturno zaostajanje pojedinih naroda mnogo je puta bilo — pored ostalih društvenih faktora — u vezi i s nerazboritim pustošenjem i uništavanjem same prirode.

Zaštita prirode znači zaštitu čovjeka, znači zaštitu ljudskog društva, zaštitu naroda i njegove kulture. Valja znati da se priroda lako uništava, ali se vrlo teško pomlađuje i regenerira. Da se priroda zaštititi u mnogim su državama zakonom uredeni zaštitni predjeli, zaštićene su pojedine oblasti ili rezervati i nacionalni parkovi. I u staroj Jugoslaviji proglašeni su neki krajevi prirodnim rijetkostima. Tako je Velika Paklenica unešena finansijskim zakonom za 1927/8. kao nacionalni park, ali unatoč tome šuma se sjekla, a drvo izvozilo u Italiju.

Naša narodna vlast izdala je zakon o zaštiti spomenika kulture i prirodnih rijetkosti, te su proglašeni nacionalnim parkovima, rezervatima i zaštićenim prirodnim rijetkostima slijedeća mjesta i objekti: Plitvička jezera, Obedska bara, Corkovo malo (Okučani), Velika Paklenica i Lokrum; nadalje: Maksimir, Tuškanac, Zelengaj i Jelenovac u Zagrebu, Jankovac u Papuku, Prašnik, 100 jut. šume kod Okučana, Majdan Rupnica kod Voćina, Jasikovac park-šuma i Vujnovića gaj u Gospiću, Hušnjakova polušpilja, park Opeka kod Vinice, drvoređe jablana kod Suhopolja, park kraj dvorca u Našicama, Zelenjak kod Klanjca, Trsteno, Skradinski Buk kod Šibenika, park u Rovinju, jezero (i njegova okolica) na Mljetu, drvoređe čempresa na Korčuli, čempres u selu Čari na Korčuli, čempres na Hvaru, koštيل-drvo u selu Žrnovo u Konavlima, Brionski otoci, šuma Dundo na Rabu, sve špilje.

Treba li posebno isticati, kako upravo planinari moraju suradivati na zaštiti prirode i prirodnih rijetkosti. Planinari moraju postati onaj veliki aktiv, koji će unositi među mase kulturni odnos prema prirodi, planinari će biti oni, koji će zaštićivati prirodu. Planinari moraju razvijati razumijevanje za prirodu kod ostalih izletnika-neplaninara, a s druge strane upozoravat će na štete (oštetcivanje špilja, uništavanje rijetke flore i t. d.), da se pravodobno mogu poduzeti zaštitne mjere. Otkriju li na pr. kakvu novu špilju ili pećinu, nastojat će da se ista zaštiti i to će javiti konzervatorskom zavodu, odjelu za zaštitu prirodnih rijetkosti u Zagrebu, ili Planinarskom savezu Hrvatske.

Prolazimo li šumom ili planinom ponašajmo se kulturno. Budemo li kulturni imat ćemo u prirodi dobra prijatelja, a priroda u nama zaštitnika, jer ona je zajedničko dobro sviju ljudi.

Popova Šapka — veliki zimski centar

Petvjekovno ropstvo i neprekidne borbe protiv sultanske najezde, velikosrpski, velikobugarski, velikogrčki asimilatorski sistem nad makedonskim narodom, a s druge strane veličanstvena borba Makedonaca zajedno sa ostalim narodima Jugoslavije u toku narodnooslobodilačke borbe koja je nastavak legendarnog Ilindenskog ustanka iz 1903. godine; velike gole i šumovite planine, plodne ravnice, male i velike, brze i tipe rijeke, raznovrsna flora i fauna od pšenice preko arisa¹⁾, afijona²⁾, smokava i pamuka do susama³⁾ i nara⁴⁾ — sve se to sliva u onu kratku narodnu strofu: »Čudna je Makedonija«...

Detalj tog konglomerata ljepote je Popova Šapka.

Imenom Popova Šapka naziva se jedan od mnogobrojnih vrhova granodizne i impozantne Šar-planine na istočnom dijelu, po kome je cijeli masiv oko tog vrha, sa još nekoliko većih i manjih vrhova i padina, dobio isto ime. Popova Šapka spominjana je u geografskim i geološkim udžbenicima kao vrh Velike Šare, ali ono što danas predstavlja nije bilo otkriveno do nedavno.

... To je bilo zimi 1934. godine, kada se nas nekoliko smučara-planinara popelo na ovaj vrh sa smučkama na nogama...« prisjećajući se govorio je stari smučar Gogo Popov.

Samo nekoliko smučara i planinara, po divljim stazama porobljene makedonske zemlje, do krajnosti odani svojoj grudi, tražili su ljepote svoje domovine i u isto vrijeme stavljali temelje planinarstva u Makedoniji. Tih februarskih, studenih dana, otkrivena je Popova Šapka u svom pravom i potpunom značenju vrijednosti. Tada su po njenim blagim i strmim terenima zaškripale prve smučke i pokazali se prvi tragovi smučarskih spustova.

»Mi smo pronašli mjesto gdje se može razvijati smučarstvo u našoj zemlji i sportski odgajati mnoge generacije makedonske omladine« — oduševljeno su maštali stari smučari i planinari Gogo Popov, Leko Martinovski i dr.

Ali želje su ostale puste. Šapka je još godinama ostala takva kakvu su je »pronalazači« otkrili. Do nje su i nakon 10 godina išli kozjim stazama od Tetova preko sela Liscia 11 km puta. Uz velike uspone nije bilo lako proći — Šapka je i dalje bila nepristupačna. No ona je bila nepristupačna u nečem osnovnjem: na njoj nije bilo ni osvjetljenja, ni veće kuće, ni hrane. Imala je samo prirodne darove: dugotrajni dobar snijeg, jako sunce i zdrav zrak, blage strme padine, mnogobrojne izvore i rječice. Sve je to trebalo pripasti narodu, ali ondašnji režimi nisu o tome vodili računa.

Došla je 1944. godina. Narod iz Vardarske Makedonije oslobođio se vjekovnog jarma i zajedno sa ostalim narodima Jugoslavije počeo je izgraditi svoju zemlju.

Popova Šapka bila je slobodna. Visoki vrhovi u masivu Popove Šapke: Ceripašina (2725 m), sama Popova Šapka (1871 m), zatim na sjeverozapadu vrhovi Vagrdan, Mali i Veliki Turčin (2702 m), pripali su isto tako narodu.

Sada su smučari Makedonije i drugih narodnih republika mogli da se koriste svim terenima, a Šapka je postala smučarski centar ove republike, ostvarivši tako želje starih smučara i planinara. Na njoj su se održavala sva republička prvenstva u smučanju, razna prijateljska takmičenja, kursevi, savjetovanja. Šapka je pomalo postala jedan od zimskih centara cijele zemlje. Njeni izvrsni tereni za smučanje — dugi spustovi sa blagim i strmim nagibima, neki i po 12—13 km bez žbunja i drugih zapreka, bili su možda jedini i za najbolje smučanje naše zemlje. Na terenima nekadašnje divlje Šapke sakupljali su se najbolji športaši-smučari slobodnih naroda Jugoslavije i održavali svoja takmičenja. Tako je pretprošle godine održano prvenstvo FNRJ u smučanju; tri puta se već održao tradicionalni Šarplaninski smuk uz učešće naših i evropskih smučara. Ove će godine Šapka isto tako primiti smučare na svoje terene, gdje će se održati u više disciplina smučarska državna prvenstva. Šarplaninski smuk, jedno međunarodno takmičenje i veći

¹⁾ riža — ²⁾ mak — ³⁾ sezam (uljena biljka) — ⁴⁾ mognanj, granata.

broj manjih i većih republičkih takmičenja. Osim toga treniraju ovdje najbolji smučari naše zemlje za predstojeća međunarodna takmičenja.

Potrebno je spomenuti šta je za kratko vrijeme nakon oslobođenja izgrađeno na Šapki: široki automobilski put, nekoliko planinarskih domova, hotela, prihvavnica, skakaonica od 50 metara, jedinstvena uspinjača ovakve veličine u zemlji (3000 metara) i dr. Ove i slijedeće godine izgradit će se još mnogo manjih i većih objekata: nekoliko planinarskih domova i prihvatišta, od kojih jedno na najvećem vrhu Šare — Turčinu; jedna međustanica na žičari i jedna završna na vrhu Ceripašina; jedna manja uspinjača od 400—500 metara za smučare koji voze slalom na »Čamu«, umjetno jezero ispod samog doma i t. d. A put do Tetova do Šapke, koji će biti posut kamenim tucanjkom i osiguran za slučaj nesreće, omogućiće pristup svakom fiskulturniku, svakom radnom čovjeku naše domovine.

*

Ali Šapka nije samo planinski masiv idealan za fiskulturnike-smučare. Na njoj nalaze potpuno zadovoljenje svojih potreba i ostali športaši: atletičari, nogometari, biciklisti, gimnastičari... U zimsko vrijeme, kada obično sportisti »miruju«, Šapka ih prikuplja. Na njenim terenima oni održavaju svoje treninge za uzdržavanje kondicije i elastičnosti. A treneri smučari imaju mogućnosti, da primijene svoje znanje i da ga dopune. Tako Šapka postaje veliko igralište ovih športaša i fiskulturnika naše socijalističke domovine.

Vremenske prilike po vrhovima Šapke nisu kao na ostalim planinama naše zemlje. Preko zime, dok ljudi u ravnici cvokoču od studeni i guše se od guste magle, toplo sunce na Šapki peče razdragane posjetioce ove planine. Koža dobija svježi ten — crno-brončane boje, a organizam stiče veću otpornost. Eto tako se Šapka javlja i kao odmaralište našeg čovjeka — graditelja socijalizma.

Od prvog dana zime na Šari počinje padati snijeg. Visoki vrhovi, obasjani toplim zracima sunca blještje tako da već zamaraju oči smučara.

Prostrani tereni pokriveni su po nekoliko metara debelim snijegom, koji se zadržava duboko u proljeće, a često puta i do juna — kada u ravnici prži ljetno sunce. Ali mali jelak, najljepši kutić Popove Šapke, ima snijeg najbolje kvalitete, terene sa većom visinskom razlikom od drugih i na hiljadu postrojenih jelaka sa izrazito drugačjom konfiguracijom terena.

»Jelak« (Čamot) — to je kutić odmora svakog smučara, gdje može odmarati oči na polju zeleno-bijelog prostora i jela. To najomiljenije mjesto-smučara i posjetilaca Šapke, gdje strmi spustovi predstavljaju idealne staze za veleslalome. Staze »Jelka« koje su u ispitivanju sa većom visinskom razlikom i tehničkom težinom za smučanje, učvrstit će se u najbolje staze Evrope i na svijetu.

Put na Vilinske Jame

Jedne subote sastali smo se S. Vilenjak i ja na Samoborskom kolodvoru i ukrcali se u vlak s namjerom, da krenemo do »Vilinskih Jama«. Kad stigosmo u Samobor, nebo je na sjeverozapadu bilo malo naoblaćeno. No to nas nije smetalo, te okrijepivši se malo krenusmo preko trga, pa Starogradskom ulicom prema Gornjim Krajima. U Gornjim Krajima ostavismo cestu, koja dalje vodi za Lipovčki dom, i krenusmo desno kolnikom uz Ludvić potok, koji je duboko usječen u gudure. Taj potok poznat je po zlatu, koje je u njemu pronađeno u vrlo malim količinama, te po arheološkim iskopinama.

Nakon dvadeset minuta hoda stigosmo do raskršća puteva. Jedan put vodi prije mostića desno, drugi kraj kamenoloma lijevo uz brdo, a srednjim preko mostića krenusmo mi. Kod mostića utječe u Ludvić potok jedan mali potočić. Cesta uz Ludvić potok usječena je u uskoj kotlini iz koje se dosta strmo uzdižu gusto pošumljeni bregovi. Kraj je divlji i vrlo lijep, a ističu se brojni kamenolomi. Usput su nas zadržavali brojni grmovi sa neobično krupnim kupinama. Vidjelo se već po kupinama, da malo planinara ide na Vilinske Jame. Nakon tridesetpet minuta hoda na lijevoj strani potoka nalazi se mala čistina, a par koraka dalje desno odvaja se od ceste šumski kolnik.

Cestu ovdje presijeca Ludvić potok, a malo dalje se glavna cesta i potok razdvajaju. Put za Vilinske Jame vodi nas lijevo uz potok prema zapadu kao kolnik. Za pet minuta sijeće ga s lijeva šumski kolnik, a potok je s desna. Iza toga dolazi se na raskršće putova, a pet minuta iza njega put se dijeli na dvije strane. Tu je izvor Ludvić potoka, a dalje se ide desnim putem suhom kotlinom, koja se sve više širi i uzdiže, dok se oko nje ističu strmi planinski pašnjaci, iznad kojih se na vrhu nalaze vinogradi.

Pri usponu na sedlo puca vidik natrag na Medvednicu. Put se u zavojima sve strmije uspinje, a usječen je duboko u pješčenjak. Na vrhu sedla otvara se pogled na zagorske planine. Na lijevo nalazi se pod vrhom selo Slani Dol. Odavde se lijepo vidi Oštrec i Japetić.

Sa sedla odvaja se na lijevo put za Smerovišće, a na desno pokraj zidane klijeti dolazimo nakon 5 minuta do malog puteljka, koji se odvaja lijevo i uskoro se u vrlo strmim zavojima spušta prema zapadu kroz gusto grmlje i mladu šumu. Tu se odvaja na desno jedna staza, a zatim se spušta u kotlinu, gdje ga s lijeva sijeće puteljak iz Slanog Dola i potočić. Put kreće na desno, dolazi do ceste i potoka Breganice, pa preko mosta okreće cestom na lijevo uz potok, dok se niz potok cestom dode do Bregane.

Odmah iza mosta lijevo nalaze se stari napušteni mlin i jedna kuća. Petnaest minuta hoda dalje nalaze se na brdašcu zaseoci Kumari i Tušin, do kojih se dolazi kolnikom, koji se odvaja od ceste na desno. Ispod tih zaselaka, a dvadesetak metara iznad ceste nalaze se Vilinske Jame. Pošto je bilo već 19.30 sati, otišli smo u Kumare, gdje su nas vanredno lijepo i prijazno dočekali. Dobili smo sve, što nam je bilo potrebno za priređivanje hrane, i skuhali si večeru koju smo slasno pojeli.

Priredili su nam ležaje u sjeniku, i mi se umorni, ali zadovoljni, zavukosmo u sijeno. Smjesta sam zaspao, ali ne za dugo, jer me je probudio S. Vilenjak svojim gundanjem, a osim toga od njega se čulo šuštanje i psikanje, kao da se u sijenu nalazi klupko zmija. Bijesan upitam što mu je, a on mi odgovori, da su u sjenik došle mačke i mali psić, pa njuškaju po našim naprtnjačama. Tjerali smo ih, ali su se životinje stalno vraćale. Da zlo bude još veće, pojavilo se nekoliko velikih štakora, koji se kanda nisu bojali mačaka. Konačno Vilenjak bijesan iskoči iz sijena, izvuče sjekiricu iz moje naprtnjače, i uz psovke stane naganjati životinje po sjeniku. Naravno nije ni jednu dohvatio, ali smo zatim relativno mirno spavali.

U jutro, nakon doručka, oprostimo se od prijaznih domaćina, koji nisu nikako htjeli primiti bilo kakvu naplatu od nas. Za deset minuta spustisemo se do Vilinskih Jama, koje se nisu vidjele sa ceste zbog gustog grmlja. Vilinske Jame sastoje se od više malih špilja, a najveća i najljepša mjeri dvanaest metara u duljinu, deset u širinu, a visoka je osam metara. Iz te špilje na

desnoj strani vodi niski hodnik, no nismo išli u dubinu, jer nismo imali vremena, a ni svijetla. Iz tog hodnika odvaja se jedan mali hodnik, koji izlazi van na tri do četiri metra od glavne špilje. Svod špilje bogato je izbrazdan, no sige su sve polomljene. Ispod špilje kraj ceste nalazi se mali milin. Sudeći po nalazu oruda iz kamenog doba u potoku Breganici, očito je, da je u ovim špiljama stanovao pračovjek, jer su kao stvorene za obitavalište, pa bi iskanja dala vjerojatno zanimljive rezultate.

Put do Vilinskih Jama traje 2.15 sati, a odavde se može lako doći na Japetić preko sela Jaruše i Draganoš.

Nismo se htjeli dugo zadržavati, nego krenusmo dalje uz potok Breganicu, koju nakon pet minuta siječe šumski kolnik, a malo dalje preplavljuje sam potok cestu. Iza tog mjesta odvaja se jedan šumski kolnik desno uzbrdo. Dvadeset minuta od Vilinskih Jama otvara se s lijeva duboka kotlina, kroz koju vodi kolnik. Idemo dalje cestom, i nakon 45 minuta hoda počinje uspon, a cestu siječe s desna seoski put. U sredini uspona nalazi se šumski proplanak, iznad kojega ide lijevo put ispod planine Veliki Lovnik (Lomnik), dok uspon postaje sve strmiji. Pod samim vrhom sastaje se naša cesta sa cestom iz sela Osredek, Stojdraga i Noršić-sela, a produžuje za Jaruše i Draganoš. Odavde se lijepo vidi Medvednica, a na drugoj strani Žumberak. Na vrhu odvaja se put lijevo u kotlinu pod Velikim Lovnikom, a desno u Jaruše, kuda se stiže za sat i pol hoda od Vilinskih Jama. Odmah iza prve kuće lijevo kreće kroz selo cesta za Draganoš, te se kod kuće broj 2 odvaja na lijevo uzbrdo pokraj kuće, na kojoj se lijepo vidi jedna stara markacija, koja se jedina sačuvala od 1938. godine. Malo dalje odvaja se put desno za Sv. Janu, a lijevim stigmosmo u Draganoš. Iz Draganoša vidi se Sv. Gera i sjeverna Plješivica. Iz sela odvaja se lijevo put za selo Šipački Breg, a malo dalje, između kuća broj 6 i 7 odvaja se na lijevo put prema Japetiću. Deset minuta od Draganoša odvajaju se dva puta na desno, dok cesta za Japetić ide lijevo. Tu počinju velike gorske livade. Prema vrhu japetičkih livada odvaja se na desnu stranu staza, a iznad nje opet jedna također na desno, koja se sastaje s glavnim putem, dok s lijeva sijeku put dvije staze. Malo dalje skreće glavni put desno, a povrh livada obraslih vrištinom odvaja se staza lijevo. Na ovom mjestu vidi se šumoviti vrh Japetića. Put vodi s još jednim paralelnim na Japetić, te se sastaje s onim koji dolazi s lijeva iz Šoićeve kuće pod Lipovcem, odnosno od Cerinskog vira. Put zakreće desno, pa lijevo, pa desno preko livada kroz rijetku crnogoricu, silazi u dol pod samim vrhom, te na lijevo stiže na vrh Japetića (871 m). Put od Vilinskih Jama do Japetića traje tri sata, lagan je, vrlo lijep i romantičan, jer prolazi kroz guste šume i preko prekrasnih gorskih livada. U selima može se dobiti mlijeka, sira, kruha i vina.

Pošto smo se malo odmorili, krenusmo na Lipovečki dom, kuda smo stigli markiranim putem za četrdesetpet minuta. U domu smo ručali, malo se sunčali i odmorni krenuli preko nove lugarnice iznad doma markiranom stazom, koja vodi po vrhovima na Oštrc. Nakon prilično oštrog uspona na hrbat brijege, pruža se s vrhova, a naročito s vrha Oštrca (753 m) prekrasan pogled na južnu Plješivicu, Zagreb, Medvednicu, Japetić, pa i na Kamniške Alpe. U domu na Oštrcu našli smo samo opskrbnika, pa nakon kratkog odmora krenusmo preko Velikog Dola i Ruda u Samobor, gdje nas je već čekao naš strpljivi »Samoborec«. Mjesta u vlaku smo morali osvojiti na juriš, a za svaki slučaj rezervirali smo dvije klupe u otvorenom vagonu za eventualne zakašnjele prijatelje. I zaista — naišle su još četiri planinarke, koje su bile na Okiću i Plješivici. Naskoro smo složno i veselo zapjevali, pa je vrijeme brzo prolazilo i za čas smo stigli u Zagreb.

Knjige i časopisi

Dr. ANTON MELIK: PLANINE V JULIJSKIH ALPAH, Planine (pašnjaci) u Julijskim Alpama, L'économie pastorale dans les Alpes Juliennes, Dela inštituta za geografijo v Slovenski Akademiji Znanosti in Umetnosti, 1. s. 301, slika 77, 6 geografskih i planinsko-gospodarskih karata, Ljubljana 1950.

Ime prof. A. Melika poznato je našim čitateljima po brojnim izvanrednim publikacijama s područja geografije i to specijalno geografske, etnografske i etnološke obrade Slovenije u njenom najširem zahvatu i preko državnih granica. Evo, pred nama je opet jedna dragocjena publikacija, kakve rado susrećemo, ali ih na žalost rješko susrećemo. Slovenska Akademija znanosti i umjetnosti obradivala je sličnu tematiku i u svojim predašnjim publikacijama, ali ovako iscrpne studije još nije donijela.

Obrada se odnosi prvenstveno na planinsko-gospodarske probleme Julijskih Alpa, kako nam to i sam naslov veli. (Pod planinom smatraju Slovenci određenu površinu u alpskom području, koja se iskorišćava pašom stoke, odnosno koja bi se tako dala iskoristiti; isto značenje ima ta riječ i u mnogim našim planinskim područjima). U uvodu iznosi prof. Melik opće razloge zbog kojih je planinsko gospodarstvo Julijskih Alpa važno i zbog kojih ga treba unaprediti. Da bi se to iskorišćavanje moglo unaprediti, izvršena su odgovarajuća istraživanja i napisana prednja studija, t. j. da se najprije upoznamo sa supstratom, koji će se poboljšavati.

Iza općih razmatranja o reljefu i podnebnim razmjerima u Julijskim Alpama, te kratkog osvrtu na odnos planine i šume, prelazi autor na obradu razloga, koji su doveli do naseljavanja Julijskih Alpa (jedan od klasičnih etnoloških prikaza u vezi s gospodarskim razvitkom nekog kraja kroz stoljeća i stoljeća), s detaljnim opisom prirodnih osnova za tvorbu naselja i odnosa među naseljima, a potom prelazi na odnose gospodarske djelatnosti u području Julijskih Alpa (seljačko gospodarstvo, rudarstvo i drvarstvo, prometne prilike), pa dolazi do zaključka, da je osnov privrednog rada tamošnjeg svijeta baš seljačko gospodarstvo sa snažno razvijenim planinskim gospodarstvom.

U trećem se poglavljju obrađuju planine Julijskih Alpa i njihova uloga u sistemu planinske paše i stočarskog gospodarstva. Tu se nižu dragocjeni podaci o planinama Julijskih Alpa s odgovarajućim komentarima, koji će vjerojatno poslužiti za prototip obrade planina i po drugim područjima države (Planine i iskorišćavanje tratinje — borba za stočnu krmu; Sistem planinske paše i postupne seobe od dolinskih pašnjaka do najviših planina; Trajanje planinske paše; Posjedovni odnosi i upravljanje planinama nekad i danas; Današnje planinsko gospodarstvo; Sistematski pregled planina Julijskih Alpa: Bledske planine, Dobravskе planine, Planine Selške doline, Bohinjske, Dolinske, Bovške planine, Planine vasi Kobaridskog kraja, Tolminske planine, Planine pri Baškoj s Poreznom; Topografski položaj planina; Imena planina; Geografski opseg planinskog gospodarstva; Naselja u planinama, te na kraju: Zaključna riječ o planinama i njihovu međusobnom odnosu).

To bi bio kratak prikaz materijala, što ga iznosi prof. Melik u svojoj studiji o Julijskim planinama. A koliko je samo konkretnih podataka u toj studiji! Teško bi ih bilo pobrojati ma i riječju u ovom kratkom prikazu. Izvadit ćemo samo nekoliko općenitijih konstatacija. U prvom redu doznamo, da je u tom području danas ukupno oko 175 planina-pašnjaka sa oko 18.000 normalnih grla stoke (sva stoka svedena na govedo od 500 kg žive vase), da ih je prije rata bilo oko 22.000, što znači da se polako dosiže predratno brojno stanje. Čitavo se to područje prema reljefnim i ekonomskim uslovima dijeli u dva dijela. Jedno je skupina sjeverozapadnih planina (strmijih i manje prikladnih za opširno iskorišćavanje), a druga je skupina jugoistočnih planina s usjekom prema Soči u njenom gornjem toku (odlične planine, kojima se gospodarska vrijednost melioracijom dade još znatno podići). Planine nisu osobito visoke. One se prostiru najviše do 1700—1800 m nad morem i prema tome zasijecaju u područje visoke šume na mnogo mjesta. Melik spominje odnose šumskog i planinskog gospodarstva, pa ističe, da bi planine trebalo proširiti svagdje, gdje se radi o ravnijim terenima, koji nisu pod-

vrgnuti karstifikaciji, dok bi opet šumskom gospodarstvu trebalo prepustiti strme, karstificirane planine. Ljudi su naselili planine po Julijskim Alpama, kad im je u nižim područjima nestalo slobodnih obradivih površina i kad su bili prisiljeni prikloniti svoj interes stočarstvu.

Najstarija planinska naselja susreću se oko Bleda, u centru Julijskih Alpi oko Bohinja kod Srednje, pa u dolini Soče oko Tolmina-Sv. Lucije, Kobarida i Boveca. Najstarija naselja obuhvatila su najviše planine. Novija se naselja vežu na niže planine (to je u vezi s kvalitetom planina, više su planine bolje). Najmlada naselja u tom području vrlo slabo učestvuju u iskorišćavanju planina. Zime su u području Alpa vrlo duge, a ljetna paša kratka (u prosjeku od kraja aprila do kraja oktobra). Duga zimska hranidba traži mnogo zimske krme, pa se stočarstvo tog područja i razvijalo u smjeru osiguranja dovoljnih količina zimske krme za brojnu stoku, što je mogu planine preko ljeta prehraniti (iskorišćavanje nekih planina za košnju, sabiranje lisnika i t. d.). Pašnjaci su najvećim dijelom zajedničko vlasništvo pojedinih sela. Nekada su neki stanovnici sela bili izuzeti od tog vlasništva, ali je novim zakonom od 1947. taj nezdravi odnos dokinut. U nekim se krajevima toga područja planine iskorišćavaju dnevnom popašom stoke, koja se na večer vraća u stalna naselja; u drugima se susrećemo i s predpampama, majenama, koje se pašom iskorišćavaju u proljeće i u jesen, a tokom ljeta se kose.

Najčešća su po planinama goveda, pa ovce, a zatim nešto konja i svinja. Goveda su najčešća u području jugoistočnih planina, a ovce u dijelu sjeverozapadnom. Neke su planine vrlo male nadmorske visine — 460—980 m. Te su se razvile iz propalih seljačkih gospodarstava i iskorišćavaju se danas sezonski. One nisu tipične, ali ih ima. U pogledu porijekla imena pojedinih planina vrijedno je istaknuti, da su gotovo sva od reda slovenska, a samo ih je nekoliko nepoznatog, odnosno nedovoljno utvrđenog lingvističkog porijekla. Ukupan broj ljudi, koji se po gospodarskom djelovanju vežu na planine iznosi oko 37.000 prema popisu iz 1948. godine. U području Soče i Bohinja ljetuje na planinama oko 90% stoke, oko Bleda pada taj broj na oko 50—60%. Još je manji u području Dubrave i Jesenice, a pada još niže slično i u područjima mediteranskih južnijih dolina. Udaljenost je sela do planina prosječno oko 3—4 sata, a najviša se penje na 6—8 sati hoda po razmjerno dobrim planinskim putevima. Prosječna je visina planina oko 1260 m. Oko 32% svih planina ima visinu 1200—1400 m, dok ih u razmjeru 900—1600 m pada oko 82%. Razlozi su tome reljefne prirode, a ne klimatske. Godišnje se tokom ljeta prehranjuje na julijskim planinama oko 4000 krava, preko 5000 junadi, volova i bikova, preko 600 konja, više od 10.000 ovaca i 2500 koza, te oko 600 svinja (iskorišćavanje otpadaka prerade mljeka). Planine Julijskih Alpa nisu puste, ali nisu ni dovoljno iskorištene. Postojeće bi zgrade mogle na mnogo mjesta primiti znatno veći broj stoke, a i kvalitet pašnjaka odgovara većem broju stoke. Međutim, pretjerano velike stočarske zajednice nisu prikladne za područje Julijskih Alpa, jer to ne dozvoljava reljef tih planina, odnosno alpskih masiva, koji ih okružuju.

Eto toliko u najkraćim crtama iz zanimivog i klasično obrađenog materijala Melikove studije. Za naše će planinare ta studija biti dragocjena, jer ih je malo, a da nisu česti gosti područja Vrata, Kota, Krme, Pokljuke, Komne, Bohinja, Jelovice, Trenta, Kobarida, Tolminskih Alpa i mnogih drugih dolina i planinskih visova Triglavskog sklopa Julijskih Alpa.

Dr. I. Šmalc elj

VIJESTI

ZAKLJUČCI SA PLENUMA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE održanog dne 24. i 25. III. 1951. god.

Na radnom sastanku Plenuma Planinarskog saveza Hrvatske održanom 24. i 25. III. 1951. na Sljemenu, svestrano je raspravljano pitanje sadržaja planinarskog rada — naročito u vezi vanarmijskog odgoja, omasovljenja planinarskih organizacija, rada sa omladinom i pionirima, te problema izgradnje i uređenja planinarskih objekata te su donijeti slijedeći

Zaključci

1. Plenum jednodušno usvaja prijedlog delegata PD Zavižan — Senj da zamoli predsjednika Vlade NR Hrvatske i predsjednika Zemaljskog odbora Saveza boraca, druga dr. Vladimira Bakarića, da bude počasni predsjednik Planinarskog saveza Hrvatske.

2. Plenum konstatira, da su bitni elementi vanarmijskog odgoja sadržani već u samom redovitom planinarskom radu. To naročito dolazi do izražaja u osposobljavanju članstva za boravak, život i kretanje u planini u svako vrijeme, u savladavanju prirodnih zapreka i teškoća, u svestranom upoznavanju šuma i planina, u snalaženju na terenu i u prirodi uopće.

U svrhu produbljavanja i svijesnog usvajanja tih bitnih elemenata planinarskog života i pravilne njihove primjene u radu, potrebno je ovu planinarsku djelatnost usmjeriti tako, da bude sistematski organizirana i ujedno uskladena s općom potrebom vanarmijskog vojnog odgoja naroda. Budući da vanarmijski odgoj ima još i drugih oblika rada, planinarsko društvo i ostale planinarske organizacione jedinice primjenjivat će u svom radu i onakve oblike i sredstva, koja nisu sadržana već u redovitom planinarskom djelovanju, a mogu koristiti općoj težnji pravilnog vanarmijskog vojnog odgoja. Zadužuje se Planinarski savez Hrvatske, da do 30. IV. izradi i svim društvima dostavi okvirni plan rada vanarmijskog odgoja s time, da taj

plan ne treba shvatiti kruto već ga treba primjenjivati i ostvarivati prema mogućnostima i potrebama svoga kraja.

3. Jedan od osnovnih zadataka Planinarskog saveza Hrvatske i svih društava ostaje i nadalje omasovljenje planinarskih društava, naročito u pravcu planinarskog odgajanja radnika i seljaka. Potrebno je pristupiti osnivanju planinarskih društava i grupa u većim radnim kolektivima. Tom nastojanju naročito će koristiti nazuš suradnja sa masovnim organizacijama, prvenstveno sa Savezom boraca, Narodnim frontom, omladinskom organizacijom, sindikatima i drugim.

4. Posebnu pažnju treba posvetiti planinarskom odgoju pionira i omladine. U tu svrhu zadužuju se sva društva, da se povežu s rukovodstvima poduzeća, škola, domova, učenika u privredi, omladinskih organizacija i društva »Naša djeca«, i da organiziranjem pionirske i omladinskih grupa obuhvate što veći broj mlađih planinara. Prijedloge za izradu pravilnika koji će usmjerivati planinarski rad pionira i omladine, dostaviti će planinarska društva PSH-e do kraja mjeseca maja.

5. Plenum usvaja prijedlog uprave PSH-e i postavlja kao prioritete zadatke u izgradnji i uređenju planinarskih domova Jankovac, Strahinjićica, Ivanjićica, Platak, Snježnik, Zavižan i Mosor, te 5 planinarskih skloništa u području Velebita i Gorskog Kotara. Ujedno Plenum ističe načelo obavezne zajedničke suradnje svihi planinarskih društava u rješavanju i ostvarenju tog zadatka. Društva se zadužuju, da se u rješavanju tog problema prvenstveno koriste vrelima lokalne proizvodnje. Posebno se zadužuje PSH-e, da odašalje delegaciju predsjedniku Vlade NRH, drugu Vladimиру Bakariću i rješi pitanje vraćanja bivšeg Tomislavovog doma na Sljemenu Planinarskom savezu Hrvatske.

6. Plenum zadužuje Izvršni odbor Planinarskog saveza Hrvatske, da preko Privrednog Savjeta NRH ishodi potrebnu kvotu radne snage za izgradnju planinarskih objekata, a na osnovu realnih potreba.

7. Upravni odbor PSH-e razraditi će plan svih potreba za opskrbu planinarskih domova i kuća i nastojati će preko Komiteta za turizam i ugostiteljstvo, da se te potrebe i osiguraju.

8. Sabiranje ljekovitog bilja treba da bude i ove godine jedan od prvenstvenih zadataka i zato će sva planinarska društva u tome zadatku posvetiti najveću pažnju, a zadužuje se PSH-e, da kontrolira najavljenog takmičenje po delegatu Senja u izvršenju tog zadatka.

9. Zadužuje se PSH-e, da zaoštiri pitanje radne discipline u samim društvima i o odnosu društava prema Savezu, a društva se zadužuju da osnuju i organizaciono učvrste rad stručnih planinarskih sekcija.

NOVA PLANINARSKA DRUŠTVA

U Zagrebu je osnovano dne 24. siječnja o. g. Planinarsko društvo Risnjak, koje obuhvaća zdravstvene radnike. Zatim je 9. veljače o. g. osnovano Planinarsko društvo »Zanatlija«, koje je odmah kod osnutka okupilo preko 200 članova. Na plenumu PSH-e na Sljemenu obvezao se delegat »Zanatlije«, da će ove godine podignuti planinarsku kuću na Velikom dolu u Samoborskom gorju.

Tokom mjeseca ožujka osnovana su planinarska društva u Pakracu, Novom Marofu, Makarskoj, Podravskoj Slatini i 9. travnja u Petrinji.

UPOZORENJE PLANINARSKIM DRUŠTVIMA

Planinarski savez Hrvatske poziva sva planinarska društva, da do svakog 5. nakon protekllog tromjesečja, šalju izvještaje o radu i da uz njih prilože problematiku svojih društava.

PLANINARSKO DRUŠTVO

»GRAFIČAR« U ZAGREBU

sve većim uspjehom izvršava svoje zadatke. Društveni život je naročito oživio nakon rješenja problema društvenih prostorija. Redoviti članski sastanci ispunjeni su društvenim vijestima, obavijestima, stručnim predavanjima, filmovima i dogovorima za izlete. Od 4. IV. o. g. uvedeni su posebni sastanci za pionire.

Na terenu su planinari »Grafičara« veoma aktivni, pa su upriličili nekoliko zimskih tura u Juliske Alpe i više manjih izleta u gorje Zasavja, Samobora i Gorskog Kotara. Kod prijenosa Titove štafete sudjelovalo je 14 članova. Alpinistički odsjek društva je u osnivanju, ali će u početku trebati mnogo pomoći od komisije za alpinizam PSH-e.

Jedan od glavnih zadataka društva je izgradnja planinarske kuće na Medvednici, za koju među članstvom vlada velika aktivnost oko sakupljanja sredstava za gradnju.

PLANINARSKO DRUŠTVO »GRIČ«

obavješćuje članstvo, da je društvo dobilo prikladne prostorije na Trgu Republike broj 5, polukrat lijevo i poziva članove svih kolektiva zagrebačkih trgovačkih poduzeća, da se učlane u društvo. Uredovno vrijeme dnevno od 18 do 20 sati.

RAD PD »ŽELJEZNIČAR«

IZ ZAGREBA

Željezničari zagrebačkog čvora imaju veoma bogate planinarske tradicije kao osnivači i rukovodioци nekadašnjeg radničkog planinarskog društva »Prijatelj prirode«, koje je unatoč šestog terora za vrijeme stare Jugoslavije postalo zborno mjesto svih naprednih radnih ljudi. Danas, u novim prilikama, željezničari Zagreba nastavili su svoj rad na tjelesnom i duševnom jačanju socijalističkog čovjeka, kako bi on postao

što sposobniji za izvršenje svojih velikih zadataka.

Početkom 1950. godine iskusni stari kadrovi iz bivše planinarske sekcije »Lokomotive«, sa nekadašnjim funkcionerima »Prijatelja prirode« osnovali su samostalno planinarsko društvo za cijeli željeznički čvor pod imenom: Planinarsko društvo »Željezničar«. Ispočetka je društvo živjelo od članarine, ali kasnije je Planinarski savez Hrvatske stavio društvu na raspolaganje planinarski dom na Oštrenu, u Samoborskom gorju. Napornim dobrovoljnim radom članovi su dom obnovili. Izgrađena je i mala hidrocentrala za rasvjetu, te je dom pretvoren u omiljeno izletište zagrebačkih trudbenika, napose željezničara. Zalaganje članova društva za njegov napredak nije ostalo nezapaženo od željezničkih društvenih organizacija i poduzeća grada Zagreba, koja su novootvorenom društvu pružila svestranu moralnu i materijalnu pomoć. Tu se naročito istakao VII. rafajonski komitet željezničara, zatim uprava i sindikalna podružnica željezničke radionice i ložionice. Uz aktivan rad i pomoć društvo je pretvoreno u masovnu željezničarsku organizaciju, koja uživa veliki ugled među istoimenim društvima, te danas broji 1130 članova. Od toga ima 279 radnika, 493 službenika, 105 članova radničke omladine, 90 studenata i učenika, te ostalih zanimanja.

Rad u sekcijama je veoma živ. Naročito se svojom aktivnošću ističe alpinistička sekcija, koja broji 52 aktivna člana, od toga je 20 drugarica. Sekcija suraduje sa komisijom za alpinizam Planinarskog saveza Hrvatske i sa odsjecima u drugim bratskim društvima. Preko savjesno organiziranih predavanja, kurseva, izleta i nebrojenih uspona, ljeti i zimi, sekcija je kod sve većeg broja mladih članova društva produbila ljubav prema ovoj lijepoj grani športa. U početku je rad sekcije bio veoma otezan radi pomanjkanja alpinističkih rekvizita. Sada, kada je sekcija dobila penjački pribor, nabavljen iz inozemstva, započeo je njezin snažni razvitak, na ponos željezničara Zagreba. Samo u toku posljednje godine izvedeno je 39 kolektivnih uspona u Julijskim i Kamniškim Alpama i održana su dva penjačka tečaja u prirodi.

Među sekcijama po svojoj masovnosti i aktivnosti naročito se ističe markaciona sekcija, koja broji preko 70 članova. Rad ove sekcije na upoznavanju članstva načinom markiranja, građenja i održavanja planinskih putova, kao i primjenom stečenog znanja, veoma je značajan za razvoj turizma u našoj zemlji. Mnogi do sada slabo poznati i zapušteni putovi, označeni su trudom većne jedne sekcije. O tome svjedoči postavljanje 6 smjernih tabli na raskrsnicama, 639 demarkacionih znakova i 1975 dobrovoljnih radnih sati.

Posebno mjesto po aktivnosti i karakteru djelovanja zauzima speleološka sekcija, koja se bavi istraživanjem i uređivanjem špilja. I tu su željezničari Zagreba uz pomoć ostalih suradnika, postigli značajne rezultate. Sekcija je po svom radu prešla okvir uobičajene planinarske djelatnosti, te zašla i u područje naučno-istraživačkog rada. Mnoge neistražene duboke ponore, tamne, neprohodne i tajanstvene špilje — članovi sekcije su istražili, opisali i fotografiski snimili. Tako su članovi sekcije u toku godine 1950. ispitati i izmjerili 14 špilja i ponora. Njihova poštovljnost naročito je došla do izražaja kod istraživanja i uređivanja špilje »Veternice« kraj Zagreba, nad kojom su uzeli patronat. Tu su postavili vrata, proširili ulazni hodnik, da bude pristupačan za posjetioce, uredili unutrašnje putove. Kod obavljanja tog opsežnog rada članovi sekcije organizirali su 24 radna izleta sa 148 učesnika i dali 1405 sati istraživačkog rada duboko pod zemljom. Mnogobrojne svoje pronalaske sekcija će predati naučnim institutima, dok je jedan dio faunističkog materijala već predala Prirodoslovnom muzeju. Pojedine veoma uspjele slike špilja predane su na raspolaganje Komitetu za turizam, te će poslužiti u cilju propagande prirodnih ljepota naše domovine. U 1951. godini sekcija će obaviti ogromni rad na uređenju kartoteke za preko 700 do sada poznatih špilja i ponora u Hrvatskoj, i sakupiti daljnje podatke o drugim špiljama i tako obogatiti poznavanje naših krajeva.

Društvo je postavilo sebi zadatak, da što veći broj radne omladine obuhvati u svoje redove, da je povede u divne krajeve naše domovine, u cilju jačanja duha i njene fizičke

snage. Taj zadatak dobila je skijaška sekcija, koja ga je uspješno izvršila, okupivši u svoje redove veliki broj željezničarske omladine, napose iz željezničkih škola, sa čime je narasla na preko 100 članova. Za vrijeme zimskih dana sekcija vrši brojna skijaška natjecanja, iz kojih su proizašli vrsni takmičari, da svojim podvizima dižu slavu svog velikog željezničkog kolektiva. U mjesecima kada nema snijega sekcija obavlja terenski rad upoznavanjem alpskih i ostalih brdskih terena, održavaju se kursevi za čitanje karata i poučna predavanja, a kroz sve to vrijeme članstvo ove sekcije sudjeluje u zajedničkim izletima. Svojim upornim radom sekcija je uz pomoć upravnog odbora društva nabavila 20 pari novih skija, isto toliko vjetrovnjaka i hlača, kao i 30 pari skijaških cipela — što sve stoji članovima na raspoloženje. Na taj način sekcija je u potpunosti osigurala daljnji konstruktivni rad na omasovljenju ovog plemenitog zimskog spporta među željezničkom omladinom.

Za osiguranje napretka planinarskog društva zagrebačkih željezničara veliku ulogu igra i sekcija vodiča. Članovi ove sekcije izvježbani su kao iskusni vodiči društvenih izleta u sve krajeve naše zemlje. Svi vodiči su veoma uspješno preko kurseva i predavanja usvojili osnovno znanje o snalaženju u prirodi.

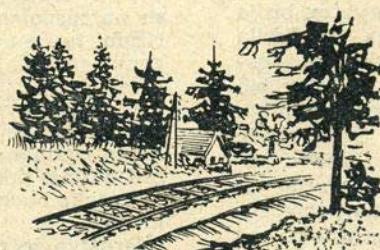
No rad u društvu nije se ograničio na ove osnovne sekcije, već je on zauzeo veoma široki opće-odgojni karakter. Veliku ulogu kod toga ima kulturno-prosvjetna, zatim propa-

gandna sekcija, koja pored propagiranja planinarstva, veoma aktivno radi na kulturno-prosvjetnom i političko-ideološkom odgoju članstva. Razna stručna, prirodoslovna i političko-društvena predavanja, izložbe, priredbe, prikazivanje poučnih filmova, — govore da je odgojni rad postavljen na pravilnu osnovu. Kod propagande ciljeva socijalističkog planinarstva veliki rad će otpasti i na novoosnovanu foto-sekciju, koja sada broji 10 aktivnih članova. Sekcija je već sada u stanju da izraduje veoma uspjele snimke za potrebe članova društva i društvene izložbe.

Pored ovih čisto planinarskih, a kod speleologa naučno-istraživalačkih zadataka, planinarsko društvo »Željezničar« imade i veliki značaj radi vanarmijskog odgoja svojih članova. Planinarski marševi, kursevi za čitanje karata, penjanje po klisurama i ponorima, skijaške vježbe, sve je to aktivno osposobljavanje naših trudbenika na razne vještine, koje će dobro poslužiti jačanju obrambene snage naše socijalističke domovine.

Plodan rad društva najbolje se vidi po tome što je društvo u toku protekle godine organizovalo 244 društvena izleta, od kojih 163 na teritoriju NR Hrvatske, a 81 na saveznom terenu. Na tim izletima učestvovalo je na hiljadu željezničkih i ostalih trudbenika. Na taj način zagrebački željezničari postali su i na području planinarskog sporta nosioci svestranih pobjeda jednako kao i na polju proizvodnje.

Ivan Sabolek

NAŠE PLANINE

MJESEČNIK PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

GODINA III.

1951

BROJ 4—5

Drugarski planinarski pozdrav počasnom predsjedniku Planinarskog saveza Hrvatske drugu Vladimиру Bakariću, predsjedniku Vlade NR Hrvatske i predsjedniku Zemaljskog odbora Saveza boraca!

Suvremenih zadaci planinara

Planinarstvo je bez sumnje jedna od najmasovnijih grana fiskulture, a u nas i jedna od najstarijih. Doskora će se navršiti osamdeset godina, otkako je osnovano prvo planinarsko društvo na slavenskom Jugu i u jugoistočnoj Evropi uopće (Hrvatsko planinarsko društvo, 1874. godine). Samo u N. R. Hrvatskoj ima danas oko 40.000 organiziranih planinara; mnogo veći broj nego ih je bilo u čitavoj predratnoj Jugoslaviji. Podrobnija uporedna analiza predratnog i današnjeg planinarstva veoma uvjerljivo utvrđuje činjenicu, da sadašnji život i rad naših planinara i planinarskih organizacija (društava, republičkih saveza i saveza Jugoslavije), pored stanovitih organizacionih nedostataka i neosporno velikih objektivnih teškoća u radu, također i *kvalitativno* nadmašuje predratno planinarstvo.

Ipak, uza sve to, još uvijek ima dosta nejasnih pojmove — kao što ih je, uostalom, u mnogo većem opsegu bilo i nekad — koji onda nužno prouzrokuju nepotrebne nesuglasice i suvišne pogreške u radu kako unutar samih planinara i planinarskih organizacija, tako i u odnosu vanplaninarskih faktora prema organiziranom našem planinarstvu. Zvuči pomalo paradoksalno, ali se čini da je upravo u našoj republici, u Hrvatskoj, gdje je organizirano planinarstvo najstarije, baš najviše takvih suvišnih pogrešaka, da se u nas i suviše griješi. Osobit primjer nejasnih pojmoveva i jednostranog, dakle nepravilnog rješavanja akutnih planinarskih problema razotkriva nam na pr. slučaj i pitanje vlasništva bivšeg »Tomislavovog doma« na Medvednici. Premda je taj dom izgrađen od planinara za potrebe planinara i planinarstva, premda je to najveći i najpopularniji planinarski dom u Hrvatskoj, premda je to neosporni fiskulturni objekt, premda postoji nedvosmisленo jasan propis uredbe narodne vlasti o vraćanju fiskulturnih objekata nadležnim fiskulturnim organizacijama, ipak taj planinarski dom do danas još nije vraćen Planinarskom savezu Hrvatske, koji jedini ima i formalno i stvarno pravo na njega.

Kao što svaki izletnik nije planinar, a planinar nije odmah i još uvijek alpinista, tako isto ni svaki posjetilac planina i penjač preko škrapastih litica i okomitih stijena nije i ne mora odmah biti potpuno izgrađen planinar, kako ga mi poimamo. *Suvremenom planinaru moraju biti jasni sadržaj rada i stvarni zadaci našeg planinarstva*. U tome i jeste bitna razlika između nekadašnjeg i današnjeg planinara. Nekadašnji planinar odlazio je u planinu, da uživa u njenoj ljepoti, da se u romantičarskom zanosu opaja »čarima prirode« i da u malograđanskom samoživstvu zadovolji sebeljubivi »ja«. Današnji planinar ne gleda i ne misli tako. Barem ne bi trebao ni smio tako shvaćati planinarstvo. *Suvremenih planinara prije svega treba da bude svijestan revolucionarnog preobražaja strukture čitavog našeg društvenog života*. Svaki naš planinar mora biti svijestan graditelj socijalizma. To znači, da njegovo planinarenje — odlazak u planinu, krstarenje šumom, veranje krševitim bespućem, svladavanje prividno

nesavladivih zapreka, vezanje na alpinsko uže i snalažljivo prona-
laženje novih smjerova u najekspoziranim stijenama — da sve to
nije i ne smije biti samo sebi cilj, već je i ono jedno od sredstava
socijalističkog čovjeka, a po tome i doprinos izgradnji naše društvene,
socijalističke zajednice. Prema tome odlazak planinara u planine ne
smije značiti besciljno lutanje, beskorisno tračenje slobodna vremena
i svojevrsno izdovoljavanje ličnih prohtjeva i želja. Svaki boravak
u prirodi uopće, a u planini napose, treba organizirati tako, da uz
puno i prijatno zadovoljenje osnovnih ličnih potreba razvija i usa-
vršava u čovjeku ona svojstva, bez kojih danas ne možemo ni zamisliti
naprednog pripadnika suvremenog našeg planinarskog kolektiva.
Inicijativnost, snalažljivost, odlučnost, izdržljivost, drugarstvo, težnja
za proučavanjem prirode, borbenost u susbijanju svih oblika i nijansa
misticizma (a to je naročita značajka predratnog planinara-
malograđanina) i tako dalje, sve su to elementi, bez kojih zapravo
ne možemo ni zamisliti lik naprednog planinara; ali sve to još nije
dovoljno.

Uz pojam naprednog planinara nužno je vezano *svijesno osjećanje za kolektiv, za zajednicu*, svijesno osjećanje stanovite obaveze
prema zajednici, osjećaj potrebe davanja narodnoj zajednici svega
onoga, što je u nama najbolje i najvrednije. Eto *ta svijesnost, taj osjećaj obaveze rada za narodnu zajednicu, osjećaj potrebe suradnje u zajedničkoj izgradnji socijalističke domovine*, eto to je ono što
upotpunjaje lik naprednog planinara. I gdje toga još nema u dovoljnoj
mjeri, tu svijesnost neka razvija i neka je izbrusi onaj, rekao
bih, eliksirske napor, što ga valja izdržati pri svladavanju planinskih
strmina, neka je izglađi razborito prkošenje planinskoj oluj nad
krševitim urvinama. *Razvijanje te svijesnosti jedan je od osnovnih naših planinarsko-odgojnih zadataka.*

Rješavajući taj zadatak nužno rješavamo i niz ostalih, koji su
se nekako lančano nanizali i navezali u širokom sklopu opće plani-
narske djelatnosti. I čemu sada naročito pričati, kako boravak u
planini znači zdravo fiziološko regeneriranje ljudskog organizma,
kako planinarenje osvježava i fizički jača i omladinu i odrasle trud-
benike, kada je ta najelementarnija funkcija boravka u prirodi i
onako dobro poznata i posvuda dovoljno naglašavana. Podsjetimo se
radije, da planinarstvo veoma mnogo pomaže općem kulturnom uzdi-
zanju naroda, jer upućuje i upravo prisiljava planinara, da čita i
prati stručnu planinarsku i popularno-naučnu literaturu, da nepre-
kidno uči, upotpunjuje i proširuje svoje znanje, kako doista ne bi
prolazio planinom i prirodom uopće kao čovjek neuk i primitivan,
glupo i slijepo. Povrh toga po karakteru svoje planinarske aktivnosti
napredni planinar nužno upoznaje ne samo prirodne ljepote i razno-
like osobitosti planinskog relijefa naše domovine, već se neposredno
susreće i sa životom našeg gorštaka. Na svojim planinarskim puto-
vanjima gleda borbeni radni heroizam radničke klase Jugoslavije,
osvjedočeno vidi divnu stvarnost velikih gradilišta i gigantske rezul-
tate naše Petoljetke, na planinskim pašnjacima susreće tisućgrla
krda zadružnih ovaca, u vrtačama Učke svjedok je, kako prvi puta
u historiji te lijepe naše planine zadružni seljački plug duboko

preorava plodnu zemlju crljenicu i tko može poricati, da to planinarenje i takvo planinarstvo ne razvija i ne jača naš socijalistički patriotizam!

I kad je to sve doista tako, je li onda potrebno tražiti i prona-laziti neke posebne oblike i krute kalupe vanarmijskog vojnog odgoja unutar planinarskih organizacija. Ta on je sadržan već u redovitom planinarskom radu, kako je to pravilno konstatirano i u zadacima posljednjeg plenuma Planinarskog saveza Hrvatske. Na savezu je, društvima i njihovim rukovodiocima, da kroz pravilno organiziranu planinarsku aktivnost ti oblici vanarmijskog odgoja naroda postanu bitna svojina svakog našeg organiziranog planinara. Tada sadašnjih četrdeset hiljada organiziranih planinara u Hrvatskoj neće biti samo četrdeset hiljada kartotečnih brojeva i isto toliko planinarskih legitmacija, već i četrdeset hiljada svijesnih boraca za nezavisnost i slobodu socijalističke domovine, svijesnih pobjornika za mir i pobjedu demokracije u svijetu.

Dr. K. Firinger:

Preko pola stoljeća planinarstva u Slavoniji

Iako »ravna Slavonija« nije baš tako ravna, jer je velikim dijelom ipak brdovita, njen najveći grad, Osijek, u potpunoj je ravnici. Samo za posve jasnog vremena jedva se nazrijevaju obrisi dalekih planina, jer do podnožja Krndije ima od Osijeka oko 50 km, a do podnožja Papuka i do 100 km. Usprkos takvih nepovoljnih prilika, Osijek je među prvim mjestima naše domovine u kojima se razvio planinarski pokret i njegova je planinarska tradicija stara preko pol stoljeća. Dok je međutim u drugim našim krajevima pokretačem planinarstva bila blizina planina, u Osijeku se planinarstvo razvilo kao posljedica sve jačeg razvitka industrije i brzog načina života, te sve veće potrebe boravka i razonode u prirodi, t. j. potreba kulturnog čovjeka, da se kod određenog tehničkog stepena razvoja ljudskog društva pred tehnikom i kulturom osvježi u što nepristupačnijoj prirodi.

O prvim osjećkim planinarima jedva se još što znalo. Bilo bi se na njih posve zaboravilo, da ih u predratnom osjećkom »Hrvatskom listu« nije u »Hrvatskim spomendanim« spominjao dr. Rudolf Horvat. Više se o njima nije moglo saznati, stoga smo potražili tadanje osjećke novine »Die Drau«, u kojima je doista nađeno nekoliko bilježaka. Konačno je u osjećkom muzeju pronađena i knjiga zapisnika osjećkog planinarskog društva. Tako imamo mogućnost, da opišemo povijest prvog osjećkog planinarskog društva.

Iz podliska »U Veliku!«, koji je izašao u broju od 7. VII. 1895. saznajemo, kako je došlo do osnutka planinarskog društva u Osijeku. Obzirom na dva praznika odlučilo se društvarce — novinar, kirurg, jurist, slikar i obrtnik, zajedno s damama — da poduzme za ona vremena smioni pothvat: da na dva dana pođe u daleku prirodu, čak

120 km daleko, u Veliku i na Jankovac. Vozili su se do Požege vlakom, a odande do Velike kočijama i biciklima. U Velikoj su se kupali u velikom kamenom bazenu alaunskog kupališta i noćili u jednokatnom kupališnom svratištu sa zidovima širokim jedan hvat, nekadanjem samostanu. Slijedeći su se dan vozili cestom do ruševine staklane u Dubokoj i pješice nastavili put na Jankovac. Dajući širok zamah svojoj mašti, opisuje pisac podliska William (vjerojatno dr. Vilim Winter, odvjetnik) Jankovac najoduševljenijim riječima te nalazi vodopad 80 m visokim, vodoskok skoro 35 m visok i sige »koje se mogu mjeriti s onima iz znamenite Postojnske špilje«. U vlastelinskoj zgradi našli su i knjigu posjetnika pisano u svim jezicima, među njima bili su zastupani čak i Englezi i Amerikanci. Nije čudo, da se onda u općem oduševljenju pod ovakvim utiscima društvo konstituiralo u planinarsko društvo, izabralo si predsjednika i odbor — »... i kad smo se, opojeni veseljem vratili u naš dragi Osijek na redoviti posao, tada sigurno taj dobri grad nije slutio, da se obogatio novim jednim društvom.«

U broju od 1. VIII. 1895. izašla je bilješka, da su se na poziv odbora od 3 člana dne 31. VII. 1895. sastali u Grand hotelu prijatelji planinarstva radi osnutka planinarskog društva za Slavoniju sa sjelom u Osijeku. »Naše slavonsko gorje, napose Fruška gora u Srijemu, Papuk, zatim pakračko, požeško i našičko gorje pružaju turistima doista dovoljno privlačne snage, da ih s jedne strane sami istraže, a s druge strane da ih zajedničkim izletima i objavlјivanjem orografskih eseja prikažu i širem općinstvu.« S velikim je oduševljenjem prihvaćen prijedlog da se osnuje planinarsko društvo »Bršljan« i prihvaćena su pravila, koja su izradili sudbeni vijećnik Jordanić i odvjetnik dr. Winter. Izabran je odmah i privremeni odbor od 4 lica.

Tek 19. VIII. 1896. odobrila je kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove ova pravila od 31. VII. 1895., koja je kao predsjednik odbora ad hoc potpisao kr. zem. zdravstveni savjetnik dr. Vatroslav Schwarz.

Prema § 1 »Ime društvu je: Planinsko društvo »Bršljan«.

Znak: čisti list bršljana sa crveno-bijelo-plavom vrpcem naokolo i napisom na vrpci: Planinsko društvo »Bršljan« 1895.

Sjedište: Kr. i slob. grad Osijek.«

Prema § 2 »Svrha je društvu upoznavanje slavonskih krajeva, osobito gora i planina, promicanje općila po nepristupnim ili prirodno krasnim predjelima.«

§ 3 govori o sredstvima. »Da se društvena svrha poluči, služit će se društvo slijedećim sredstvima:

- a) priregjivati će društvene sastanke, izlete i putovanja;
- b) držati će predavanja i izvještaje o planinstvu u opće i o pojedinim izletima napose;
- c) izdavati će i podupirati izdavanja putničkih djela o Hrvatskoj zemlji, osobito o Slavoniji;
- d) utemeljiti će strukovnu knjižnicu i zbirku;
- e) označivati će gorske puteve i staze pomoćju napisa i bojadi-sanih znakova;

- f) podizati će i uzdržavati piramide, planinske kuće i zakloništa, te praviti nove i popravljati stare puteve;
- g) priregjivati će društvene zabave;
- h) ustrojavati će podružnice (sekcije) u Slavoniji.«

Po § 5 članovi su društva utemeljitelji (koji uplate barem 50 forinti), redoviti, koji plaćaju godišnje 6 forinti, i začasni članovi. Među ostalim pravima članova je i to, da »mogu zahtijevati uz naknadu troškova izdanje društvene diplome«.

»Društvo imade pravo izabrati si pokrovitelja ili pokroviteljicu, ličnost odličnu društvenim položajem i uplivom te voljnu i kadru u osobitoj mjeri promicati društvene svrhe«. (§ 11). Po potrebi može odbor izabrati pododbor (§ 14). U slučaju prestanka društva »društvena imovina pripasti će hrvatskom planinskom društvu u Zagrebu, ako ovo ne bi opstojalo, drugomu hrvatskomu planinskom društvu, kojemu opredijeli glavna skupština« (§ 28).

Društvo je počelo raditi i prije nego li su odobrena pravila, pa je u »Die Drau« od 16. VIII. 1896. izašao podlistak »Kupalište Velika«, u kojemu je pjesnički opisan i Jankovac. U istom se broju javlja, da je 14. VIII. 1896. pod vodstvom ravnatelja bolnice dra. Iga Schwarza priređen prvi planinarski izlet u »divno područje Fruške gore«.

Iz novina i iz knjige zapisnika saznajemo, da je 14. IX. 1896. u prisustvu 8 članova te izaslanika gradskog poglavarstva Eugena viteza Gayera u Grand hotelu održana konstituirajuća skupština društva, na kojoj je izabran aklamacijom odbor, i to za predsjednika dr. Vatroslav (Igo) Schwarz, za potpredsjednika odvjetnik dr. Hugo Spitzer. Osim toga je izabранo 7 odbornika. Između potonjih su na prvoj odborskoj sjednici od 7. X. 1896. izabrani za tajnika prof. Vjekoslav Celestin, a za blagajnika upravitelj konjskog tramvaja Hugo Weiss. Ujedno je na toj sjednici zaključeno, da se izradi poslovni red, te tiskaju pravila i članovnice (po uzoru Magyar-turista), ali samo na hrvatskom jeziku. Zaključeno je, da se društvo prijavi drugim susjednim planinarskim društvima, i to u Zagrebu, Sušaku, Sarajevu i Pećuhu. Ima se zatražiti popust od ravnateljstva ugarskih državnih željeznica i ravnateljstva Južne željeznice za pojedine pruge, od ravnateljstva parobroda za vožnju na Dravi, Savi i Dunavu, a od vojnog zapovjedništva za vojničke karte. Predsjednik i tajnik imaju se ogledati za društvene prostorije, društveni znaci imaju se prodavati članovima za 1.50 forinti; pao je prijedlog i glede društvenog krojača. Potpredsjednik je javio, da se javilo 5 novih članova i za utemeljitelja Ladislav Guttman de Gelse iz Belišća.

Na drugoj odborskoj sjednici od 2. II. 1897. zaključeno je, da se radi popusta preda molba i na pomorsko parobrodarsko društvo Lloyd. »Odbornik prof. Dragutin Franić predlaže, da se na ovogodišnje duhovske blagdane priredi velika zabava s predavanjem o Plitvicama i Jankovcu s pjevačko-glazbenim koncertom i predstavom, te sa izletom preko Krndije u Požegu i na Papuk, na Jankovac. Osim toga da se dade zabava u Osijeku i u Požegi uz dobrohotno sudjelovanje osječkih i požeških pjevačkih, glazbenih i sportskih društava;

da se čist dohodak od tih zabava razdijeli na dvoje, te da se jedna polovica upotrebi kao potpora za proučavanje i istraživanje Plitvičkih jezera i Jankovca i to u samoj naravi, a druga polovica da se upotrebi kao pripomoć za nakladu opisa i orisa tih dviju najljepših predjela Hrvatske i Slavonije. U ime te novčane pripomoći za nakladu ima se društvu »Bršljan« dati naknada u primjernoj vrijednosti izdanoga opisa i orisa Plitvičkih jezera i Jankovca. Uz te uvjete pripravan je predlagatelj poduzeti proučavanje i opisivanje tih dviju najkrasnijih

Na vrhu Lapljaka

Foto: Tomislav Sablek

točaka naše domovine u ovogodišnjim velikim školskim praznicima, te svoj opis s ilustracijama na hrvatskom i njemačkom jeziku na svijet izdati.«

Odbor je ovaj prijedlog prof. Franića prihvatio, te mu ujedno predao, da održi predavanje o Plitvicama i Jankovcu.

Nakon odgode zbog premalog broja članstva održana je u prisuću 5 članova druga glavna skupština 28. III. 1897. Izabran je u glavnom isti odbor.

Na odborskoj sjednici od istoga dana izabran je za knjižničara prof. Franić, koji je ovlašten da kupi ormari i pobrine za prostorije u Hrvatskom Sokolu. Na sjednici od 5. VIII. 1897. zaključen je izlet u Pečuh; na sjednici od 6. XII. 1897. bio je jedini dnevni red »Izvještaji o raznim izletima pojedince.«

U listu »Die Drau« izašle su u čitavoj g. 1897. samo dvije bilješke o »Bršljanu«. Prema prvoj, u broju od 4. III. 1897., održana je 2. II. 1897. glavna skupština, na kojoj je među inim izviješteno, da društvo ima 2 utemeljitelja i oko 50 članova, te da društvo namjerava u lipnju prirediti planinarski izlet na Krndiju, kojemu mogu prisustvovati samo članovi. Zanimivo je, da ova glavna skupština nije nijednom riječju spomenuta u knjizi zapisnika, dok druga bilješka, u broju od 30. III., opet javlja, da je 28. III. 1897. održana redovita glavna skupština. Pitanje je stoga, da li je prva skupština uopće održana, nije li ona samo plod novinarske brzine.

Važniji je dugi podlistak »Velika — Jankovac« u broju od 8. VIII. 1897., signiran znakom redovitog izvjestitelja lista. Sadrži dosta kritički novinarski izvještaj o ovom putu, kamo su putovali preko Požege. Priznaje se, da je Velika još daleko od toga, da se može nazvati »kupalištem«, jer je ondje sve previše primitivno. Ona da je samo vrlo lijepo izletište. Jankovcem je međutim pisac oduševljen. »Divna, romantična okolina Jankovca je nesumnjivo biser naše domovine. Ne će se pogriješiti, ako se tvrdi, da se u čitavoj Hrvatskoj-Slavoniji neće naći ljepši komad zemlje.« Opisuje dva vodopada, pod njima vodoskok od 20 m, lugarsku kuću, plesnu dvoranu, grob grofa Jankovića isklesan u pećini sa madžarskim i srpskim natpisom, presušila jezera i t. d., te poziva nove vlasnike voćinskog vlastelinstva Guttmanne, da u toj »slavonskoj Švici« podignu za strance i Osječane vile za ljetovanje.

Za g. 1898. imamo u »Die Drau« samo tri bilješke: Da se namjerava o Duhovima (ako se prijavi dovoljan broj učesnika) prirediti izlet u gorje Papuka. Zatim da se za 28. lipnja priređuje na 2—3 dana izlet u orahovičko gorje, na koji su pozivani i članovi Hrvatskog Sokola i biciklističkog kluba u Osijeku, te članovi planinarskih društava u Zagrebu i Pečuhu, a mogu prisustvovati i nečlanovi. Vodstvo izleta preuzima potpredsjednik dr. Spitzer, a isto tako i prijave, koje su potrebne radi osiguranja prehrane i konačišta. Posljednji je izvještaj, da se radi premalenog sudjelovanja od ovog izleta odustalo.

U knjizi zapisnika zabilježena je samo odborska sjednica od 30. IV. 1898., na kojoj je zaključeno, da se glavna skupština drži 18. V. 1898., te odborska sjednica od 13. VI. 1898., na kojoj je odbornik Jordanić izvijestio, da je kao član društva sudjelovao kod izleta Hrvatskog Sokola u Erdut. Zatim je zaključeno, da se od 28.—30. lipnja priredi izlet na »Orahovičku planinu«, da se nova glavna skupština sazove u srpmju (jer sazvanoj nije sudjelovao dovoljan broj članstva) i da se za društvenu knjižnicu drži list »Hrvatski planinar« iz Zagreba. Uz ovo treba spomenuti bilješku u »Die Drau« od 24. IX. 1896., da »Bršljan« namjerava stupiti u vezu s planinarskim društvinama u Zagrebu, Sušaku i Sarajevu radi izdavanja zajedničkog lista pod naslovom »Velebit«, »što bi sigurno mnogo pridonijelo podizanju hrvatskog planinarstva i u užoj domovini znatno probudilo volju za putovanjem.«

Iza toga nema u knjizi zapisnika daljnijih upisa, samo su još popisani članovi, što su bili u društvu u lipnju 1898. Bilo ih je ukupno 32, od toga 24 iz Osijeka, 4 iz Orahovice, te po jedan iz Pakraca.

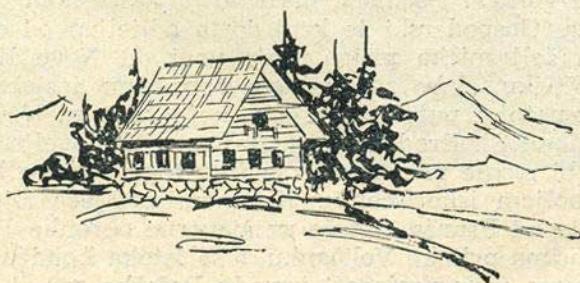

Požege, Našica i Rume. U tom popisu precrtan je prof. Franić, vjerojatno radi premještaja, što će možda biti razlogom zastoju društva. Zanimljiv je socijalni sastav društva. U prvom odboru predsjednik je bio liječnik, potpredsjednik odvjetnik, tajnik profesor, blagajnik vlasnik tramvaja, ostali odbornici bili su po zanimanju odvjetnik, odvj. perovoda, sudbeni vijećnik, finansijski ravnatelj i profesor. Od ukupno 24 osječka člana bila su 4 odvjetnika, 1 odvj. perovoda, 1 sudbeni vijećnik, 1 financ. ravnatelj, 1 državni odvjetnik, 2 liječnika, 2 profesora, 1 poduzetnik, 1 novinar, 1 zemljoposjednik, 7 trgovaca te 2 gospode.

Kako i zašto je ovo prvo osječko planinarsko društvo prestalo djelovati ne vele nam do sada poznati izvori, a kada je iza četvrt stoljeća, dne 19. X. 1925. u Osijeku osnovano drugo planinarsko društvo, podružnica Hrvatskog planinarskog društva »Jankovac«, iako je nekoliko članova prvega društva bilo još na životu, nisu oni više za planinarstvo imali nikakva interesa. Nisu dapače ni spominjali, da je već u Osijeku postojalo planinarsko društvo i da su mu oni bili osnivači. To se saznao tek sada iz pronađenih spisa. Drugo društvo, okupivši u svojim redovima većim dijelom namještenike i pripadnike slobodnih zvanja, imalo je nekoliko stotina članova, te je 3. VI. 1934. proslavilo svečano otvorenje planinarskog doma na Jankovcu. Dne 10. VIII. 1940. dovršeno je i proširenje tog doma. Za vrijeme okupacije bila je u domu partizanska bolnica, pa su ga Nijemci topovima uništili do temelja.

God. 1927. osnovano je kao treće osječko planinarsko društvo podružnica sarajevskog *Prijatelja prirode*, kojega su, kao borbeno radničko društvo vlasti doskora raspustile.

Dne 17. IX. 1948. osnovano je kao četvрто *Planinarsko društvo Osijek*. Već g. 1950. počelo je ono sa obnovom izgorjelog planinarskog doma na Jankovcu, a uz izmijenjene društvene odnose, prvom mu je zadaćom da planinarstvu prokrči put u najšire narodne slojeve.

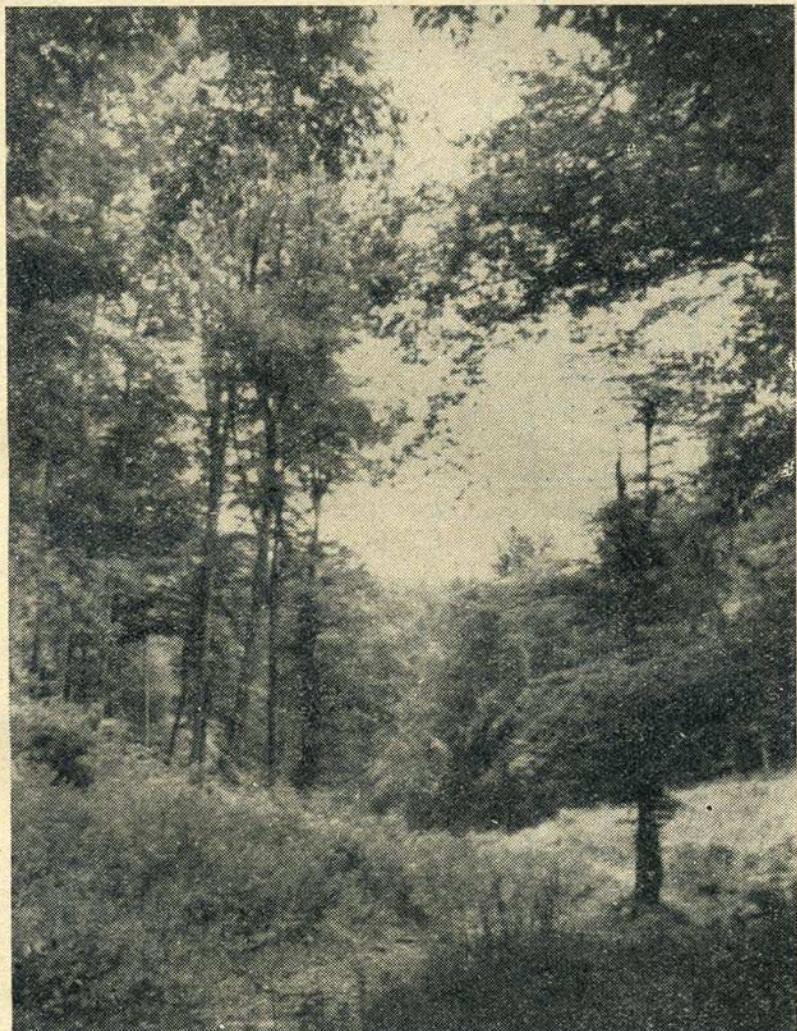
Požeško gorje

Pojam Slavonije za veliku većinu planinara predočuje beskrajnu ravnicu, dosadnu i pustu, bez ikakvih zanimljivosti za planinara. O Slavoncima-planinarima još se manje zna, a uzrok je vjerojatno u tome, što su te gore malo pohađane, a još manje opisivane.

U srcu Slavonije, između Save i Drave, nalazi se skup gora, koje čine Požeško gorje, potpuno zatvarajući između sebe Požešku kotlinu. Po svom smještaju ne bi ga se moglo pribrojiti niti ograncima Alpa, a niti Dinarskom spletu. Smješteno u sredini i odvojeno rijekama, nosi obilježja svih gorskih skupina. O postanku Požeškog gorja smatra se, da je nastalo u davnoj prošlosti poniranjem pojedinih slojeva zemljine kore, a onda su se na propale dijelove u dolinama staložile nove naslage, koje su uglavnom nastale nanosima rijeka i potoka. Vode su uglavnom i formirale oblik gorja, izdubivši u njemu jaruge i klance, koji se prema dolinama blago otvaraju, dok se visoki i strmi hrptovi poput lepeze pružaju na sve strane. Dok je gorje uglavnom pokriveno šumom, vrhovi su goli sa rijetkim i trošnim stijenama. U dolini je plodna zemlja, što i uvjetuje gospodarski razvoj samoga kraja. Narod se pretežno bavi zemljoradnjom, dok je u brdiма dosta razvijeno stočarstvo. Veliku vrijednost čine šume, dok ruda ima u premalim količinama, da bi ih se isplatilo kopati. Požeško gorje sastoji se od pet gora, koje zatvaraju Požešku kotlinu, ostavljajući jedini otvor prema jugu između Požeške gore i Dilj-gore. Smještaj gora je mnogo utjecao na klimu i ekonomski karakter samoga kraja. Klima se prilično razlikuje od ostalih slavonskih krajeva. Okružena sa svih strana gorama, poprima klima donekle brdski karakter, što će naročito primijetiti stranac. Karakteristične su hladne noći i svježa jutra, ljeto bez sparine, vjetrić, koji naročito pred večer piri s Papuka, svježa hladna voda, kojom je cijeli kraj veoma bogat. Zima je nešto dulja i hladnija, dok se na vrhuncima dugo zadrži snijeg. Sa zdravstvenog stanovišta, klima je vrlo pogodna za izgradnju gorskih lječilišta, naročito na sjevernom rubu u klančima Papuka. Gospodarski je kraj dosta odijeljen od ostale Slavonije. Jedina željeznička pruga, koja vodi od Nove Kapelle preko Požege za Veliku, slabo zadovoljava potrebama i slaba je veza sa glavnim prometnim putevima. Ceste, koje vode za Novu Gradišku, Pakrac, Našice i Sl. Brod ne mogu taj manjak dovoljno nadopuniti. Dobre veze bi mogle pridonijeti razvitku toga bogatog kraja, a time i njegovu boljem iskorишćenju. Kotlinom protjeće rijeka Orljava, koja izvire ispod Psunja, a teče uz sjeverne obronke Požeške gore. Sa sjevera prima pritoke Veličanku, a sa istoka Londžu, da konačno zaokrene prema jugu prolazeći između Požeške gore i Dilj-gore, te utječe u Savu.

Na sjeveru zatvara kotlinu gora Papuk. Proteže se od Voćina do Tromeđe iznad Vetova. Bogat vrhovima i provalijama, čini naj-zanimljiviju goru te skupine. Za lijepog vremena, naročito u ranim

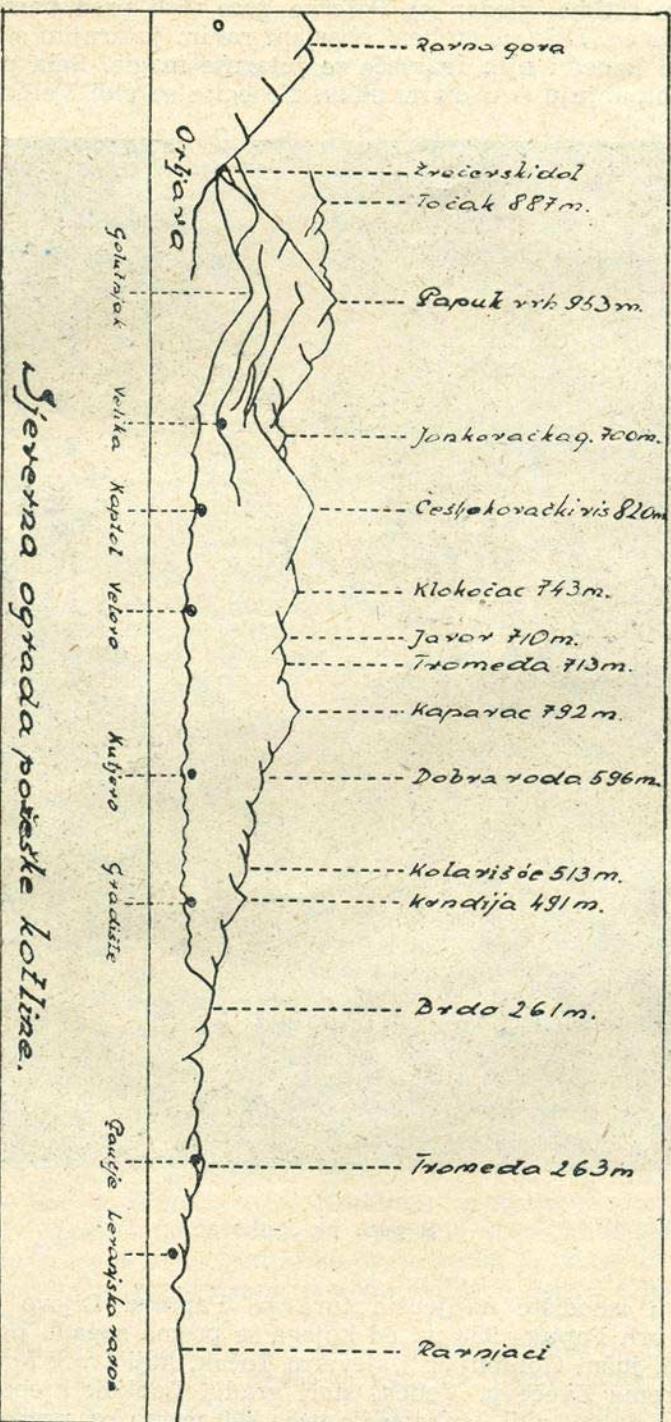
jutarnjim satima, gledan sa Požeške gore, leži pred nama kao na karti nacrtan. Dok su grebeni obasjani ranim jutarnjim suncem, po jarugama između njih razvlače se jutarnje magle. Sela podno Papuka upotpunjaju ovu divnu sliku. Najbolje se vidi Velika, koja je

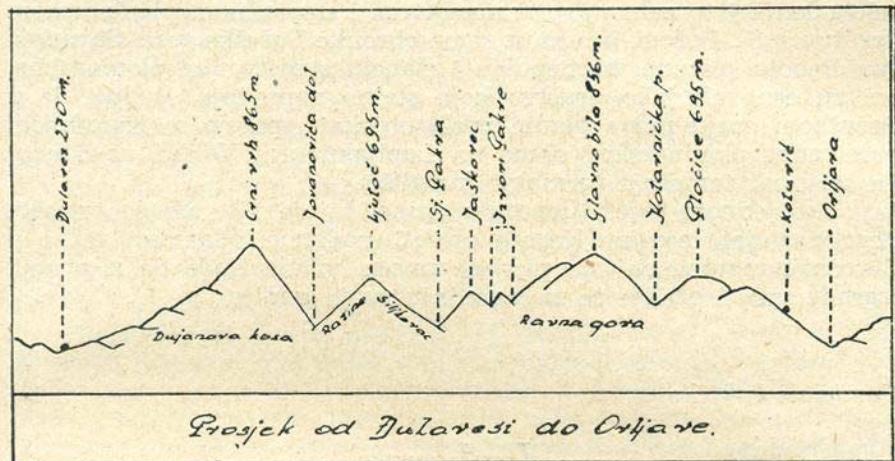
S puta na Jankovac

Foto: Tomislav Šablik

ujedno i ishodište najljepših tura po Papuku. Lijevo od nje je najviši vrh Papuka 953 m, od kojega se prema zapadu prostiru dva ogranka, južni Golubnjak, i sjeverni Točak, koji tvore kotlinu otvorenu prema Zvečevu. Velički stari grad i Lapljak lijepo se ističu, dok se u dubini vidi Jankovačka gora 700 m visoka, preko koje vodi

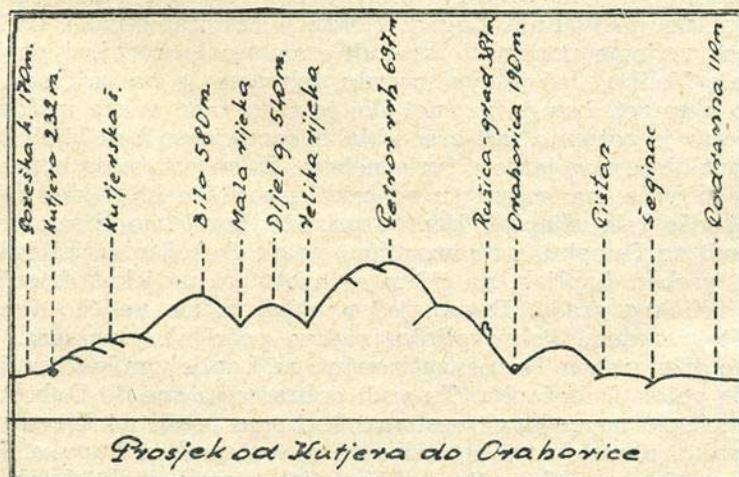

put u najljepši dio Papuka — Jankovac. Na istok se nižu mesta Kaptol i Vetovo, a nad njima Češljakovački vis (820 m) i Klokočac (743 m). Još više prema istoku nastavlja se Krndija, koja zatvara dolinu sa sjevera i istoka. Najviši vrh joj je Kapavac (792 m) iznad Kutjeva, dok je dalje na istok Petrov vrh (697 m), te visoka kosa Dobra voda (596 m) i Krndija (491 m), koja na svom vrhu čuva ostatke Bedem-grada, a vrlo je interesantan planinarski objekt obzirom na vidike, koji se odanle pružaju.

Prema zapadu najviša gora te skupine je Psunj (984 m), koji sa ogrankom Papuka, Golubnjakom, potpuno zatvara dolinu s te strane. Između njih se probija rijeka Orljava u svom toku prema Požegi.

Južna ograda zavila se u luku prema sjeveru. Znatno je niža od sjeverne ograde i ne čini neprekidnu gorsku kosu, nego je rasčijepana dubokim ulekninama, pa prema tome i prohodnija. Manje je pošumljena, a više obrađena i nastanjena. Prema sjeveru strmi

su joj obronci, dok se na jugu polako spušta prema Savi. Zapadni je ogrank Psunja Kovačica (372 m). Središnju skupinu čine Babje gore sa vrhom Kapavcem (792 m) i Požeška gora sa vrhovima Maksimov hrast (616 m) i Šabanov vrh (356 m). Istočni dio južne ograde čini Dilj-gora, koja se proteže od Londže kod Pleternice do Pakre, u obliku duge kose sa slabim ograncima. Glavni vrh je Pametni hrast (413 m).

Unatoč ljepote gorja, planinarstvo se počelo razvijati tek poslije oslobođenja i to zahvaljujući marljivom i naprednom planinarskom društvu u Sl. Požegi, gradu uz same obronke Požeške gore. Shvativši svu ljepotu planine, borbenošću i elanom svojstvenim planinarima, oni su osnovali jako društvo koje stalno napreduje. Budući da u Požeškom gorju nema planinarskih objekata, počelo se izgradnjom prostranog planinarskog doma na Lapljaku kraj Velike, uz odluku da se uredi tamošnje termalno kupalište.

Tko jednom osjeti ljepotu planine, taj je više neće ostaviti, nego nastojati njezine ljepote opisati svakome. Planinarstvo se u Slavoniji razvija, ono će privući mnoge mlade ljudе da u prirodi izgrade sebe i očeliće se za izgradnju svoje zemlje.

Tomislav Sablek:

Jankovac

Premda je ljeto, već dva dana sipi prava jesenja kiša. Spremamo se na Papuk i sa strahom očekujemo idući dan.

Još je bio mrak, kad smo se sastali na kolodvoru. Svuda tamni oblaci i blato, a to nije davalo baš najbolje izglede. Premda nas se mnogo dogovorilo, tek nekolicina krenula je vlakom za Veliku. Dok je naš »Vaso« teško puhaо i vukao nas podnožju Papuka, naša grupica je pjesmom i šalom podizala tmurno raspoloženje. Kad smo stigli u Veliku, već je svanulo. Lagani vjetrić je rastrgao oblake. Uvjereni, da će se vrijeme popraviti, krenuli smo veselo gacajući po blatu, kroz selo Veliku. Još je sve spavalо, tek nam je po koji pas lajući dojurio u susret, kao da se čudi tko to tako rano selom prolazi.

Vjetar je potpuno rastjerao oblake, samo je po koji bijeli kumulus poput obijesnog janjeta jurio nebom. Zraci jutarnjeg sunca obasjavali su lišće, na kojem su se caklide kapljice kiše, kao dragulji koji još više žele uljepšati ljepotu prirode. Izmičemo iz sela cestom, koja vodi za Duboku, uz romantični potok Dubočanku. Lijevo nam je dugi greben Lapljak, na čijem se hrbitu još uvijek koči ruševina starog veličkog grada. Desno, još u sjeni, ostaje veličko termalno kupalište, uređeno dobrotljnim radom požeških planinara. Iznad njega se diže greben Torine, zatvarajući sa Lapljakom kotlinu, kojom protječe potok Dubočanka. Tu vodi dobra cesta sve do Duboke.

Brzo smo napredovali cestom i kad smo prešli na lijevu stranu Dubočanke, otvorio nam se vidik na glavni greben Papuka. Bio je prekrasan, jer se, nakon što je kiša očistila zrak, svaki detalj jasno

istica. Našu pažnju privukao je potok, koji je šumio u dubini ispod nas, pa smo se spustili do njega. Korito si je izdubio u kamenju, preko kojega se prelijevao u bezbroj slapova i brzica. Sunce je prodiralo kroz mokre krošnje drveća, i činilo čarobnu igru vode i svijetla još ljepšom. Uskoro smo ugledali Duboku. Na jednom proplanku, okruženom pošumljenim brežuljcima, smjestilo se desetak kućica. U njima stanuju šumski radnići, koji tu preko ljeta sijeku drva. Ostavljamo cestu i krećemo lijevo šumskim putem kroz Jankovačku šumu. Uspon nije strm, tako da bez muke napredujemo. Nitko ne govori; slušamo pjesmu šume. Ona uvijek pjeva, ali u rana ljetna jutra pjesma je najveselija i najzvonkija. Cvrkut ptica miješa se sa šuštanjem lišća i žuborom potoka u divnu harmoniju, koja se uvlači u čovjeka, tako da se je ne da zaboravi; nju se uvijek želi ponovo čuti.

Evo nas na vrhu Jankovačke gore (700 m). Kuda god se okreнемo, svuda je prekrasan vidik. Na zapadu je Ivačka glavica i najviši vrh Papuka (953 m). Na istok se nastavlja glavni greben Papuka sa mnoštvom vrhova, od kojih je najbliži Češljakovački vis (820 m). Prema jugu pruža se požeška kotlina sva obasjana suncem.

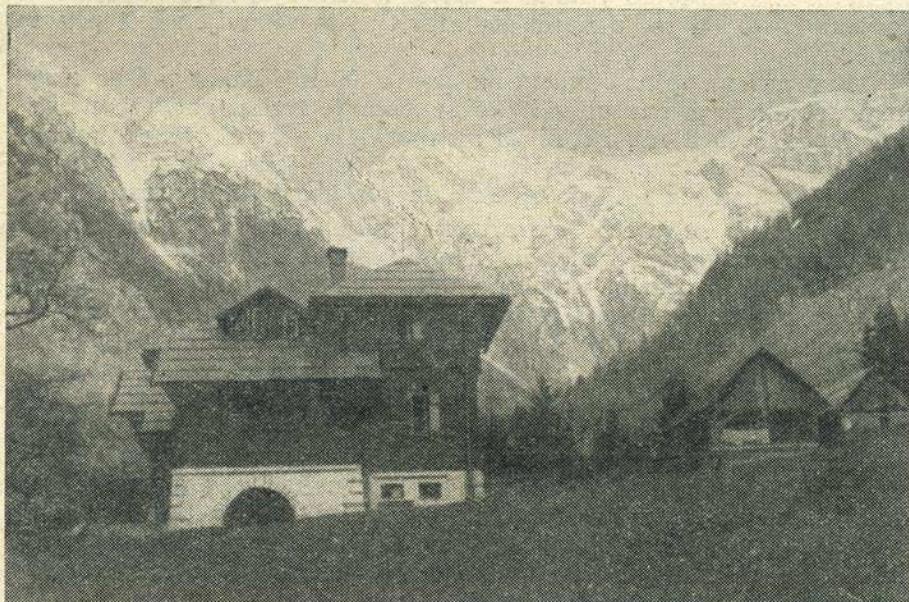
Spuštamo se prema sjeveru, još uvijek Jankovačkom šumom. Suma se je naglo prorijedila i mi smo ugledali naš cilj — Jankovac. To je prostrana uvala, okružena vrhovima Papuka. Sva je obrasla guštom šumom. Sa istoka je zatvaraju strme stijene, dok na zapadu završava oko 100 m dubokom provaljom. U sredini se nalaze dva gorska jezera okružena visokim šašem. Uskom stazicom uz jezera stigosmo do strme istočne ograde. Už sam put je snažno vrelo, koje izbjiga iz same stijene jakim mlazom i tvori potočić, koji natapa jezera. Okrijepivši se svježom vodom, počeli smo se uspinjati. Put nas vodi do »Maksimove šilje«, gdje je nekad bilo sklonište hajduka Maksima Bojanica. To je tjesan hodnik 20 m dug, koji se na kraju nešto proširuje. Uspinjući se dalje došli smo do groba grofa Jankovića uklesanog u stijeni. On je bio nekadašnji vlasnik te šume, pa je po njemu kraj dobio i ime.

Vrativši se jezerima, odmorili smo se na suncu, a zatim krenuli niz jezera. Odjednom, kao da nestaje tla pod nogama. Potok Drenovac, koji smo do sada pratili, nestaje i ruši se u provaliju. Prešavši ga, spustili smo se pod sam slap. Taj predio je najljepši dio Jankovca i Papuka. Čovjek ne bi mogao pomisliti da u samom srcu Slavonije ima takvih stijena, kanjona i slapova. Niz stijenu, visoku oko 30 m, ruši se potok Drenovac, razbijajući se uz jaki šum u sitne kapljice, koje se na suncu prelijevaju duginim bojama. Dalje juri voda u bezbroj brzica niz stijene prekrite mahovinom, pa ispod mostića, preko kojega vodi naš put, nastavlja prema selu Drenovcu. Zadivljeni gledamo taj prizor. Uskoro smo posve vlažni od sitnih čestica vode. Jedva smo se otkinuli od divnog slapa i već dalje prolazimo ne manje lijepim i interesantnim kanjonom. S obje strane su visoke i glatke stijene pune raznih udubina i šilja. Potok, koji se tuda probija, i koji je vjerojatno taj kanjon i stvorio, upotpunjava veličanstvenost tih stijena. Ovdje smo se razišli; svakoga je zanimala druga šilja. Neki su pokušali loviti pastrve, kojih u potoku ima dosta.

Vrijeme je međutim poodmaklo. Sjena Jankovačke gore brzo je prekrila Jankovac i mi smo krenuli natrag. Prešavši vrh brda, isli smo pjevajući cestom prema Velikoj puni prekrasnih utisaka toga dana. To nam je bila nagrada što nismo malodušno ostali kod kuće, nego unatoč problematičnom vremenu krenuli na izlet.

Mirko Zgaga:

Zimi u Grintavcima

Planinarski dom u Kamniškoj Bistrici

Foto: P. Lučić-Roki

Vlak juri prema Ljubljani. Tek što smo prešli mostom preko Ljubljanice nedaleko Zaloga, svi se guramo na prozore desne strane vlaka. U daljini bijele se vrhovi Savinjskih Alpa, kuda nam jeravamo ovaj puta poći.

Nakon jednosatne vožnje od Ljubljane do Kamnika, čeka nas već naručeni kamion. To je prava blagodat, jer nas on prebacuje preko Stranja i Stahovice sve do Kopišća, a odavde imamo još kojih pola sata do planinarskog doma u Kamniškoj Bistrici.

Noć je, ali se ipak snježni vrhunci ocrtavaju na tamnom nebu. Lijevo vidimo Kokrško sedlo i Grintavec (2558 m), a nešto dalje u desno Skutu (2532 m). Obronci Brane (2255 m) skrivaju nam pogled na Kamniško sedlo i Planjavu (2399 m). Dom u Kamniškoj Bistrici polazna je točka za dva važna sedla u tom gorju: uspon na

Gore: Ojstrica sa Kamniškog sedla

Foto: Dr. S. Audi

Dolje: Grintavec iz Kamniške Bistrice

Foto: P. Lučić-Roki

Kamniško sedlo ili Jermanova vrata sa Kamniškom kućom (1884 m) traje ljeti tri sata, dok ljetni uspon na Kokrško sedlo sa Cojzovom kućom (1791 m) traje skoro isto, ali je nešto strmiji. Sa svakog se sedla daju izvesti brojne ture i usponi na okolne vrhunce, koji imaju, pogotovo zimi, mnogo privlačnog čara.

Za vrijeme puta govorilo se neprestano o našoj turi u Kamniške Alpe. Čudilo me, kako to da sam nailazio u slovenskoj literaturi naziv Savinjske Alpe! Čemu ta razlika? Trebalо je malо pročitati neke rasprave o tom predmetu i bilo mi je jasno. Tu su Slovenci naišli na sličan problem, kao i mi Zagrepčani sa našom Medvednicom. Jesmo li za naziv Zagrebačka gora, koji je skoro doslovni prijevod njemačke kovanice »Agramer Gebirge«, ili za narodni naziv Medvednica? Odgovor nije bilo teško dati, ali je bio dug rad na uvođenju naziva Medvednica u geografsku kartu, te opću i stručnu literaturu. Slično je bilo i sa Savinjskim Alpama. Dok je naziv Kamniške Alpe čisti prijevod njemačkog »Steiner Alpen«, nastojalo se s nazivom Savinjske Alpe, koji se sada u Sloveniji već udomaćio, dati naziv u duhu jezika i geografskog značenja. S druge strane opet, gorenjski živalj na području tih trijaskih vapneno-dolomitnih vrhova upotrebljava za te planine naziv Grintavci.

K a m n i š k o s e d l o

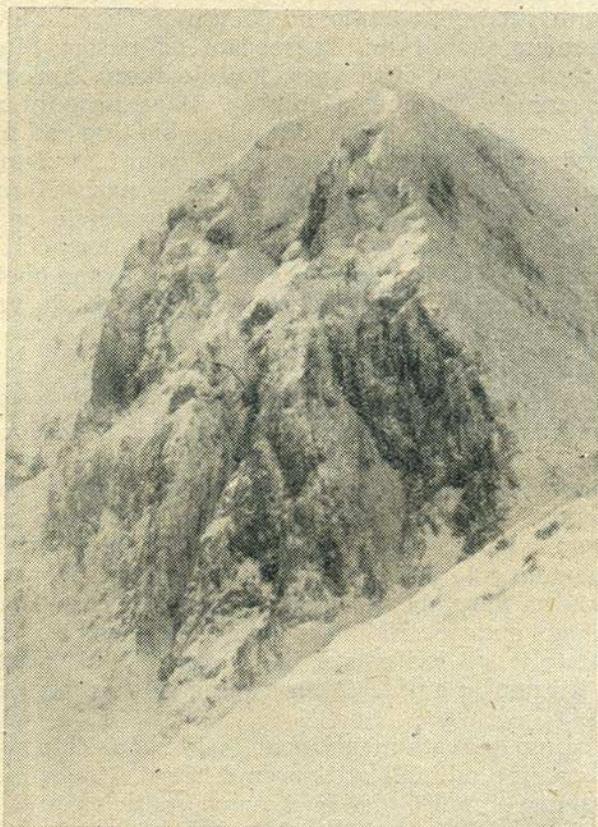
Nakon kraćeg odmora u planinarskoj kući u Bistrici nastavljamo naš noćni put. Prolazimo kroz šumu, pa nam tu koriste naše svjetiljke. Dok idemo pokraj Rokovnjaških jama, izgleda naša skupina kao svjetleći crv, koji se uvlači u zemlju. Postepeno se oči privikavaju na tamu, a dalje od »Vile Jelen« »V klinu«, po bijeloj snježnoj plohi i ne trebamo više svijetila. Nakon napornog gaženja po snijegu eto nas u kući na Jermanovim vratima uz topli čaj.

Nisam dugo spavao. Nekoliko sati prije svanača odlučio sam probudit prijatelja, ali je i on već bio budan. Slijedi kratak dogovor, oblačenje i izlazak iz kuće. Osim cepina nismo ponijeli nikakav pribor.

Vani je tamno, a gusta magla obavila je kuću. Zato se nije moglo nekud dalje, pa smo odlučili otići prema Brani. Prelazimo rub sedla i počinjemo usponom. Ali gle! Nad nama se pojavljuju izbljedjele zvijezde, magla postaje sve rjeđa i konačno mi smo iznad maglenog mora. U daljini, tamo prema istoku, opaža se svjetla pruga iznad valovitog pokrivala od oblaka; skoro će svanuti. U nadi, da ćemo dočekati lijep prizor sunčeva izlaska uspinjemo se unatoč hladnoće po istočnoj kosi Brane. Hodamo po strmom, u brid napuhanom snijegu. Izmenjujemo se u gaženju stopa. Došli smo na kraj snježnika, a daljnje napredovanje po stjeni oteščano je zbog snježnog pokrova. Dok tražimo mogućnost dalnjeg napredovanja sunce počinje izlaziti. Čitav horizont preplavljen je valovima maglenog mora koje se prelijeva. Ogromna, crvena kugla polako se diže i krvavo bojadiše tamnosive vrhove valova oblaka. Duboko ispod nas gledamo veličanstveni, nečujni vodopad. Izgleda, kao da su Jermanova vrata jedan tjesnac, pa radi razlike visina morskih površina dolazi do pretakanja jednog mora u drugo. Ali unatoč tog ogromnog i divljeg

gibanja vlada potpuna tišina. Nigdje čovjeka, koji bi svojim dozivanjem narušavao tu veličanstvenost. Kada se magleni vodopad na mahove prekine, vidimo dolje na sedlu kuću, a oko nje nigdje nikoga. Sigurno još svi spavaju.

Nastavljamo uspon. Mjestimično moramo čistiti stijenu od snijega da pronađemo sigurna hvatišta. Prečka preko žlijeba, napunjene tvrdim snijegom, sa velikim nagibom zahtijeva kopanje stepenica.

Brana

Foto: M. Zgaga

Sada je ipak pod djelovanjem sunčevih zraka napredovanje ugodnije. Još malo, pa smo na polovini uspona. Nailazimo na jedan zub u grebenu, koji nas dijeli od usječene škrbine. Nastaje pitanje kako naprijed? Idemo li u prečki, postoji mnogo mogućnosti oskliznuća; sići pak, pa se zatim uspeti po plitkom žlijebu pokazalo se također nemogućim radi tankog sloja snijega i njegove mekoće, jer cepin uopće nije držao. Da smo barem ponijeli uže i klinove! Sada nam ne preostaje ništa drugo nego da biramo: napredovanje uz mogućnost poskliznuća i pada, ili povratak! Nisam pristaša onih uspona, koji pokazuju malu mogućnost uspješnog završetka; sličnih nazora je i

moj pratilac, pa smo se tako odlučili na povratak. U tu svrhu odabrali smo jedan žlijeb, dobro nakrećan snijegom. Po njemu smo se odvezli sjevernom padinom Brane do visine Kamniškog sedla i zatim popriječili na samo sedlo. Oblaci su sada bili daleko niži, pa smo se mogli lijepo odmarati i sunčati malo poviše kuće.

Ugodan je osjećaj, kada alpinski pothvat dobro uspije.

Ljetni put, koji vodi na Branu, ležao je duboko pod snijegom. Ovaj puta odlučili smo nas dvojica da se poslužimo za uspon na Branu otprilike onim smjerom, kojim vodi ljetni put. U mislima

Grintavec i Skuta

Foto: M. Zgaga

ucrtali smo pravac uspona preko velikog snježnika, zatim po ovećoj strmini sa stijenama na hrbat i po njemu na vrh.

Prijelaz snježnikom bio je naporan radi raznolikosti snijega, a sam izravni uspon na greben bio je nešto opasniji. Tu je led prekrivao stijenu, tako da smo mogli upotrebljavati samo rog cepina. Stajališta za nožne prste također smo iskopali u ledu, ali i ta su bila plitka. Sam uspon bio je nalik na penjanje po ljestvama, samo što je jedini oslonac za ruke bio cepin. Prije samog prijelaza na greben još nas je dočekalo jedno iznenadenje. Snježna streha nadvila se prema nama i zapriječila nam jednostavno izlaz. Morali smo se probiti kroz tu zapreku rezanjem strehe. Pratilac ispod mene dobro se učvrstio na potpuno zaboden cepin, a ja sam počeo odvaljivati snježne gromade. Odvalio sam dva manja dijela, ali je jedan ipak okružnuo mog druga iza zabijenog cepina. Rekao mi je kasnije, da je udarac bio znatan, pa bi bez osiguranja cepinom sigurno bio izgubio ravnotežu. Tu smo na rubu hrpta, gdje je sav snijeg bio otpuhan jakim

vjetrom, primijetili ljetnu markaciju, a samo nas je još uspon blagom padinom dijelio od vrha. Taj nas je uspjeh jako razveselio, te smo po oblom hrptu ugodno dospjeli na sam vrh, na kojem je iz snijega virio željezni križ pun inja. Uživali smo gledajući ljude, koji su tamо dolje oko Kamniške kuće gmizali poput crnih mrvavi na bijeloj

»Bijeli điv« na vrhu Grintavca

Foto: M. Zgaga

podlozi. Vratili smo se istim putem natrag, što je svakako išlo znatno brže, a uskoro smo napustili i samo sedlo na putu za Kamnišku Bistricu.

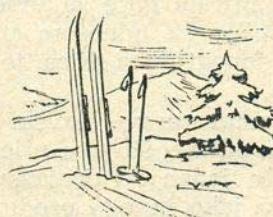
Kokrško sedlo

Na Kokrško sedlo krenuli smo također noću iz Kamniške Bistrice. Nažalost ovoga puta nismo imali dovoljno svjetiljaka, pa smo u šumi na novoj sječini zalutali i tako izgubili nekoliko sati. No konačno smo ipak prošli putem mimo Žagane Peči po ključevima kroz šumu i šumicu do prostranog točila. U njegovu donjem dijelu koji već prelazi u sipar, a gdje ljeti nailazimo na izdubljene grabe

vododerina i velike gromade kamenja, sada je ravna snježna površina. Ipak je završni uspon pod sedlom zahtijevao radi strmine i tvrdoće snijega dosta napora i opreznosti. Nakon odmora i noćenja u Cojzovoju kući, odlučili smo se drugi dan za uspon na Grintavec. Vani je bjesnio vjetar, koji je na samom sedlu došao do punog izražaja. Skoro bi se moglo reći, da smo morali paziti kako nas ne bi zbrisao sa sedla. Međutim, to su energično sprečavale naše dereze, koje su čvrsto zagrizle u led i smrznuti snijeg. Po južnim obroncima prije Jama, sunce je već razmekšalo snijeg, koji se u malim valjcima i kuglama kotrljao niz bijele padine. Međutim, čim smo prešli jugoistočni hrbat Grintavca, kakvoća snijega znatno se promijenila. Površina mu je postala zamrznuta, pa je hodanje po snijegu bilo pravi užitak, a išlo se čak lakše nego ljeti po izgrađenom putu. Da nas još nije smetao jaki vjetar, čija je jačina rasla sa visinom, mogli bi tvrditi da smo se zbilja kupali na popodnevnom suncu. Povremeno nas je doduše zastrla maglica, ali je i ta propuštala jako raspršeno svijetlo.

Nešto pod vrhom potpuno smo izašli iz područja magle, te u dalnjem hodu uživali na jakom suncu i prelijevanju oblaka. Na vrhu naišli smo na »bijelog diva«. Kosti su mu bile od drveta triangulacione piramide, meso od snijega i leda, dok su mu otac i majka bili vjetar i magla. U njegovu smo zakrilju našli malo zavjetrine, gdje smo se i nešto odmorili. Velika hladnoća dozvoljavala nam je samo kratkotrajno skidanje rukavica u svrhu slikanja. Pogled je bio veličanstven, onakav, kakvog samo zima u planinama može pružiti. Primijetili smo, da državna granica ujedno sačinjava i rub maglenog mora, koje je preplavilo čitavu Hrvatsku i Sloveniju, dok su se u Austriji nalazili samo mjestimični oblaci na inače vedrom nebu. Susjedna Kočna bila je povremeno zastrta zavjesom oblaka, a iza nje dizao se dugoljasti otok Julijskih Alpa sa Triglavom. U međuvremenu obuhvatila je magla ispod nas cijeli Grintavec osim vršne piramide, pa smo se nakon tolikog svijetla upravo nevoljko spuštali u onu tamu i vlagu pod debelim pokrivačem oblaka.

Sa starinske crkvice iznad kolodvora u Kamniku, još smo jedamput, prije odlaska vlaka, promatrali panoramu Savinjskih Alpa osvijetljenu crvenkastim svijetлом sunca na zalazu!

Mačkova špilja u Velikoj Sutinskoj

(Opći speleološki prikaz)

Uvod

Mačkovu špilju kao prehistozijsku stanicu prvi spominje S. Vučković (lit. 3.). Njezina važnost i značaj sastoji se u tome, što se nalazi nedaleko od poznatog prehistozijskog nalazišta špilje Vindije na Voći Dolnjoj (zračna udaljenost cca 4 km). Područje sjeverozapadne Hrvatske vrlo je bogato prehistozijskim nalazištima od kojih, dosada samo poznato krapinsko nalazište, zatim špilja Vindija, te uništeno nalazište u Severovom kamenolomu u Vuglovcu kod Ivanačića i Mačkova špilja, po svojim nalazima zasijecaju u staro kameno doba ili paleolit, a ostala brojna nalazišta spadaju u mlađe kameno doba ili neolit i u ostale mlađe kulture.

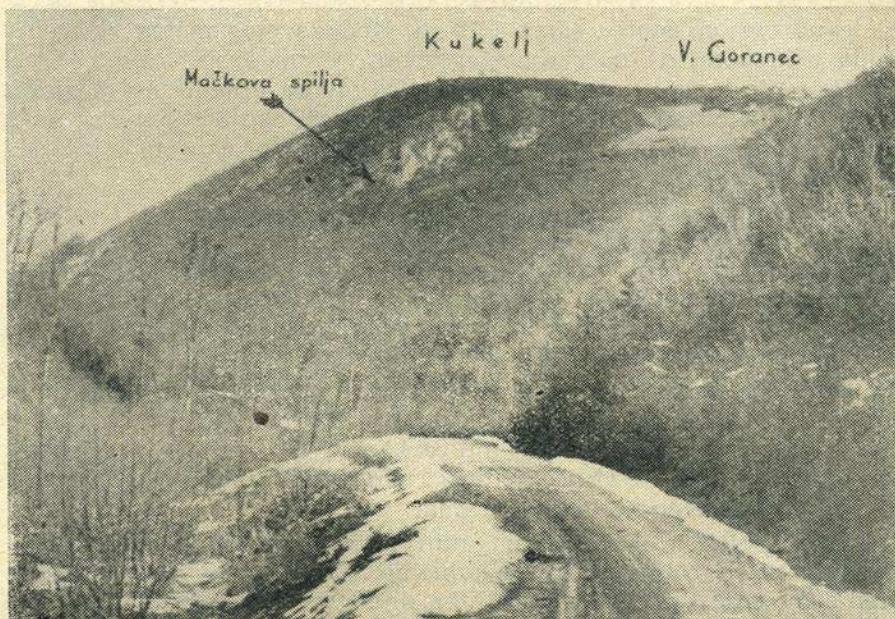
Predmeti iz krapinskog nalazišta pripadaju srednjem paleolitu i to kulturnoj epohi Moustérien. Špilja Vindija sadrži dosada najstarije nalaze također iz Moustériena, no kod nje se na tu kulturu nadovezuju druge mlađe kulture tako, da imamo kontinuirani slijed kultura od Moustériena pa sve do historijskog doba — do rimskog doba. Mačkova špilja je mlađe nalazište, pa je, kako ćemo vidjeti iz kasnijeg izlaganja, zastupana nalazima iz mlađeg paleolita ili Aurignacijske kulture i drugih kultura koje se na nju nadovezuju.

U literaturi Mačkova špilja poznata je pod imenom Velika pećina kod Velikog Goranca (lit. 2.). Za nju postoji više imena, pa je tako narod iz okolice još naziva »Pelenjska« i »Dupljenska« špilja. Kako je ona više poznata pod imenom »Mačkova«, to ćemo kod toga imena i ostati.

Dosada nisu vršena prehistozijska istraživanja u toj špilji, osim jednog malog, više površinskog iskapanja, koje je izveo Vučković i time ustanovio, da je ona prehistozijska stanica. Nakon što su sakupljeni svi dotadašnji podaci o toj špilji, odlučeno je, da se stvore temelji za daljnja iskapanja i istraživanja. U tu svrhu poduzeta su mjeseca kolovoza 1948. godine 15-dnevna istraživanja u samoj špilji. Za to vrijeme načinjeni su nacrti i razni profilni presjeci špilje, te izvršeno iskapanje njezina dna na dva mjesta. Ujedno su unijeta na tlocrt sva dosadašnja mjesta gdje su vršena iskapanja, izvršeno mjerjenje temperature špilje sa odnosom prema vani, sakupljena špiljska fauna, načinjena topografska skica, te izvršeno fotografiranje špilje i pojedinih detalja.

Mačkova špilja daje nam upravo školski primjer za jedno špiljsko istraživanje. Njene su odlike, što ona nije velika, slojevi joj nisu poremećeni i lako se luče jedan od drugoga, a osobito se odlikuje time, što se u njoj nalazi jako mnogo predmeta — raznih ostataka prehistozijskih ljudi. Osim tih dobrih strana ima i neke loše: teško je pristupačna, jer se nalazi na strmini, nadalje je vlažna i hladna, što opet otežava duži rad u njoj. Kako sam nekoliko puta sudjelovao

kod paleontoloških i arheoloških istraživanja špilje Vindije, koje je poduzimao preistorijski odsjek varaždinskog muzeja, to sam iskušto, stečeno na tim istraživanjima primijenio i kod istraživanja Mačkove špilje. Osobito mi je kod obradivanja statigrafskih odnosa slojeva Mačkove špilje pomoglo poznavanje statigrafskih odnosa špilje Vindije, jer slojevi tih dviju špilja su, može se reći, istovremeni. Tako sam pojedine slojeve Mačkove špilje kod određivanja mogao komparirati sa slojevima špilje Vindije.

Velika Sutinska sa brdom Kukelj i stijenama ispod kojih se nalazi
Mačkova špilja (strelica pokazuje otvor špilje)

Foto: M. Malez

Geografski i geološki odnosi; oblik, veličina i postanak

Trup Ravne gore presijeca u istočnom dijelu duboki klanac u smjeru NNW—SSE, koji nosi ime Velika Sutinska. Kroz taj klanac protjeće potok Žarovnica i prolazi cesta, koja u njega ulazi sa jugoistočne strane kod sela Žarovnice, a izlazi iz njega kod Višnjice Dolnje. Na sjevernoj strani, već gotovo na izlazu iz Velike Sutinske, nalazi se sa jugozapadne strane brda Kukelj, ispod okomitih stijena Mačkova špilja, sa sljedećim geografskim odnosima: geografska širina je $46^{\circ} 17' 10''$, a geografska dužina $33^{\circ} 41' 54''$ istočno od o. Ferro. Apsolutna nadmorska visina špilje je 378 metara. Želimo li doći do špilje, treba krenuti puteljkom koji ide između razrušene lugarnice i mlina na spomenutoj cesti na desno uz strminu do ispod sela Veliki Goranec, a odatle puteljkom lijevo, i za nekoliko minuta stiže se do Mačkove špilje.

Otvor špilje ima oblik nepravilna svoda tako, da je lijeva strana otvora viša i prostranija, a desna uža i zatrpana velikim blokovima kamenja. Teren pred špiljom također je pun kamenih blokova, koji su se survali sa stijene u kojoj se nalazi špilja, pa je radi toga uzvišen. Širina otvora špilje je oko 12 m, a otvor je okrenut u smjeru jug-jugozapad.

Uđemo li u špilju, dolazimo najprije u dvoranu koja je duga oko 18 m, a široka oko 14 m. Visina špilje je različita; kod otvora je visoka oko 3 m, a prema unutrašnjosti visina postepeno pada tako, da je na osmom metru samo 1,30 m. Kod devetog metra visina se naglo diže tako, da do šesnaestog metra visina iznosi oko 3,50 m, a dalje se do kraja opet naglo spušta. Od otvora prema unutrašnjosti špilje tlo blago pada, a srednji kut pada iznosi oko 8 stupnjeva. Kod otvora špilja je razmjerno široka, a oko petog metra se malo suzuje, da se opet dalje u dubinu proširuje.

Od ove prve dvorane nastavlja se na desno druga dvorana, kojoj su dimenzije nešto manje od prijašnje: dužina joj je oko 8 m, širina oko 10 m, a najveća visina oko 4 m. Ta dvorana odvojena je od prve uskim i niskim prolazom tako, da u njoj vlada potpuni mrak, dok je na dnu prve dvorane polumrak, a prema otvoru se sve više povećava vidljivost zbog ulaska danjeg svjetla.

Špilja je veoma vlažna u većem dijelu prve dvorane, dok je u prostoriji koja se od nje odvaja vlaga nešto manja. Lijepih siga i drugih špiljskih ukrasa u špilji ne zapažamo. Nešto malo siga i sigastih prevlaka može se vidjeti jedino u stražnjem dijelu prve dvorane, no i te su pokrivene zelenim algama.

Tlo u špilji je neravno, nagnuto od ulaza prema unutrašnjosti, a pokriveno je sa mnogo sitnog kamenja, dok na veće blokove nailazimo samo mjestimice. Na pojedinih dijelovima tla u prvoj dvorani, koji su jako vlažni uslijed kapanja vode sa stropa špilje, raste paprat, mahovina i drugo slično bilje. To bilje je uslijed dolaženja svjetla samo s jedne strane, to jest sa otvora špilje, okrenuto prema njemu, pa nam je tu lijepa pojava fototropizma.

Mačkova špilja je izgrađena u stijenama trijaske starosti (lit. 1.). To su svijetlosivi, šećerasti, zrnati vapnenci gornjeg trijasa, koji ne pokazuju izrazite slojevitosti, nego su većinom gromadasti, a ispresjecani su mnogobrojnim dijaklazama. Dijaklaze pokazuju da je taj teren pretrpio tektonske promjene, koje su također bile važan faktor kod postanka same špilje.

Špilja je nastala za ledenog doba ili diluvija i to po svoj prilici u odsjeku Riss ili početkom Würma (po Pencku i Brückneru), jer već iz srednjeg razdoblja, Würma, sadrži nalaze iz kulturne epohe Aurignacien i Magdaleniens. Nastala je erozionim djelovanjem vode u prije spomenutim trijaskim vapnencima. Važan faktor kod produbljivanja špilje bio je potok Žarovnica, koji je za vrijeme diluvija imao mnogo viši nivo, što nam dokazuju njegove stare terase. Jedna takva diluvijalna terasa spomenutog potoka nalazi se nedaleko same špilje, na suprotnoj strani klanca Velike Sutinske kod sela Šestani,

a zastupana je sa kvarcnim šljunkom koji je uložen u tamnosmeđoj ilovini (lit. 1.). Ova terasa kvarcnog šljunka nalazi se po prilici 170 metara iznad sadašnjeg korita potoka Žarovnice. Za doba diluvija, uslijed pojačanih atmosferilija, i količina vode u potoku bila je veća nego danas, a time je bilo pojačano i njegovo eroziono i transportno djelovanje. Ako uzmemu još u obzir petrografski sastav stijene u kojoj se nalazi špilja, a to su zrnati, šećerasti vapnenci i tektonski karakter tih stijena, dijaklaze i njihovu zdrobljenost, onda vidimo, da je uz sudjelovanje potoka Žarovnice i atmosferskih faktora, špilja lako i brzo nastala.

Statigrafija

Da bi se dobila slika o statigrafskom slijedu slojeva, načinjene su dvije sonde. Prva veća sonda iskopana je na četrnaestom metru od ulaza, a druga, manja, na petom metru. Sonde su imale oblik preokrenute pačetvorinaste krne piramide, a taj oblik uzet je zbog toga, da se sprijeći urušivanje i klizanje mokre špiljske ilovine i pojedinih blokova, što bi moglo dovesti do nezgode prilikom rada u sondi. Prva sonda je dužine 2,80 m, širine 1,50 m, dubine 3,10 m, a druga dužine 2 m, širine 1,50 m, dubine 1,50 m.

Prvom sondom zahvaćeni su slijedeći slojevi:

- a) tamnosmeđi humus 0,15 m;
- b) svjetlosmeđi humus 0,50 m;
- c) svjetložuta ilovača sa mnogo kamenja 0,80 m;
- d) crvenkasta masna ilovača 1,65 m;
- e) kameno dno (stijena).

Druga, plića sonda, zahvatila je samo ove slojeve:

- a) tamnosmeđi humus 0,30 m;
- b) svjetlosmeđi humus 0,75 m;
- c) svjetložuta ilovača (prekopano samo nekoliko decimetara).

U prvom, najgornjem i najmlađem sloju, humusu tamnosmeđe boje, nađeno je mnoštvo recentnih kostiju. Te kosti uglavnom pripadaju preživačima, no nađeno je i kostiju od svinje, lisice, psa, kune, te mnogo sitnih kosti šišmiša. Nadalje nalazimo u tom sloju dosta keramike, raznih fragmenata zemljanih posuda, koje su izrađene na lončarskom kolu. Od keramike treba spomenuti fragment posude sa ornamentom valovnice, koji je značajan za dolazak Slavena u ove krajeve, a koji je nađen na granici tamnijeg i svjetlijeg smeđeg humusa.

Drugi sloj, svjetlosmeđi humus, deblji je od prethodnoga, a po nalazima je vrlo bogat. U najgornjem dijelu toga sloja nađeno je mnogo rimske predmeta. Spomena je vrijedna brončana igla, duga oko 10 cm, koja je na tupom kraju ukrašena. Osim nje nađen je još šiljak za kopanje, željezni predmet nepoznate upotrebe, rimsko staklo i mnoštvo rimske keramike, od koje su neki fragmenti ukrašeni ornamentikom.

U tom sloju, ispod rimske predmeta, nađeno je još mnogo nalaza starijih kultura, koji pripadaju brončanom i neolitskom dobu. Nađeno je više ukrasnih predmeta, nakita, koji se sastoje od većih

i manjih kamenih zrna, probušenih životinjskih zubi i školjača. Od oruđa i oružja nađeno je nekoliko koštanih šiljaka i jedan kameni artefakt, izrađen od kremena smeđe-maslinaste boje, koji je služio kao nož i strugalo. Tu su nađeni još komadi sitnozrnatih pješčenjaka i brusilovca, koji su služili prethistorijskom čovjeku za izradu koštanih šiljaka. Od drugog kamenja nađen je jedan komad zaobljenog serpentina i komad odlomljena kremena jelutka.

Kostiju je mnogo nađeno u svjetlo-smeđem humusu, a pripadaju govedu, ovci, kozi, srni, jelenu, svinji, psu, lisici, te još nekim

Dio otvora Mačkove špilje

Foto: M. Malez

manjim sisavcima i nekoliko ptičjih kostiju. Nađeno je i više čovječjih kostiju, od kojih su neke, kao i mnoge životinjske kosti, opaljene od vatre. Od čovjeka nađena je desna polovica donje čeljusti (mandibula) bez zubi, nekoliko fragmenata lubanje (calva), kosti ruke (humerus, ulna, radius, falange), ključna kost (clavícula), kralježnjaci, rebra i pojedinačni zubi.

U obadva humusna sloja, kako je to već spomenuto, nađeno je što većih, što manjih ulomaka zemljanih posuda, od kojih je jedan znatniji broj ukrašen ornamentikom. Vremenski su ti ulomci predstavnici posuđa iz doba svršetka neolita i doba bronce, a posljednji padaju u rimske doba.

Najstariji ulomci su crvenkasto-smeđe ili sivkasto-crne boje, a ukrašeni su utisnutim ornamentom, unutar kojega se nije sačuvala inkrustacija. Ovaj ornamenat tipičan je za brončano doba. Na jednom ulomku crvenkasto-smeđe boje sačuvala se malena gukica u obliku

bradavke, a na drugom ulomku blijedosive boje nalazi se veoma malena ušica. Osim inkrustiranog ornamenta, ovdje susrećemo i plastični ornament izveden utiscima prstiju. Ovaj motiv pratimo na ulomku oboda grla i na vijencu drugog ulomka.

Osobito je zanimljiv ukras na jednom manjem ulomku sivo-pepeljaste boje i uglačane površine, koji nam prikazuje unutar sastava (kuta) dviju ravnih crta, sunčani kolut sa trakama svijetla.

Fragmenti rimskih posuda su sivo-pepeljaste i crvenkaste boje, većinom bez ukrasa, a ponutrinja jedne blijedocrvenkaste posude debelih stijena, posuta je sitnim bijelim zrnecima kremenog pjeska. Ta posuda služila je vjerojatno za drobljenje, sitnjenje i mljevenje raznih plodova, poglavito žita.

Ispod humusnih slojeva dolazi sloj svijetložute ilovače. Ova ilovača vrlo je vlažna, te puna većih i manjih blokova kamena vapnenca, koji su se otkinuli od stropa špilje. Uslijed velike vlage to kamenje je djelomično rastrošeno, pa od toga pokazuje i ilovača nešto vapneni karakter.

Taj sloj je prepun kostiju špiljskog medvjeda (*Ursus spelaeus*), no kosti su dosta slabo sačuvane uslijed prevelike vlage. Tako je nađena čitava lubanja špiljskog medvjeda, no uslijed rastrošenosti sva se raspala prilikom vađenja. Najbolje su u tome sloju sačuvani zubi špiljskog medvjeda, kojih se nalazi u velikom broju, a velikoj većini tih zubi kruna je jako izglođana, što dokazuje, da pripadaju starim odraslim individuima. Osim kostiju špiljskog medvjeda i jedne kosti goveda, u tom sloju nije uspjelo do sada naći ostatak drugih životinja.

Na čovječje rukotvorine u tom sloju nailazimo često. To su uglavnom razni koštani šiljci, izrađeni od zgodno odbijenih komada kostiju špiljskog medvjeda. Mnoštvo jednostavnih i primitivnih šiljaka izrađeno je od kalotina, koje su dobivene odbijanjem od zuba očnjaka spomenute životinje. Vrlo lijepi nalaz iz tog sloja je šiljak, načinjen od komada cjevanice prezivača. Duljina mu je 10 cm, a na gornjem kraju opaža se ostatak zgloba, čiji su rubovi djelomično odbijeni, te nakon toga upotrebotom izlizani i zaobljeni. Čitav šiljak brižljivo je izrađen i dotjeran brušenjem na kamenu pješčenjaku. Na samom se vrhu šiljka zapažaju brazgotine, koje su nastale brušenjem o grubi pješčenjak.

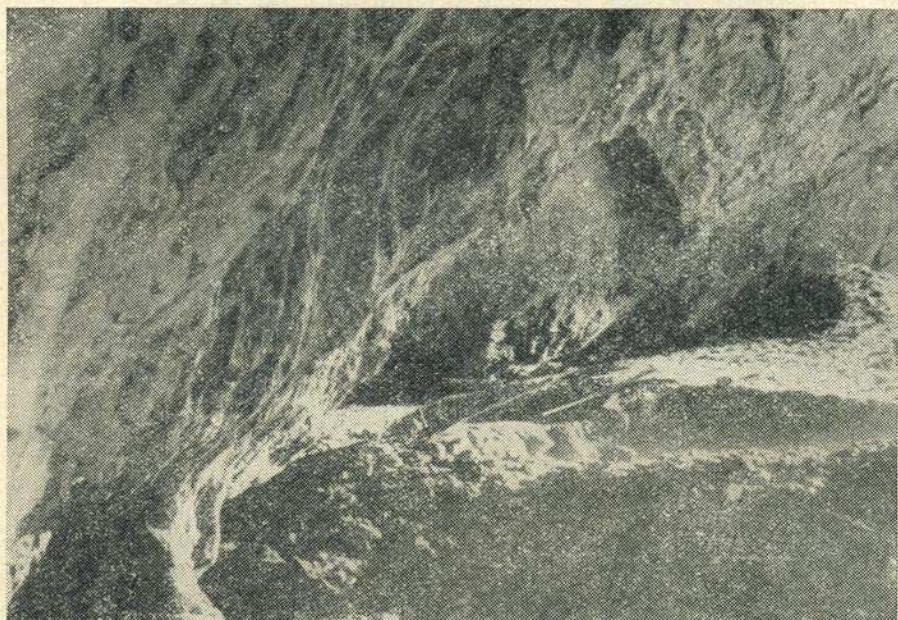
Od kamenih artefakata u tom sloju nađen je dosada samo jedan, i taj je na jednom kraju odbijen. Materijal od kojega je načinjen je žuti kalcedon, a izrađen je od ljušturaste kalotine odbijene od nucleusa, sa retuširanim jednom i drugom stranom. Artefakt pripada tipu oštice (Klingen) sa dva oštra brida, koji je značajan za industriju Magdalenien. Duljina artefakta je 45 mm, širina 18 mm, a poprečna debljina oko 7 mm.

Prilikom probijanja druge sonde u tom sloju nađeno je veliko ognjište, sa mnogo pepela, ugljenog trunja i opaljenih kostiju, koje su pripadale špiljskom medvjedu. Kod probijanja prve sonde u stražnjem dijelu špilje, motreno je samo u tom sloju ugljeno trunje.

Taj sloj svijetložute ilovače sa mnogo kamenja vjerojatno pripada vremenski posljednjoj glacijaciji, što možemo zaključiti iz

karaktera samog sloja i životinjskih preostataka pohranjenih u njemu. Čovječje rukotvorine nađene u tom sloju vjerojatno pripadaju kulturnoj epohi Magdalenien o čemu će još kasnije biti govora.

Nakon sloja svijetložute ilovače slijedi debeli sloj crvenkaste masne špiljske ilovače. Debljina tog sloja iznosi u stražnjem dijelu špilje 1,65 m. Kamenja ima više u gornjem dijelu, dok prema dnu dolazi čista ilovina. Mjestimice se u tom sloju nailazi na veće blokove kamenja, koji su se u davnini otkinuli sa stropa špilje.

Pogled na stražnji dio prve dvorane sa mjestom gdje je iskopana prva sonda

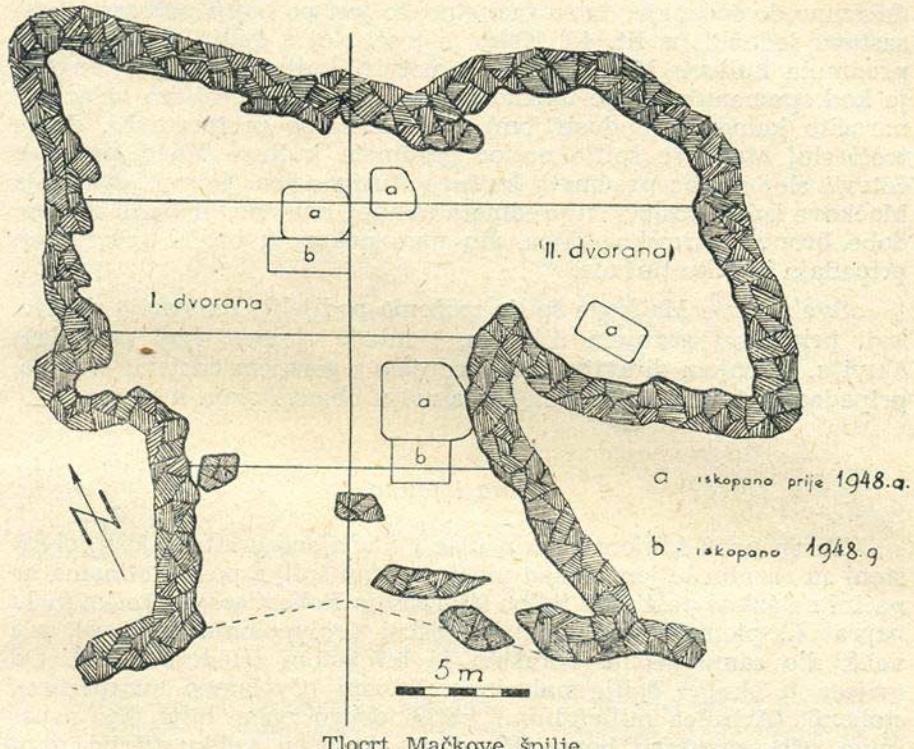
Foto: M. Malez

Taj sloj, jednako kao i prethodni, pun je preostataka kostiju špiljskog medvjeda, no te su kosti mnogo bolje sačuvane od onih iz prethodnog sloja, jer ih je dobro konzervirala masna špiljska ilovača. Pojedine veće kosti te životinje nađene su čitave, kao na primjer krstača (os sacrum), nadkoljenica (femur), podlaktne kosti (ulna i radius) i t. d. Zubiju špiljskog medvjeda nađeno je u tom sloju također mnogo, i njihove krune nisu tako izglođane, kao od onih iz prethodnog sloja.

Čovječje rukotvorine nađene u sloju crvenkaste ilovače pokazuju nam, da je čovjek posjećivao ovu špilju za vrijeme stvaranja tog sloja. U njemu su nađeni brojni koštani šiljci, od kojih su neki vrlo primitivno izrađeni, dok drugi opet pokazuju bolju izradbu, dotjeranu sa više truda i brižljivosti. Spomenuti nam valja talkav koštani šiljak, oblika istokračnog trokuta, koji je dobijen odbijanjem

od veće kosti. Od velike upotrebe rubovi i spongioza su izlizani, a načinjen je zgodno, da se može namjestiti u raskol kolca i tako služiti kao šiljak za koplje. Duljina tog šiljka iznosi oko 6 centimetara.

Nađen je i jedan veći koštani artefakt načinjen od cjevanice, koji je služio kao bod (Dolch) za napad i obranu. Taj artefakt mogao se zgodno obuhvatiti šakom rulke, a rubovi i spongioza su mu izlizani dugotraјnom uporabom. Šiljak mu je odbijen tako, da mu je sadašnja dužina 13 cm.

Tlocrt Mačkove špilje

Zanimljiv nalaz u tome sloju je artefakt, koji se upotrebljavao kao gumb (puce). Načinjen je zgodnjim odbijanjem od rebra špiljskog medvjeda, a nakon toga je otklonjena spongioza i tako dobivena rupa kroz koju se mogla provući uzica, te pomoću nje pričvrstiti na krzno. Sličnih takovih artefakata našlo se više u obližnjoj špilji Vindiji, te bi neki od njih odgovarali po Vukoviću kao gumbi, a drugi kao šiljci za strelicu. Artefakt nađen u Mačkovoј špilji služio je očito kao gumb.

Kamenih artefakata, osim jednog atipskog, izrađenog od kremera bjelutka, u tom sloju nije nađeno.

U donjoj polovici ovog sloja crvenkaste ilovače nalazi se 15 cm debela crna zona, koja potječe od brojnih ognjišta. Ta crna zona nam pokazuje, da su špilju za vrijeme stvaranja tog sloja vrlo često posjećivali praljudi ili je možda bila i stalno naseljena.

Vremenski bi stvaranje tog sloja mogli metnuti u srednji odsjek Würma (po Pencku i Brückneru), a nalazi iz tog sloja mogli bi se uvrstiti u kulturnu epohu Aurignacien.

Usporedimo li slojeve Mačkove špilje sa slojevima špilje Vindije vidimo, da se u mnogome podudaraju i da njihovim paraleliziranjem možemo doći do stanovitih zaključaka. Usporedimo li najstarije slojeve Mačkove špilje, to jest treći sloj svijetložute ilovače i četvrti sloj crvenkaste ilovače, sa trećim i četvrtim slojem špilje Vindije, dolazimo do spoznaje, da su facijelno, to jest po boji i petrografskom sastavu jednaki (v. lit. 4.). Kako je treći sloj u špilji Vindiji nosioc predmeta kulture Magdalenien, a četvrti kulture Aurignacien (što je kod spomenute špilje ustanovljeno i utvrđeno brojnim nalazima, naročito kamenom industrijom) onda možemo pretpostaviti, da je treći sloj Mačkove špilje nosioc predmeta kulture Magdalenien, a četvrti sloj nosioc predmeta kulture Aurignacien. Gornja dva sloja Mačkove špilje nosioci su predmeta mlađeg kamenog doba ili neolita, dobe bronce i rimske dobe, što nam pokazuju brojni nalazi koji pripadaju tim kulturama.

Sve slojeve Mačkove špilje možemo podijeliti na starije slojeve, koji pripadaju gornjem diluviju, i mlađe slojeve, koji pripadaju aluviju. Gornjem diluviju, i to srednjem i gornjem odsjeku Würma, pripadao bi treći i četvrti sloj, a aluviju obadva sloja humusa.

Flora i fauna

Teren pred špiljom, njezin ulaz i dio njene unutrašnjosti, obrašteni su raznim biljem. Iznad ulaza u samu špilju, po pukotinama na pećini nalazimo pastirsku iglicu (*Geranium Robertianum*), zatim malu paprat (*Asplenium trichomanes*), oslad (*Polypodium vulgare*), a i velik dio same pećine obrašten je bršljanom (*Hedera helix*). Od cvijeća u okolini špilje nalazimo ciklamu (*Cyclamen europaeum*), stolisnik (*Achillea millefolium*), zatim drugo razno bilje, kao peperljugu (*Chenopodium bonus Henricus*), koprivu veliku (*Urtica dioica*), čičak (*Arctium Lappa*), zmijino mlijeko (*Chelidonium majus*) itd.

U samoj špilji na zasjenjenim i vlažnim mjestima nalazimo jelenjak (*Scolopendrium vulgare*), vlasak (*Polytrichum*), a strop špilje sa sigama i sigastim zavjesama zelen je od kišne alge (*Pleurococcus*) i alge *Gloeocapsa*.

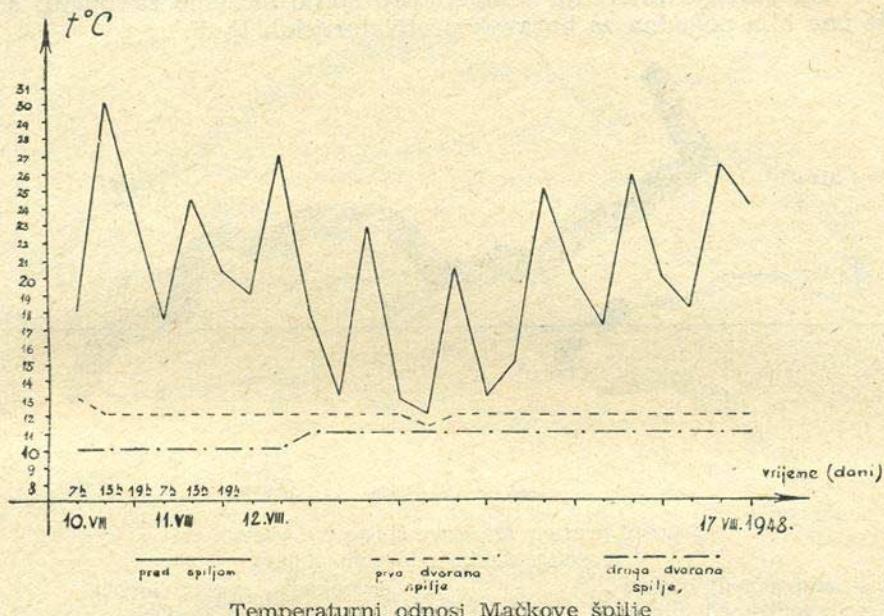
Fauna špilje je vrlo bogata i zanimljiva. Tu osim životinja koje žive vani, a nalaze u špilju, dolaze i prave špiljske životinje, naročito insekti kojima su vidni organi zakržljali, a na račun toga razvili se organi za opip (naročito duga ticala i noge).

Od vanjskih životinja sklonili su se u špilju razni noćni leptirići. U dubini špilje na vlažnom mjestu nađen je pjegavi daždevnjak (*Salamandra maculosa*), a u drugoj dvorani po stropu nalazimo šišmiše. Od šišmiša (*Chiroptera*) zapažene su dvije vrste i to *Myotis myotis* Beshst, i *Miniopterus Schreibersii* Natt.

Špiljski insekti čine glavninu faune, no dosada su određeni samo djelomično (lit. 2.). Od familije Carabidae određene su dvije vrste i to Laemostenus Schreibersii Küst. i L. ab. propinquus Jos.

Od opnokrilaca (Hymenoptera) određen je samo Amblyteles quadri-punctarius Müll.

Mrežokrilci (Neuroptera) zastupani su sa Micropterna segnax Mc. L. i Stenophylax concentricus Zitt., a ravnokrilci (Orthoptera) samo sa Troglophilus cavigola Kollur, te beskrilci (Apterygota) sa Campodea fragilis.

Temperaturni odnosi Mačkove špilje

Od stonoga (Myriapoda) određena je Lithobius stygius Latz., a od paučnjaka (Arachnoidea) samo Meta Menardi Latr. iako ih u špilji ima više rodova i vrsta.

Raci (Crustacea) su zastupani sa Trichoniscus roseus Koch., a crvi (Vermes) sa Octolasmium transpadanum (Rosa), Lumbricus castaneus Sav. i Eisenia foetida Sav.

Temperaturni odnosi špilje

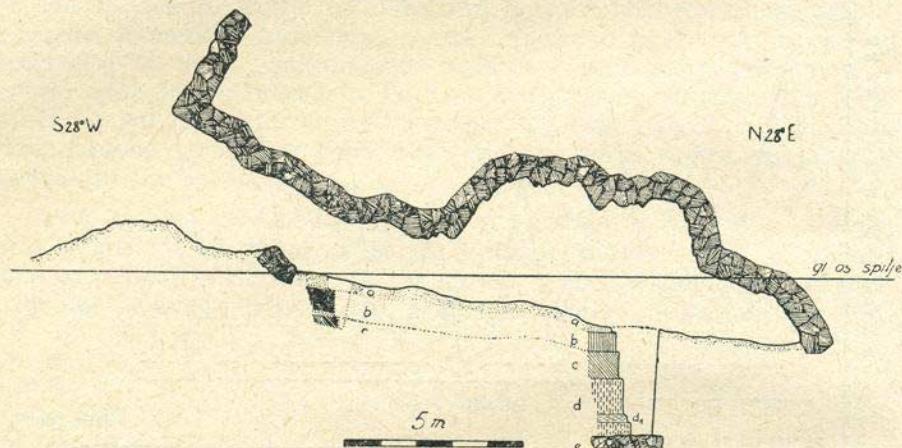
Za vrijeme istraživanja špilje vršeno je i mjerjenje temperature. Mjerena je u prvoj i drugoj dvorani, zatim pred špiljom, da se vidi razlika i variranje vanjske i unutarnje temperature. Radi sigurnosti mjerjenja upotrebljavana su na svakom mjestu dva toplomjera. Očitavanje temperature vršilo se dnevno tri puta i to u 7, 13 i 19 sati. Mjerjenje je vršeno od 7. VIII. do 17. VIII. 1948. godine.

To je mjerjenje pokazalo, da unatoč velike promjene temperature vani, u špilji ne dolazi do promjene, to jest temperatura je

konstantna. U prvoj dvorani temperatura je iznosila za čitavo vrijeme mjerjenja 12° C, tek je kod jednog očitavanja pala na $11,5^{\circ}$ C. U drugoj je dvorani temperatura ispočetka bila 10° C, a nakon trećeg dana mjerjenja ona se popela na 11° C i tako ostala do kraja. Temperaturne odnose špilje prema variranju temperature pred špiljom najbolje vidimo iz grafikona na strani 127.

Mjerena temperatura vršena su i za vrijeme zime. Tom prilikom je opaženo, kada je vani temperatura iznosila -6° C, da je u drugoj dvorani špilje termometar pokazivao $+4^{\circ}$ C.

Na temelju mjerena temperature špilje možemo zaključiti, da je ona bila pogodna za boravak prehistojskih ljudi.

Uzdužni presjek Mačkove špilje duž glavne osi
sa statigrafskim odnosom slojeva

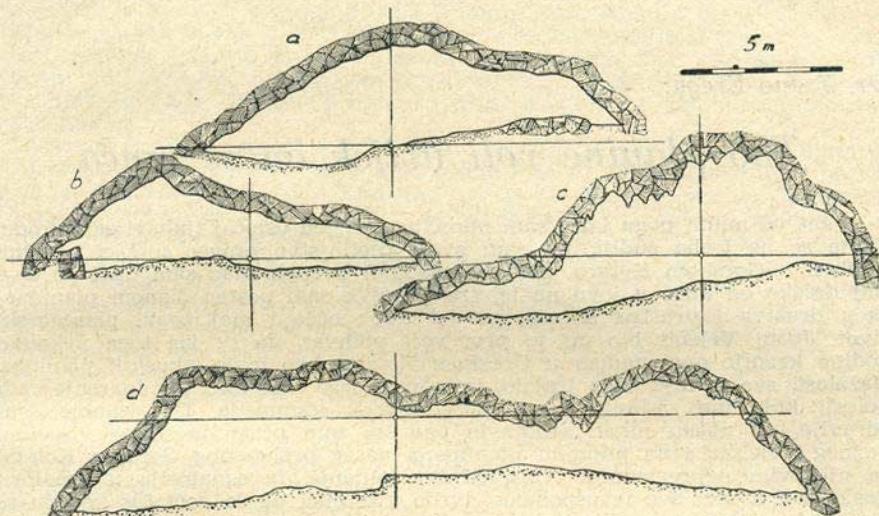
a = tamnosmeđi humus	d = crvenkasta, masna ilovača
b = svijetlosmeđi humus	d ₁ = crna zona ognjišta u sloju d
c = svijetložuta ilovača s kamenjem	e = kameno dno (stijena)

Zaključak

Prednjim izlaganjem upoznali smo se s općim elementima Mačkove špilje. Rezimiramo li sve te elemente, vidimo, da je ona sa svojom okolicom vrlo zanimljiv objekt. Tu nalazi široko polje rada geolog, paleontolog, arheolog, entomolog i t. d. Špilja sa okolicom pruža izletniku i planinaru također mnogo zanimljivosti, a razmjerno bez naročitih teškoća stižemo u taj kraj, jer se nalazi u blizini željezničke pruge Varaždin—Golubovec.

Dosadašnjim radom je ustavljeno, da je Mačkova špilja u Velikoj Sutinskoj bila nastavana u prehistojsko vrijeme. Brojni ostaci čovječjih rukotvorina, razbijene i opaljene kosti životinja, koje se nalaze u slojevima špilje, govore nam, da je nju posjećivao čovjek kroz vrlo dugi period vremena. Ona je u potpunosti odgovarala potrebama praljudi, jer im je pružala dobro i sigurno zaklonište pred divljim zvijerima i brojnim neprijateljima, koji su ih napadali da

im otmu lovište i špilju. Ona se nalazi na velikoj strmini i prilično visoko iznad klanca Velike Sutinske, te dominira nad čitavom okolicom, radi čega ju je bilo teško napadati i osvojiti, a vrlo lako braniti. Blizina pitke vode, pogodnost boravka u njoj zimi, bogata lovišta po šumama Ravnog gorja i nizine rijeke Bednje, uz ostale prije navedene njene odlike, daju nam naslutiti, da je Mačkova špilja uz obližnju špilju Vindiju, bila jedan od glavnih centara ljudske djelatnosti u tim krajevima u prehistorijsko vrijeme. Pa čak u historijsko vrijeme — rimsко carsko doba, špilja je pružala zaklonište i

Profilni presjeci Mačkove špilje
a = ulaz; b = na 5 m; c = na 10 m; d = na 15 m

bila polazna točka mnogih razbojničkih družina za pljačkanje rimskih trgovaca i karavana, koje su ovuda prolazile prema sjeveru u rimski vojnički i trgovачki centar Ptuj (Poetovio).

Budući, naročito statigrafski temelj za istraživanje špilje je postavljen. Daljnje radove u njoj treba započeti sistematskim iskopanjem najprije predšpiljskog terena, a kasnije dalje prema unutrašnjosti. Za taj rad su potrebna velika materijalna sredstva, te odlučnost istraživača, koji je prilikom rada kod špilje izložen brojnim opasnostima i neprilikama. Smještaj kod same špilje je nemoguć, jer je radi velike strmine nemoguće postaviti šator, a opet postavljanjem šatora u samoj špilji, istraživač je izložen velikoj vlazi i cirkulaciji zračnih struja, pa nakon kratkog vremena oboli. Uz ostale brojne zapreke, na koje se nailazi kod istraživanja te špilje, istraživač mora biti stalno na oprezu prilikom kretanja po okolini, jer je puna otrovnih zmija, naročito poskoka.

Svi dosada nađeni predmeti u Mačkovoј špilji nalaze se u varždinskom prehistorijskom muzeju, u čiji djelokrug ona pripada i koji će poduzeti daljnja istraživanja ove špilje.

Literatura:

1. Gorjanović-Kramberger dr. D.: Geologiska prijegledna karta kraljevina Hrvatske i Slavonije, Tumač geologiske karte Vinica (zona 20., col. XIV.), Zagreb 1902.
2. Langhoffer dr. A.: Fauna hrvatskih pećina II. (Fauna cavernarum Croatiae. II., Prirodosl. istraživanja Hrvatske i Slavonije, svez. 7., izdala Jug. Ak. znan. i umj., Zagreb 1915.
3. Vuković Stjepan: Istraživanje prethistorijskog nalazišta u spilji Vindiji kod Voće. Spomenica varoždinskog muzeja 1925—1935. Varaždin 1935.
4. Vuković Stjepan: Prethistorijsko nalazište spilje Vindije. Historijski zbornik, II. knjiga, Zagreb 1949.

Dr. Frano Erega:

Tko planine voli uvijek im se vraća

Još od malih nogu imao sam naročito razvijen osjećaj ljubavi za prirodu. Tome se ne treba čuditi, jer sam svoje djetinjstvo proveo u Lici i većim dijelom u Gorskom Kotaru. Sam, sa mrežom u ruci, znao sam otići po 5—6 sati daleko od kuće u lovnu na leptire. Kasnije sam postao članom planinarskog društva i društva skauta, pa je tako počeo i moj pravi planinarski život. Južni Velebit bio mi je prvi veći pothvat, da se iza toga nekoliko godina kasnije opet nađem u Gorskom Kotaru, kao malo iskusniji planinar. Nažalost, sve to nije dugo trajalo, jer sam morao prekinuti planinarenje radi bolesti koja me zadesila u sedmom razredu gimnazije. Da, izgubio sam zdravlje, ali nisam nikad zaboravio ono što sam proživljavao na visovima Južnog Velebita i na pitomim planinama našeg prekrasnog Gorskog Kotara, sa njegovim nepreglednim crnogoričnim šumama. Iz sanatorija u sanatoriju nosio sam u sebi sve te uspomene, tvrdo vjerujući da će doći čas kad ću se moći odazvati zovu mojih ljubimaca.

Prolazile su godine; došao je rat. Sve, što je bilo napredno, otišlo je teškim i mukotrpnim putem borbe, da svojoj zemlji izvojuje oslobođenje od mrskog okupatora. Njedra naših planina primila su u svoje okrilje sve one koji su stavili život u službu svog naroda. Četiri puta su se izmjenila sva godišnja doba, dok konačno nije došlo proljeće 1945. kada su rastigrani ropski lanci u kojima je neprijatelj nastojao da drži naš ponosni i nepokorenog narod. Iz dana u dan susretao sam znance koji su se vratili nakon izvršenog zadatka svojim kućama. Medu njima našao sam i takvih koji su nekad bili bolesni na plućima, ali su ipak izdržali sve napore koje je iziskivao partizanski život. Dapače, u neposrednom dodiru sa prirodom, usprkos proživljavanju svih ratnih poteškoća, oni su se vratili natrag gotovo potpuno zdravi. Zaboravili su na bolest. Nešto sama priroda, a nešto mržnja prema okupatoru uspjeli su da učine ono, što nije mogla u nekim slučajevima da učini ni moderna medicina. Ti susreti dali su mi još više nade. No, nije to išlo tako lako. Tek 1949. godine uspio sam da se donekle izvučem iz ralja bolesti.

Devet mjeseci neprekidnog ležanja na Golniku konačno me osposobilio za život. Iz sanatorijske perspektive promatrao sam Alpe. Zvale su me, ali je bilo teško odlučiti se na takav korak. Ipak, kad sam te godine bio na godišnjem odmoru u Preddvoru kraj Kranja, nisam mogao odoljeti tom praiskonskom zovu. Želja se pretvarala u volju, volja u akciju i prvi koraci odveli su me na Zaplatu, koja se uzdiže sjeverno od Preddvora. To je bio moj prvi uspon iznad 1800 metara. Osjećao sam se odlično i malo pomalo dolazio sam do uvjerenja, da će se moje sanje od prije 17 godina obistiniti. Samo nisam ni slutio da će to biti tako brzo.

Lijepo sunčano jutro navelo nas je da odemo pod stijene Grebena, ne bi li ugledali divokoze. To je bio prijedlog mog mladog partnera Janeza, a ja sam ga objeručke prihvatio. Na cesti za Jezersko stal: smo očekujući kakav

kamion, koji bi nas prebacio u Kokru. Nismo dugo čekali i uskoro smo se vozili dolinom Kokre do kamenoloma. Sišavši s kamiona produžili smo još nekih par stotina metara cestom prema Jezerskom, a zatim, prešavši preko Kokre, krenuli smo dobro markiranim putem uspinjući se, a da sami nismo znali kuda nas put zapravo vodi i kamo će nas dovesti želja da vidimo divokaze. Što smo se više penjali bili smo sve oduševljeniji vidikom što se pružao ispred i iza nas. Prešli smo Suhodolnik i dalje putem stigli smo na kraj Suhog dola. Ovdje je počeo ozbiljni i strni uspon. Nakon nekoliko minuta našli smo se kod velike kamene pećine, a nedaleko odavde prvi put u životu susreo sam se sa čeličnim užetom i klinovima. Moja je radost bila neopisiva. Više me nitko ne bi mogao odvratiti od pohoda prema gore. Koliko se još trebamo uspinjati, da ugledamo prve divokaze, nije nas bilo briga. Mi smo se penjali, a vidik je bivao sve ljepši i ljepši. Došli smo do gorske tratinе na kojoj se još danas vide zidine planinarske kuće, nekadašnje »Frišaufove koče«. Pred nama se ukazala na samom sedlu Cojzova koča. Dok smo se odmarali, uživali smo gledajući pred sobom Kranjsko polje, Blegoš, Porezen, Ratitovec, Bohinjsko pogorje, Zaplatu i naročito meni dragi i u mom životu značajni ostri Storžič.

Nakon kratkog odmora krenuli smo dalje i za nepunih pola sata stigli do Cojzove koče. No divokaze još uvijek nismo vidjeli. Ali nedaleko kuće opazili smo tablu »Grintavec 2 sata«. Kad smo već tu, zar da ne odemo na Grintavec? Svega 10 minuta ostali smo u kući da popijemo čaj, a tada se uputili na vrh Grintavca. Vrijeme nam nije bilo naročito skljono. Teški oblaci valjali su se i razdirali na stijenama Grintavca, Kočne, Grebena i Kalške gore. Da li ćemo pokisnuti? Da li ćemo imati uopće kakav vidik? Sve to nas se malo tičalo. Mi smo htjeli da budemo na najvišem vrhu Kamniških Alpa, kad već nismo imali sreće da se susretnemo sa divokozama, kojima treba i da zahvalimo što smo došli dovde. Penjali smo se čas u magli, da nas za koji časak opet obasja sunce. Žurili smo se i kad smo stigli na vrh, kao da nas je i vrijeme htjelo nagraditi: oblaci su se na čas povukli i svega na par minuta uspjelo nam je da ugledamo suncem obasjanu dolinu Jezerskog. Kratko trajno je bilo naše veselje. Magla nas je opet prekrila i mi smo se ubrzano spuštali prema Cojzovoj koći. U njoj smo zatekli dosta planinara iz Zagreba, ali moj mlađi pratilac trebao se još istog dana vratiti kući i nije bilo druge nego s njim se uputiti domu.

Teška sam se srca odvajao od Kokrškog sedla. Opila me visina i saznanje, da su mi nakon toliko godina nizinskog i plahog života postale priступačne i Alpe. Nisam vjerovao da se tako lako može doći i na te naše divove. Led je bio probijen, a bolest je ostala iza mojih leđa.

Od tog dana ni jedna me nedjelja nije vidjela u gradu. Vratio sam se planinama, a one su mi ne samo vratile, nego uspjele da i nadalje sačuvaju zdravlje. Ni kiša, ni snijeg, ni temperatura ispod nule, nisu u stanju da me u tom sprječe. Bura i oluja, i snježne mećave imaju svoj posebni čar u planinama, a sve nas to jača i očvršćuje samo ako znamo kako se treba vladati u planinama, i ako smo u stanju pravilno ocijeniti svoje snage. Spuštajući se s visine u nizine nosimo u sebi čvrstu odluku: »Dolazimo opet druge nedjelje!«

Zaštita prirode

Uporedo s napretkom kulture razvija se i pokret za zaštitu prirode i čuvanje prirodnih rijetkosti i spomenika kulture. Samo ljudi na višem kulturnom stupnju mogu shvatiti da jednom uništeni prirodni objekat naprsto nestaje, da ga više nema i da iščezava zauvijek. Čovjek na niskom stupnju kulture, neprosvićen i neuk čovjek to ne shvaća, ne razumije i ne zna.

Zbog toga već i djecu poučavamo da ne muče životinje, da sabiru kukce i bilje, da znaju promatrati prirodu, razumijevati njene pojave i t. d. No dešava se da se djeca i omladina natječu, tko će imati u kutiji više kukaca ili leptira, ili više biljaka u herbaru, a ipak sve to najčešće nakon izvjesnog vremena svršava — na smetištu. Ali nisu takvi samo mladi i najmladi, nešto slična nalazimo i kod odraslih. Vrlo često možemo vidjeti, kako izletnici na povratku s planina dolaze na željezničku stanicu prepunim rukovetima cvijeća; ponekad ima tu i rijetkog bilja, a onda — i opet vrlo često sve to ostavljaju ili odbacuju već na stanicu, na peronu, čekaonica ili u samom vlaku. Kako li tek izgledaju livade ili šume s osobito lijepim ili rijetkim biljem kad se na takvo mjesto sruči navalna nazovi-planinara i takozvano »kulturno« društvo!

Mnoge prirodne rijetkosti upravo divljački uništavaju ne samo izletnički raspoloženi posjetioc, već i razni trgovci i neznanice. Sjetimo se samo do čega su doveli 1934. godine svakako dobromanjerni novinski članci sa slikama o novootkrivenoj špilji »Veterinci« kod Zagreba. Rezultat je bio i više nego žalostan i sramotan. Sve je odjednom nagrnulo u tu špilju, koja je mjestimice imala prekrasne ukrase od siga; iza tih posjetilaca ostala je prava pustoš. Danas je ta špilja gola, a nešto ukrasa preostalo je samo na nepristupačnjim mjestima. A ima i ovakvih primjera: Jednom sam posjetio jednu špilju u južnoj Dalmaciji. U društvu su se nalazili sami stariji ljudi. Kad smo ušli u špilju nastalo je opravданo divljenje nad bogatstvom siga. Tada se je zaustavio jedan stariji gospodin i reče nam: »Vidite li, kako nas je priroda obdarila ovim prekrasnim tvorevinama i prava je grehota da se takve sige lome!« No što se dogodilo iza toga? Kad smo se vraćali iz špilje, taj isti čovjek najednom je izvadio iz džepa mali čekić i reče: »E kad smo već prvi puta ovdje, ponijet ćemo za uspomenu jednu sigu!« — dohvati jedan stalaktit i kvrc sa čekićem. Stalaktit se dakako prepolovio i pao na tlo. I tako isto drugi, treći — peti i t. d. Javila se i jedna činovnica: »Molim i meni nešto za uspomenu«, a onda su slijedili i ostali. Iz špilje su iznijeli čitav snop sige, koje na danjem svijetu nisu bile tako lijepo kao kod umjetnog svjetla, pa su ih zato pred ulazom jednostavno ostavili, a ponijeli su tek 3—4 komada.

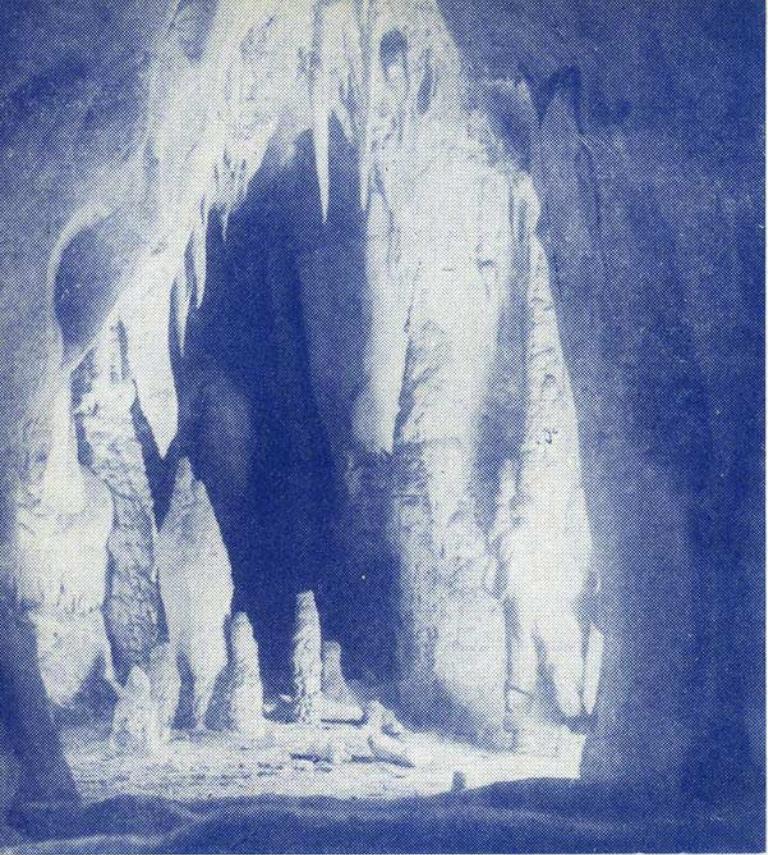
U zagrebačkom Narodnom sveučilištu održano je predavanje o špiljama. Međutim predavač nije htio spomenuti ni jedno ime projicirane špilje, a ni mjesto, gdje se ona nalazi. Mnogi su kritizirali takav postupak, nazivajući to »škrtošću«. Ipak predavač je imao za to opravdanih razloga, jer je time vjerojatno zaštitio mnogo špilju. Naše brojne i lijepo špilje pokazuju nažalost suviše mnogo tragova vandalizma.

Prije rata razaslala je direkcija željeznica okružnicu svim šefovima stanica, pozivajući ih da ukrase svoje stanice cvijećem, nasadima i slično. I to smo doskora vidjeli: neke ličke stanice odjednom su bile »ukrašene« skupinama velikih siga iz obližnjih špilja. U tome je naročito prednjačila stanica Cerovac. Ti su nas ukrasi samo osramotili. Lika je naročito bogata lijepim špiljama, ali se u svakoj vide i tragovi vandalskog uništavanja. Ne-savjesni ljudi ni ne misle, da sige ne raste brzo, već su joj potrebi vjekovi. Sige raste godišnje prosječno od $\frac{1}{2}$ —5 mm; izračunajmo sada koliko je godina trebalo za stvaranje stalagnita visokog $1\frac{1}{2}$ m, kakve smo mogli vidjeti na ličkim željezničkim stanicama. A što da kažemo o raznim potpisima i ovjekovjećenjima po sigmama raznih jadnika. Dok je ono prvo vandalsko uništavanje, ovo drugo je nagrdavanje, upravo profanacija prirode i prirodnih ljepota. Kakve li su to »veličine«, da se moraju ovjekovječiti.

Turkaljeva špilja (Lika)

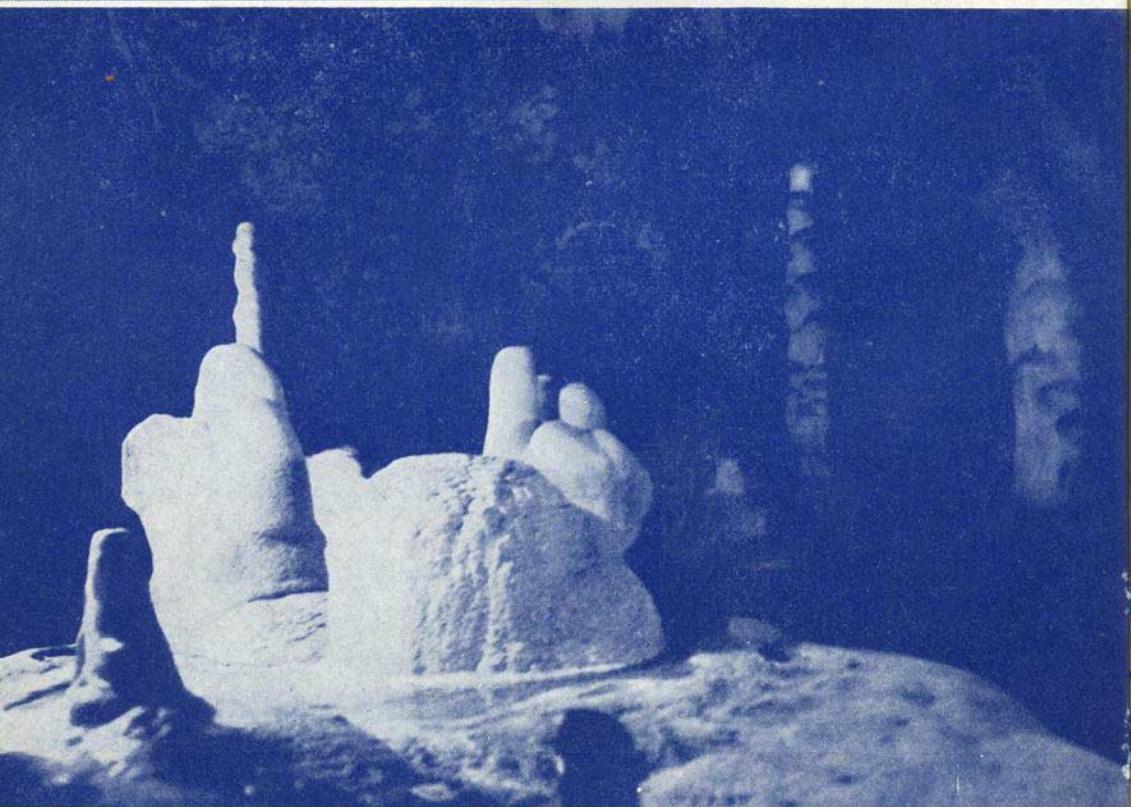
Foto: A. Markić

Gore:
Motiv iz Donje
Cerovačke špilje

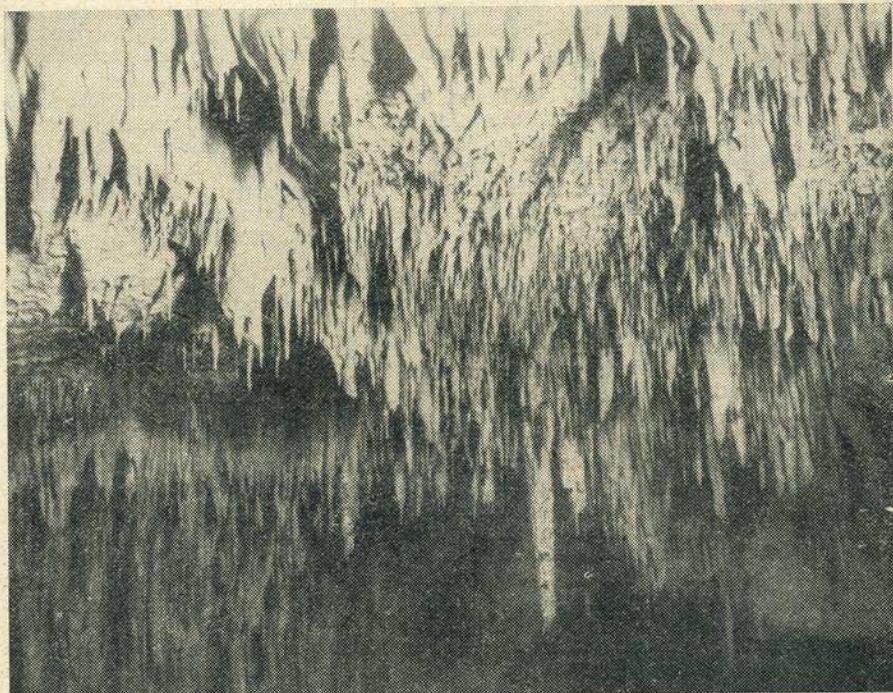
Dolje:
U Turkaljevoj špilji

Foto: A. Mark

Jednu špilju na Plitvičkim jezerima posjetila je neka ženska srednja škola sa svojom nastavnicom. Učenice su bile vrlo zaposlene ispisivanjem svojih imena po sigama i to još mastiljavom olovkom. U jednom trenutku mogli su slučajno prisutni izletnici čuti glas mlade nastavnice: »Puce, potpišite l mene...«

Špilje sadržavaju naročitu faunu, t. j. u vječnoj tamni žive možda i neugledne životinjice, bez očiju. To su razni sićušni insekti, pauci, grinje, stonoge, muhe i t. d., a u ponornicama i posebna vrst ribe, a konačno i špiljska osobitost — čovječja ribica. No besavjesni trgovci i nazovi-sabirači

Amidžina pećina — Perušić

Foto: Speleološka sekcija P. D. Ž.

love te životinjice i prodavaju ih u inozemstvo. Postoji tako na pr. i profesor Apsolon iz Brna koji je — sve pod plaštem nauke — najmio neke ljude, te su mu uz stalni honorar slali na tisuće primjeraka tih životinja. Jasno je da to više nije bila »potreba« ni »interes nauke«, već najobičnija trgovina. A u znamenitoj špilji »Veternici« na Popovom polju u Hercegovini, čuvar špilje svojatao si je monopol za lov i trgovinu špiljskim životinjama.

Sličnih primjera moglo bi se navesti mnogo. Ima ljudi, koji vole sve uništavati. Vide li sitnu životinju nisu mirni, dok je ne zgaze. Imaju li možda floberticu, pucat će na svaku pticu, pa i pjevicu. Opaze li guštera, ubit će ga, premda je to neopasna i korisna životinja. Treba znati da ima i korisnih zmija (neotrovница). Nisu baš sve životinje štetočine, iako možda neke od njih tako izgledaju, jer i one pridonose ravnoteži u prirodi. Darwin spominje ovaj primjer:

U Engleskoj, zemlji zelenila, parkova i cvjetnih livada, mnogo se gaji djetelina. Djetelina spada među lepirnjače, čiji su mednici skriveni na dnu cvijeta. Da djetelina rodi treba je oploditi, a taj posao obavljaju bumbari, koji tražeći mednike prenose pelud iz prašnika jednoga cvijeta na tučak

drugoga cvijeta. Jedino bumbari su toliko jaki da svojim rilcem dopru do dna unutrašnjosti cvijeta; kad bi nestali bumbari, ne bi ni djetelina dobro uspijevala. Ali što se desilo. U jednom kraju potamanili su sve mačke latalice ili skitnice, koje su se najradije zadržavale po djetelištima. Kad je nestalo mačaka silno su se razmnožili poljski miševi, a ovi su opet rušili i uništavali podzemna gnezda bumbara u djetelištima. Dakle u ovoj su zajednici mačka, miš, bumbar i djetelina. Kad nema mačaka, nakote se miševi i potamane bumbarne. Djetelina bez bumbara ne može se unakrsno oploditi, pa ne uspijeva dobro.

Prema tome moramo ispravljati naše pojmove o onome što je štetno, a što korisno. Zato se sada zaštićuje veći broj životinja, čak i onakove, koje su do nedavno smatrane štetočinama. Zapravo i nema apsolutno korisne, ni apsolutno štetne životinje. Potpuno uništenje jedne životinjske vrste uvijek se osvećuje prije ili kasnije.

Naš goli krš nekad je bio bogat šumom. Još god. 1683. zabilježeno je, da je šuma u Velebitu sezala do mora. Međutim naša šuma se tamani bez brige o njenoj zamjeni i obnovi. Pravo je rekao jedan prirodnjak: »Svaki onaj, koji namiruje svoju potrebu iz šume, mora pomisljati, je li to samo zajam, kome se mora odužiti, ako neće da ga proklinje potomstvo kao besavjesnog dužnika«. Nestankom šume preuzimaju mah divlje bujice i svojim nanosom uništavaju plodne površine. Naš krš je ogolio na mnogo mjesta, a dosta plodne zemlje raznijela je bura.

Krški krajevi bez šuma često se pretvaraju u kamene pustinje, koje onemogućuju ljudsko stanovanje. Krš su izmijenile prirodne sile, ali njegovom ogoljivanju mnogo je pripomogao čovjek. Povijest nas uči, da su se kultura i civilizacija mogle najuspješnije razvijati ondje, gdje su i prirodni uslovi bili najpovoljniji. Ni u kom slučaju nisu to bili pusti i prirodno siromašni krajevi. Propadanje država i kulturno zaostajanje pojedinih naroda mnogo je puta bilo — pored ostalih društvenih faktora — u vezi i s nerazboritim pustošenjem i uništavanjem same prirode.

Zaštita prirode znači zaštitu čovjeka, znači zaštitu ljudskog društva, zaštitu naroda i njegove kulture. Valja znati da se priroda lako uništava, ali se vrlo teško pomlađuje i regenerira. Da se priroda zaštititi u mnogim su državama zakonom uredeni zaštitni predjeli, zaštićene su pojedine oblasti ili rezervati i nacionalni parkovi. I u staroj Jugoslaviji proglašeni su neki krajevi prirodnim rijetkostima. Tako je Velika Paklenica unešena finansijskim zakonom za 1927/8. kao nacionalni park, ali unatoč tome šuma se sjekla, a drvo izvozilo u Italiju.

Naša narodna vlast izdala je zakon o zaštiti spomenika kulture i prirodnih rijetkosti, te su proglašeni nacionalnim parkovima, rezervatima i zaštićenim prirodnim rijetkostima slijedeća mjesta i objekti: Plitvička jezera, Obedska bara, Corkovo malo (Okučani), Velika Paklenica i Lokrum; nadalje: Maksimir, Tuškanac, Zelengaj i Jelenovac u Zagrebu, Jankovac u Papuku, Prašnik, 100 jut. šume kod Okučana, Majdan Rupnica kod Voćina, Jasikovac park-šuma i Vujnovića gaj u Gospiću, Hušnjakova polušpilja, park Opeka kod Vinice, drvoređe jablana kod Suhopolja, park kraj dvorca u Našicama, Zelenjak kod Klanjca, Trsteno, Skradinski Buk kod Šibenika, park u Rovinju, jezero (i njegova okolica) na Mljetu, drvoređe čempresa na Korčuli, čempres u selu Čari na Korčuli, čempres na Hvaru, koštيل-drvo u selu Žrnovo u Konavlima, Brionski otoci, šuma Dundo na Rabu, sve špilje.

Treba li posebno isticati, kako upravo planinari moraju suradivati na zaštiti prirode i prirodnih rijetkosti. Planinari moraju postati onaj veliki aktiv, koji će unositi među mase kulturni odnos prema prirodi, planinari će biti oni, koji će zaštićivati prirodu. Planinari moraju razvijati razumijevanje za prirodu kod ostalih izletnika-neplaninara, a s druge strane upozoravat će na štete (oštetcivanje špilja, uništavanje rijetke flore i t. d.), da se pravodobno mogu poduzeti zaštitne mjere. Otkriju li na pr. kakvu novu špilju ili pećinu, nastojat će da se ista zaštiti i to će javiti konzervatorskom zavodu, odjelu za zaštitu prirodnih rijetkosti u Zagrebu, ili Planinarskom savezu Hrvatske.

Prolazimo li šumom ili planinom ponašajmo se kulturno. Budemo li kulturni imat ćemo u prirodi dobra prijatelja, a priroda u nama zaštitnika, jer ona je zajedničko dobro sviju ljudi.

Popova Šapka — veliki zimski centar

Petvjekovno ropstvo i neprekidne borbe protiv sultanske najezde, velikosrpski, velikobugarski, velikogrčki asimilatorski sistem nad makedonskim narodom, a s druge strane veličanstvena borba Makedonaca zajedno sa ostalim narodima Jugoslavije u toku narodnooslobodilačke borbe koja je nastavak legendarnog Ilindenskog ustanka iz 1903. godine; velike gole i šumovite planine, plodne ravnice, male i velike, brze i tipe rijeke, raznovrsna flora i fauna od pšenice preko arisa¹⁾, afijona²⁾, smokava i pamuka do susama³⁾ i nara⁴⁾ — sve se to sliva u onu kratku narodnu strofu: »Čudna je Makedonija«...

Detalj tog konglomerata ljepote je Popova Šapka.

Imenom Popova Šapka naziva se jedan od mnogobrojnih vrhova granodizne i impozantne Šar-planine na istočnom dijelu, po kome je cijeli masiv oko tog vrha, sa još nekoliko većih i manjih vrhova i padina, dobio isto ime. Popova Šapka spominjana je u geografskim i geološkim udžbenicima kao vrh Velike Šare, ali ono što danas predstavlja nije bilo otkriveno do nedavno.

... To je bilo zimi 1934. godine, kada se nas nekoliko smučara-planinara popelo na ovaj vrh sa smučkama na nogama...« prisjećajući se govorio je stari smučar Gogo Popov.

Samo nekoliko smučara i planinara, po divljim stazama porobljene makedonske zemlje, do krajnosti odani svojoj grudi, tražili su ljepote svoje domovine i u isto vrijeme stavljali temelje planinarstva u Makedoniji. Tih februarskih, studenih dana, otkrivena je Popova Šapka u svom pravom i potpunom značenju vrijednosti. Tada su po njenim blagim i strmim terenima zaškripale prve smučke i pokazali se prvi tragovi smučarskih spustova.

»Mi smo pronašli mjesto gdje se može razvijati smučarstvo u našoj zemlji i sportski odgajati mnoge generacije makedonske omladine« — oduševljeno su maštali stari smučari i planinari Gogo Popov, Leko Martinovski i dr.

Ali želje su ostale puste. Šapka je još godinama ostala takva kakvu su je »pronalazači« otkrili. Do nje su i nakon 10 godina išli kozjim stazama od Tetova preko sela Liscia 11 km puta. Uz velike uspone nije bilo lako proći — Šapka je i dalje bila nepristupačna. No ona je bila nepristupačna u nečem osnovnjem: na njoj nije bilo ni osvjetljenja, ni veće kuće, ni hrane. Imala je samo prirodne darove: dugotrajni dobar snijeg, jako sunce i zdrav zrak, blage strme padine, mnogobrojne izvore i rječice. Sve je to trebalo pripasti narodu, ali ondašnji režimi nisu o tome vodili računa.

Došla je 1944. godina. Narod iz Vardarske Makedonije oslobođio se vjekovnog jarma i zajedno sa ostalim narodima Jugoslavije počeo je izgraditi svoju zemlju.

Popova Šapka bila je slobodna. Visoki vrhovi u masivu Popove Šapke: Ceripašina (2725 m), sama Popova Šapka (1871 m), zatim na sjeverozapadu vrhovi Vagrdan, Mali i Veliki Turčin (2702 m), pripali su isto tako narodu.

Sada su smučari Makedonije i drugih narodnih republika mogli da se koriste svim terenima, a Šapka je postala smučarski centar ove republike, ostvarivši tako želje starih smučara i planinara. Na njoj su se održavala sva republička prvenstva u smučanju, razna prijateljska takmičenja, kursevi, savjetovanja. Šapka je pomalo postala jedan od zimskih centara cijele zemlje. Njeni izvrsni tereni za smučanje — dugi spustovi sa blagim i strmim nagibima, neki i po 12—13 km bez žbunja i drugih zapreka, bili su možda jedini i za najbolje smučanje naše zemlje. Na terenima nekadašnje divlje Šapke sakupljali su se najbolji športaši-smučari slobodnih naroda Jugoslavije i održavali svoja takmičenja. Tako je pretprošle godine održano prvenstvo FNRJ u smučanju; tri puta se već održao tradicionalni Šarplaninski smuk uz učešće naših i evropskih smučara. Ove će godine Šapka isto tako primiti smučare na svoje terene, gdje će se održati u više disciplina smučarska državna prvenstva. Šarplaninski smuk, jedno međunarodno takmičenje i veći

¹⁾ riža — ²⁾ mak — ³⁾ sezam (uljena biljka) — ⁴⁾ mognanj, granata.

broj manjih i većih republičkih takmičenja. Osim toga treniraju ovdje najbolji smučari naše zemlje za predstojeća međunarodna takmičenja.

Potrebno je spomenuti šta je za kratko vrijeme nakon oslobođenja izgrađeno na Šapki: široki automobilski put, nekoliko planinarskih domova, hotela, prihvavnica, skakaonica od 50 metara, jedinstvena uspinjača ovakve veličine u zemlji (3000 metara) i dr. Ove i slijedeće godine izgradit će se još mnogo manjih i većih objekata: nekoliko planinarskih domova i prihvatišta, od kojih jedno na najvećem vrhu Šare — Turčinu; jedna međustanica na žičari i jedna završna na vrhu Ceripašina; jedna manja uspinjača od 400—500 metara za smučare koji voze slalom na »Čamu«, umjetno jezero ispod samog doma i t. d. A put do Tetova do Šapke, koji će biti posut kamenim tucanjkom i osiguran za slučaj nesreće, omogućiće pristup svakom fiskulturniku, svakom radnom čovjeku naše domovine.

*

Ali Šapka nije samo planinski masiv idealan za fiskulturnike-smučare. Na njoj nalaze potpuno zadovoljenje svojih potreba i ostali športaši: atletičari, nogometari, biciklisti, gimnastičari... U zimsko vrijeme, kada obično sportisti »miruju«, Šapka ih prikuplja. Na njenim terenima oni održavaju svoje treninge za uzdržavanje kondicije i elastičnosti. A treneri smučari imaju mogućnosti, da primijene svoje znanje i da ga dopune. Tako Šapka postaje veliko igralište ovih športaša i fiskulturnika naše socijalističke domovine.

Vremenske prilike po vrhovima Šapke nisu kao na ostalim planinama naše zemlje. Preko zime, dok ljudi u ravnici cvokoču od studeni i guše se od guste magle, toplo sunce na Šapki peče razdragane posjetioce ove planine. Koža dobija svježi ten — crno-brončane boje, a organizam stiče veću otpornost. Eto tako se Šapka javlja i kao odmaralište našeg čovjeka — graditelja socijalizma.

Od prvog dana zime na Šari počinje padati snijeg. Visoki vrhovi, obasjani toplim zracima sunca blještje tako da već zamaraju oči smučara.

Prostrani tereni pokriveni su po nekoliko metara debelim snijegom, koji se zadržava duboko u proljeće, a često puta i do juna — kada u ravnici prži ljetno sunce. Ali mali jelak, najljepši kutić Popove Šapke, ima snijeg najbolje kvalitete, terene sa većom visinskom razlikom od drugih i na hiljadu postrojenih jelaka sa izrazito drugačjom konfiguracijom terena.

»Jelak« (Čamot) — to je kutić odmora svakog smučara, gdje može odmarati oči na polju zeleno-bijelog prostora i jela. To najomiljenije mjesto-smučara i posjetilaca Šapke, gdje strmi spustovi predstavljaju idealne staze za veleslalome. Staze »Jelka« koje su u ispitivanju sa većom visinskom razlikom i tehničkom težinom za smučanje, učvrstit će se u najbolje staze Evrope i na svijetu.

Put na Vilinske Jame

Jedne subote sastali smo se S. Vilenjak i ja na Samoborskom kolodvoru i ukrcali se u vlak s namjerom, da krenemo do »Vilinskih Jama«. Kad stigosmo u Samobor, nebo je na sjeverozapadu bilo malo naoblaćeno. No to nas nije smetalo, te okrijepivši se malo krenusmo preko trga, pa Starogradskom ulicom prema Gornjim Krajima. U Gornjim Krajima ostavismo cestu, koja dalje vodi za Lipovčki dom, i krenusmo desno kolnikom uz Ludvić potok, koji je duboko usječen u gudure. Taj potok poznat je po zlatu, koje je u njemu pronađeno u vrlo malim količinama, te po arheološkim iskopinama.

Nakon dvadeset minuta hoda stigosmo do raskršća puteva. Jedan put vodi prije mostića desno, drugi kraj kamenoloma lijevo uz brdo, a srednjim preko mostića krenusmo mi. Kod mostića utječe u Ludvić potok jedan mali potočić. Cesta uz Ludvić potok usječena je u uskoj kotlini iz koje se dosta strmo uzdižu gusto pošumljeni bregovi. Kraj je divlji i vrlo lijep, a ističu se brojni kamenolomi. Usput su nas zadržavali brojni grmovi sa neobično krupnim kupinama. Vidjelo se već po kupinama, da malo planinara ide na Vilinske Jame. Nakon tridesetpet minuta hoda na lijevoj strani potoka nalazi se mala čistina, a par koraka dalje desno odvaja se od ceste šumski kolnik.

Cestu ovdje presijeca Ludvić potok, a malo dalje se glavna cesta i potok razdvajaju. Put za Vilinske Jame vodi nas lijevo uz potok prema zapadu kao kolnik. Za pet minuta sijeće ga s lijeva šumski kolnik, a potok je s desna. Iza toga dolazi se na raskršće putova, a pet minuta iza njega put se dijeli na dvije strane. Tu je izvor Ludvić potoka, a dalje se ide desnim putem suhom kotlinom, koja se sve više širi i uzdiže, dok se oko nje ističu strmi planinski pašnjaci, iznad kojih se na vrhu nalaze vinogradi.

Pri usponu na sedlo puca vidik natrag na Medvednicu. Put se u zavojima sve strmije uspinje, a usječen je duboko u pješčenjak. Na vrhu sedla otvara se pogled na zagorske planine. Na lijevo nalazi se pod vrhom selo Slani Dol. Odavde se lijepo vidi Oštrec i Japetić.

Sa sedla odvaja se na lijevo put za Smerovišće, a na desno pokraj zidane klijeti dolazimo nakon 5 minuta do malog puteljka, koji se odvaja lijevo i uskoro se u vrlo strmim zavojima spušta prema zapadu kroz gusto grmlje i mladu šumu. Tu se odvaja na desno jedna staza, a zatim se spušta u kotlinu, gdje ga s lijeva sijeće puteljak iz Slanog Dola i potočić. Put kreće na desno, dolazi do ceste i potoka Breganice, pa preko mosta okreće cestom na lijevo uz potok, dok se niz potok cestom dode do Bregane.

Odmah iza mosta lijevo nalaze se stari napušteni mlin i jedna kuća. Petnaest minuta hoda dalje nalaze se na brdašcu zaseoci Kumari i Tušin, do kojih se dolazi kolnikom, koji se odvaja od ceste na desno. Ispod tih zaselaka, a dvadesetak metara iznad ceste nalaze se Vilinske Jame. Pošto je bilo već 19.30 sati, otišli smo u Kumare, gdje su nas vanredno lijepo i prijazno dočekali. Dobili smo sve, što nam je bilo potrebno za priređivanje hrane, i skuhali si večeru koju smo slasno pojeli.

Priredili su nam ležaje u sjeniku, i mi se umorni, ali zadovoljni, zavukosmo u sijeno. Smjesta sam zaspao, ali ne za dugo, jer me je probudio S. Vilenjak svojim gundanjem, a osim toga od njega se čulo šuštanje i psikanje, kao da se u sijenu nalazi klupko zmija. Bijesan upitam što mu je, a on mi odgovori, da su u sjenik došle mačke i mali psić, pa njuškaju po našim naprtnjačama. Tjerali smo ih, ali su se životinje stalno vraćale. Da zlo bude još veće, pojavilo se nekoliko velikih štakora, koji se kanda nisu bojali mačaka. Konačno Vilenjak bijesan iskoči iz sijena, izvuče sjekiricu iz moje naprtnjače, i uz psovke stane naganjati životinje po sjeniku. Naravno nije ni jednu dohvatio, ali smo zatim relativno mirno spavali.

U jutro, nakon doručka, oprostimo se od prijaznih domaćina, koji nisu nikako htjeli primiti bilo kakvu naplatu od nas. Za deset minuta spustisemo se do Vilinskih Jama, koje se nisu vidjele sa ceste zbog gustog grmlja. Vilinske Jame sastoje se od više malih špilja, a najveća i najljepša mjeri dvanaest metara u duljinu, deset u širinu, a visoka je osam metara. Iz te špilje na

desnoj strani vodi niski hodnik, no nismo išli u dubinu, jer nismo imali vremena, a ni svijetla. Iz tog hodnika odvaja se jedan mali hodnik, koji izlazi van na tri do četiri metra od glavne špilje. Svod špilje bogato je izbrazdan, no sige su sve polomljene. Ispod špilje kraj ceste nalazi se mali milin. Sudeći po nalazu oruda iz kamenog doba u potoku Breganici, očito je, da je u ovim špiljama stanovao pračovjek, jer su kao stvorene za obitavalište, pa bi iskanja dala vjerojatno zanimljive rezultate.

Put do Vilinskih Jama traje 2.15 sati, a odavde se može lako doći na Japetić preko sela Jaruše i Draganoš.

Nismo se htjeli dugo zadržavati, nego krenusmo dalje uz potok Breganicu, koju nakon pet minuta siječe šumski kolnik, a malo dalje preplavljuje sam potok cestu. Iza tog mjesta odvaja se jedan šumski kolnik desno uzbrdo. Dvadeset minuta od Vilinskih Jama otvara se s lijeva duboka kotlina, kroz koju vodi kolnik. Idemo dalje cestom, i nakon 45 minuta hoda počinje uspon, a cestu siječe s desna seoski put. U sredini uspona nalazi se šumski proplanak, iznad kojega ide lijevo put ispod planine Veliki Lovnik (Lomnik), dok uspon postaje sve strmiji. Pod samim vrhom sastaje se naša cesta sa cestom iz sela Osredek, Stojdraga i Noršić-sela, a produžuje za Jaruše i Draganoš. Odavde se lijepo vidi Medvednica, a na drugoj strani Žumberak. Na vrhu odvaja se put lijevo u kotlinu pod Velikim Lovnikom, a desno u Jaruše, kuda se stiže za sat i pol hoda od Vilinskih Jama. Odmah iza prve kuće lijevo kreće kroz selo cesta za Draganoš, te se kod kuće broj 2 odvaja na lijevo uzbrdo pokraj kuće, na kojoj se lijepo vidi jedna stara markacija, koja se jedina sačuvala od 1938. godine. Malo dalje odvaja se put desno za Sv. Janu, a lijevim stigmosmo u Draganoš. Iz Draganoša vidi se Sv. Gera i sjeverna Plješivica. Iz sela odvaja se lijevo put za selo Šipački Breg, a malo dalje, između kuća broj 6 i 7 odvaja se na lijevo put prema Japetiću. Deset minuta od Draganoša odvajaju se dva puta na desno, dok cesta za Japetić ide lijevo. Tu počinju velike gorske livade. Prema vrhu japetičkih livada odvaja se na desnu stranu staza, a iznad nje opet jedna također na desno, koja se sastaje s glavnim putem, dok s lijeva sijeku put dvije staze. Malo dalje skreće glavni put desno, a povrh livada obraslih vrištinom odvaja se staza lijevo. Na ovom mjestu vidi se šumoviti vrh Japetića. Put vodi s još jednim paralelnim na Japetić, te se sastaje s onim koji dolazi s lijeva iz Šoićeve kuće pod Lipovcem, odnosno od Cerinskog vira. Put zakreće desno, pa lijevo, pa desno preko livada kroz rijetku crnogoricu, silazi u dol pod samim vrhom, te na lijevo stiže na vrh Japetića (871 m). Put od Vilinskih Jama do Japetića traje tri sata, lagan je, vrlo lijep i romantičan, jer prolazi kroz guste šume i preko prekrasnih gorskih livada. U selima može se dobiti mlijeka, sira, kruha i vina.

Pošto smo se malo odmorili, krenusmo na Lipovečki dom, kuda smo stigli markiranim putem za četrdesetpet minuta. U domu smo ručali, malo se sunčali i odmorni krenuli preko nove lugarnice iznad doma markiranom stazom, koja vodi po vrhovima na Oštrc. Nakon prilično oštrog uspona na hrbat brijege, pruža se s vrhova, a naročito s vrha Oštrca (753 m) prekrasan pogled na južnu Plješivicu, Zagreb, Medvednicu, Japetić, pa i na Kamniške Alpe. U domu na Oštrcu našli smo samo opskrbnika, pa nakon kratkog odmora krenusmo preko Velikog Dola i Ruda u Samobor, gdje nas je već čekao naš strpljivi »Samoborec«. Mjesta u vlaku smo morali osvojiti na juriš, a za svaki slučaj rezervirali smo dvije klupe u otvorenom vagonu za eventualne zakašnjele prijatelje. I zaista — naišle su još četiri planinarke, koje su bile na Okiću i Plješivici. Naskoro smo složno i veselo zapjevali, pa je vrijeme brzo prolazilo i za čas smo stigli u Zagreb.

Knjige i časopisi

Dr. ANTON MELIK: PLANINE V JULIJSKIH ALPAH, Planine (pašnjaci) u Julijskim Alpama, L'économie pastorale dans les Alpes Juliennes, Dela inštituta za geografijo v Slovenski Akademiji Znanosti in Umetnosti, 1. s. 301, slika 77, 6 geografskih i planinsko-gospodarskih karata, Ljubljana 1950.

Ime prof. A. Melika poznato je našim čitateljima po brojnim izvanrednim publikacijama s područja geografije i to specijalno geografske, etnografske i etnološke obrade Slovenije u njenom najširem zahvatu i preko državnih granica. Evo, pred nama je opet jedna dragocjena publikacija, kakve rado susrećemo, ali ih na žalost rješko susrećemo. Slovenska Akademija znanosti i umjetnosti obradivala je sličnu tematiku i u svojim predašnjim publikacijama, ali ovako iscrpne studije još nije donijela.

Obrada se odnosi prvenstveno na planinsko-gospodarske probleme Julijskih Alpa, kako nam to i sam naslov veli. (Pod planinom smatraju Slovenci određenu površinu u alpskom području, koja se iskorišćava pašom stoke, odnosno koja bi se tako dala iskoristiti; isto značenje ima ta riječ i u mnogim našim planinskim područjima). U uvodu iznosi prof. Melik opće razloge zbog kojih je planinsko gospodarstvo Julijskih Alpa važno i zbog kojih ga treba unaprediti. Da bi se to iskorišćavanje moglo unaprediti, izvršena su odgovarajuća istraživanja i napisana prednja studija, t. j. da se najprije upoznamo sa supstratom, koji će se poboljšavati.

Iza općih razmatranja o reljefu i podnebnim razmjerima u Julijskim Alpama, te kratkog osvrtu na odnos planine i šume, prelazi autor na obradu razloga, koji su doveli do naseljavanja Julijskih Alpa (jedan od klasičnih etnoloških prikaza u vezi s gospodarskim razvitkom nekog kraja kroz stoljeća i stoljeća), s detaljnim opisom prirodnih osnova za tvorbu naselja i odnosa među naseljima, a potom prelazi na odnose gospodarske djelatnosti u području Julijskih Alpa (seljačko gospodarstvo, rudarstvo i drvarstvo, prometne prilike), pa dolazi do zaključka, da je osnov privrednog rada tamošnjeg svijeta baš seljačko gospodarstvo sa snažno razvijenim planinskim gospodarstvom.

U trećem se poglavljju obrađuju planine Julijskih Alpa i njihova uloga u sistemu planinske paše i stočarskog gospodarstva. Tu se nižu dragocjeni podaci o planinama Julijskih Alpa s odgovarajućim komentarima, koji će vjerojatno poslužiti za prototip obrade planina i po drugim područjima države (Planine i iskorišćavanje tratinje — borba za stočnu krmu; Sistem planinske paše i postupne seobe od dolinskih pašnjaka do najviših planina; Trajanje planinske paše; Posjedovni odnosi i upravljanje planinama nekad i danas; Današnje planinsko gospodarstvo; Sistematski pregled planina Julijskih Alpa: Bledske planine, Dobravskе planine, Planine Selške doline, Bohinjske, Dolinske, Bovške planine, Planine vasi Kobaridskog kraja, Tolminske planine, Planine pri Baškoj s Poreznom; Topografski položaj planina; Imena planina; Geografski opseg planinskog gospodarstva; Naselja u planinama, te na kraju: Zaključna riječ o planinama i njihovu međusobnom odnosu).

To bi bio kratak prikaz materijala, što ga iznosi prof. Melik u svojoj studiji o Julijskim planinama. A koliko je samo konkretnih podataka u toj studiji! Teško bi ih bilo pobrojati ma i riječju u ovom kratkom prikazu. Izvadit ćemo samo nekoliko općenitijih konstatacija. U prvom redu doznamo, da je u tom području danas ukupno oko 175 planina-pašnjaka sa oko 18.000 normalnih grla stoke (sva stoka svedena na govedo od 500 kg žive vase), da ih je prije rata bilo oko 22.000, što znači da se polako dosiže predratno brojno stanje. Čitavo se to područje prema reljefnim i ekonomskim uslovima dijeli u dva dijela. Jedno je skupina sjeverozapadnih planina (strmijih i manje prikladnih za opširno iskorišćavanje), a druga je skupina jugoistočnih planina s usjekom prema Soči u njenom gornjem toku (odlične planine, kojima se gospodarska vrijednost melioracijom dade još znatno podići). Planine nisu osobito visoke. One se prostiru najviše do 1700—1800 m nad morem i prema tome zasijecaju u područje visoke šume na mnogo mjesta. Melik spominje odnose šumskog i planinskog gospodarstva, pa ističe, da bi planine trebalo proširiti svagdje, gdje se radi o ravnijim terenima, koji nisu pod-

vrgnuti karstifikaciji, dok bi opet šumskom gospodarstvu trebalo prepustiti strme, karstificirane planine. Ljudi su naselili planine po Julijskim Alpama, kad im je u nižim područjima nestalo slobodnih obradivih površina i kad su bili prisiljeni prikloniti svoj interes stočarstvu.

Najstarija planinska naselja susreću se oko Bleda, u centru Julijskih Alpi oko Bohinja kod Srednje, pa u dolini Soče oko Tolmina-Sv. Lucije, Kobarida i Boveca. Najstarija naselja obuhvatila su najviše planine. Novija se naselja vežu na niže planine (to je u vezi s kvalitetom planina, više su planine bolje). Najmlada naselja u tom području vrlo slabo učestvuju u iskorišćavanju planina. Zime su u području Alpa vrlo duge, a ljetna paša kratka (u prosjeku od kraja aprila do kraja oktobra). Duga zimska hranidba traži mnogo zimske krme, pa se stočarstvo tog područja i razvijalo u smjeru osiguranja dovoljnih količina zimske krme za brojnu stoku, što je mogu planine preko ljeta prehraniti (iskorišćavanje nekih planina za košnju, sabiranje lisnika i t. d.). Pašnjaci su najvećim dijelom zajedničko vlasništvo pojedinih sela. Nekada su neki stanovnici sela bili izuzeti od tog vlasništva, ali je novim zakonom od 1947. taj nezdravi odnos dokinut. U nekim se krajevima toga područja planine iskorišćavaju dnevnom popašom stoke, koja se na večer vraća u stalna naselja; u drugima se susrećemo i s predpampama, majenama, koje se pašom iskorišćavaju u proljeće i u jesen, a tokom ljeta se kose.

Najčešća su po planinama goveda, pa ovce, a zatim nešto konja i svinja. Goveda su najčešća u području jugoistočnih planina, a ovce u dijelu sjeverozapadnom. Neke su planine vrlo male nadmorske visine — 460—980 m. Te su se razvile iz propalih seljačkih gospodarstava i iskorišćavaju se danas sezonski. One nisu tipične, ali ih ima. U pogledu porijekla imena pojedinih planina vrijedno je istaknuti, da su gotovo sva od reda slovenska, a samo ih je nekoliko nepoznatog, odnosno nedovoljno utvrđenog lingvističkog porijekla. Ukupan broj ljudi, koji se po gospodarskom djelovanju vežu na planine iznosi oko 37.000 prema popisu iz 1948. godine. U području Soče i Bohinja ljetuje na planinama oko 90% stoke, oko Bleda pada taj broj na oko 50—60%. Još je manji u području Dubrave i Jesenice, a pada još niže slično i u područjima mediteranskih južnijih dolina. Udaljenost je sela do planina prosječno oko 3—4 sata, a najviša se penje na 6—8 sati hoda po razmjerno dobrim planinskim putevima. Prosječna je visina planina oko 1260 m. Oko 32% svih planina ima visinu 1200—1400 m, dok ih u razmjeru 900—1600 m pada oko 82%. Razlozi su tome reljefne prirode, a ne klimatske. Godišnje se tokom ljeta prehranjuje na julijskim planinama oko 4000 krava, preko 5000 junadi, volova i bikova, preko 600 konja, više od 10.000 ovaca i 2500 koza, te oko 600 svinja (iskorišćavanje otpadaka prerade mljeka). Planine Julijskih Alpa nisu puste, ali nisu ni dovoljno iskorištene. Postojeće bi zgrade mogle na mnogo mjesta primiti znatno veći broj stoke, a i kvalitet pašnjaka odgovara većem broju stoke. Međutim, pretjerano velike stočarske zajednice nisu prikladne za područje Julijskih Alpa, jer to ne dozvoljava reljef tih planina, odnosno alpskih masiva, koji ih okružuju.

Eto toliko u najkraćim crtama iz zanimivog i klasično obrađenog materijala Melikove studije. Za naše će planinare ta studija biti dragocjena, jer ih je malo, a da nisu česti gosti područja Vrata, Kota, Krme, Pokljuke, Komne, Bohinja, Jelovice, Trenta, Kobarida, Tolminskih Alpa i mnogih drugih dolina i planinskih visova Triglavskog sklopa Julijskih Alpa.

Dr. I. Šmalc elj

VIJESTI

ZAKLJUČCI SA PLENUMA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE održanog dne 24. i 25. III. 1951. god.

Na radnom sastanku Plenuma Planinarskog saveza Hrvatske održanom 24. i 25. III. 1951. na Sljemenu, svestrano je raspravljano pitanje sadržaja planinarskog rada — naročito u vezi vanarmijskog odgoja, omasovljenja planinarskih organizacija, rada sa omladinom i pionirima, te problema izgradnje i uređenja planinarskih objekata te su donijeti slijedeći

Zaključci

1. Plenum jednodušno usvaja prijedlog delegata PD Zavižan — Senj da zamoli predsjednika Vlade NR Hrvatske i predsjednika Zemaljskog odbora Saveza boraca, druga dr. Vladimira Bakarića, da bude počasni predsjednik Planinarskog saveza Hrvatske.

2. Plenum konstatira, da su bitni elementi vanarmijskog odgoja sadržani već u samom redovitom planinarskom radu. To naročito dolazi do izražaja u osposobljavanju članstva za boravak, život i kretanje u planini u svako vrijeme, u savladavanju prirodnih zapreka i teškoća, u svestranom upoznavanju šuma i planina, u snalaženju na terenu i u prirodi uopće.

U svrhu produbljavanja i svijesnog usvajanja tih bitnih elemenata planinarskog života i pravilne njihove primjene u radu, potrebno je ovu planinarsku djelatnost usmjeriti tako, da bude sistematski organizirana i ujedno uskladena s općom potrebom vanarmijskog vojnog odgoja naroda. Budući da vanarmijski odgoj ima još i drugih oblika rada, planinarsko društvo i ostale planinarske organizacione jedinice primjenjivat će u svom radu i onakve oblike i sredstva, koja nisu sadržana već u redovitom planinarskom djelovanju, a mogu koristiti općoj težnji pravilnog vanarmijskog vojnog odgoja. Zadužuje se Planinarski savez Hrvatske, da do 30. IV. izradi i svim društvima dostavi okvirni plan rada vanarmijskog odgoja s time, da taj

plan ne treba shvatiti kruto već ga treba primjenjivati i ostvarivati prema mogućnostima i potrebama svoga kraja.

3. Jedan od osnovnih zadataka Planinarskog saveza Hrvatske i svih društava ostaje i nadalje omasovljenje planinarskih društava, naročito u pravcu planinarskog odgajanja radnika i seljaka. Potrebno je pristupiti osnivanju planinarskih društava i grupa u većim radnim kolektivima. Tom nastojanju naročito će koristiti nazuš suradnja sa masovnim organizacijama, prvenstveno sa Savezom boraca, Narodnim frontom, omladinskom organizacijom, sindikatima i drugim.

4. Posebnu pažnju treba posvetiti planinarskom odgoju pionira i omladine. U tu svrhu zadužuju se sva društva, da se povežu s rukovodstvima poduzeća, škola, domova, učenika u privredi, omladinskih organizacija i društva »Naša djeca«, i da organiziranjem pionirske i omladinskih grupa obuhvate što veći broj mlađih planinara. Prijedloge za izradu pravilnika koji će usmjerivati planinarski rad pionira i omladine, dostaviti će planinarska društva PSH-e do kraja mjeseca maja.

5. Plenum usvaja prijedlog uprave PSH-e i postavlja kao prioritete zadatke u izgradnji i uređenju planinarskih domova Jankovac, Strahinjićica, Ivanjićica, Platak, Snježnik, Zavižan i Mosor, te 5 planinarskih skloništa u području Velebita i Gorskog Kotara. Ujedno Plenum ističe načelo obavezne zajedničke suradnje svih planinarskih društava u rješavanju i ostvarenju tog zadatka. Društva se zadužuju, da se u rješavanju tog problema prvenstveno koriste vrelima lokalne proizvodnje. Posebno se zadužuje PSH-e, da odašalje delegaciju predsjedniku Vlade NRH, drugu Vladimиру Bakariću i rješi pitanje vraćanja bivšeg Tomislavovog doma na Sljemenu Planinarskom savezu Hrvatske.

6. Plenum zadužuje Izvršni odbor Planinarskog saveza Hrvatske, da preko Privrednog Savjeta NRH ishodi potrebnu kvotu radne snage za izgradnju planinarskih objekata, a na osnovu realnih potreba.

7. Upravni odbor PSH-e razraditi će plan svih potreba za opskrbu planinarskih domova i kuća i nastojati će preko Komiteta za turizam i ugostiteljstvo, da se te potrebe i osiguraju.

8. Sabiranje ljekovitog bilja treba da bude i ove godine jedan od prvenstvenih zadataka i zato će sva planinarska društva u tome zadatku posvetiti najveću pažnju, a zadužuje se PSH-e, da kontrolira najavljenog takmičenje po delegatu Senja u izvršenju tog zadatka.

9. Zadužuje se PSH-e, da zaoštiri pitanje radne discipline u samim društvima i o odnosu društava prema Savezu, a društva se zadužuju da osnuju i organizaciono učvrste rad stručnih planinarskih sekcija.

NOVA PLANINARSKA DRUŠTVA

U Zagrebu je osnovano dne 24. siječnja o. g. Planinarsko društvo Risnjak, koje obuhvaća zdravstvene radnike. Zatim je 9. veljače o. g. osnovano Planinarsko društvo »Zanatlija«, koje je odmah kod osnutka okupilo preko 200 članova. Na plenumu PSH-e na Sljemenu obvezao se delegat »Zanatlije«, da će ove godine podignuti planinarsku kuću na Velikom dolu u Samoborskom gorju.

Tokom mjeseca ožujka osnovana su planinarska društva u Pakracu, Novom Marofu, Makarskoj, Podravskoj Slatini i 9. travnja u Petrinji.

UPOZORENJE PLANINARSKIM DRUŠTVIMA

Planinarski savez Hrvatske poziva sva planinarska društva, da do svakog 5. nakon protekllog tromjesečja, šalju izvještaje o radu i da uz njih prilože problematiku svojih društava.

PLANINARSKO DRUŠTVO

»GRAFIČAR« U ZAGREBU

sve većim uspjehom izvršava svoje zadatke. Društveni život je naročito oživio nakon rješenja problema društvenih prostorija. Redoviti članski sastanci ispunjeni su društvenim vijestima, obavijestima, stručnim predavanjima, filmovima i dogovorima za izlete. Od 4. IV. o. g. uvedeni su posebni sastanci za pionire.

Na terenu su planinari »Grafičara« veoma aktivni, pa su upriličili nekoliko zimskih tura u Juliske Alpe i više manjih izleta u gorje Zasavja, Samobora i Gorskog Kotara. Kod prijenosa Titove štafete sudjelovalo je 14 članova. Alpinistički odsjek društva je u osnivanju, ali će u početku trebati mnogo pomoći od komisije za alpinizam PSH-e.

Jedan od glavnih zadataka društva je izgradnja planinarske kuće na Medvednici, za koju među članstvom vlada velika aktivnost oko sakupljanja sredstava za gradnju.

PLANINARSKO DRUŠTVO »GRIČ«

obavješćuje članstvo, da je društvo dobilo prikladne prostorije na Trgu Republike broj 5, polukrat lijevo i poziva članove svih kolektiva zagrebačkih trgovačkih poduzeća, da se učlane u društvo. Uredovno vrijeme dnevno od 18 do 20 sati.

RAD PD »ŽELJEZNIČAR«

IZ ZAGREBA

Željezničari zagrebačkog čvora imaju veoma bogate planinarske tradicije kao osnivači i rukovodioци nekadašnjeg radničkog planinarskog društva »Prijatelj prirode«, koje je unatoč šestogog terora za vrijeme stare Jugoslavije postalo zborno mjesto svih naprednih radnih ljudi. Danas, u novim prilikama, željezničari Zagreba nastavili su svoj rad na tjelesnom i duševnom jačanju socijalističkog čovjeka, kako bi on postao

što sposobniji za izvršenje svojih velikih zadataka.

Početkom 1950. godine iskusni stari kadrovi iz bivše planinarske sekcije »Lokomotive«, sa nekadašnjim funkcionerima »Prijatelja prirode« osnovali su samostalno planinarsko društvo za cijeli željeznički čvor pod imenom: Planinarsko društvo »Željezničar«. Ispočetka je društvo živjelo od članarine, ali kasnije je Planinarski savez Hrvatske stavio društvu na raspolaganje planinarski dom na Oštrenu, u Samoborskom gorju. Napornim dobrovoljnim radom članovi su dom obnovili. Izgrađena je i mala hidrocentrala za rasvjetu, te je dom pretvoren u omiljeno izletište zagrebačkih trudbenika, napose željezničara. Zalaganje članova društva za njegov napredak nije ostalo nezapaženo od željezničkih društvenih organizacija i poduzeća grada Zagreba, koja su novootvorenom društvu pružila svestranu moralnu i materijalnu pomoć. Tu se naročito istakao VII. rafajonski komitet željezničara, zatim uprava i sindikalna podružnica željezničke radionice i ložionice. Uz aktivan rad i pomoć društvo je pretvoreno u masovnu željezničarsku organizaciju, koja uživa veliki ugled među istoimenim društvima, te danas broji 1130 članova. Od toga ima 279 radnika, 493 službenika, 105 članova radničke omladine, 90 studenata i učenika, te ostalih zanimanja.

Rad u sekcijama je veoma živ. Naročito se svojom aktivnošću ističe alpinistička sekcija, koja broji 52 aktivna člana, od toga je 20 drugarica. Sekcija suraduje sa komisijom za alpinizam Planinarskog saveza Hrvatske i sa odsjecima u drugim bratskim društvima. Preko savjesno organiziranih predavanja, kurseva, izleta i nebrojenih uspona, ljeti i zimi, sekcija je kod sve većeg broja mladih članova društva produbila ljubav prema ovoj lijepoj grani športa. U početku je rad sekcije bio veoma otezan radi pomanjkanja alpinističkih rekvizita. Sada, kada je sekcija dobila penjački pribor, nabavljen iz inozemstva, započeo je njezin snažni razvitak, na ponos željezničara Zagreba. Samo u toku posljednje godine izvedeno je 39 kolektivnih uspona u Julijskim i Kamniškim Alpama i održana su dva penjačka tečaja u prirodi.

Među sekcijama po svojoj masovnosti i aktivnosti naročito se ističe markaciona sekcija, koja broji preko 70 članova. Rad ove sekcije na upoznavanju članstva načinom markiranja, građenja i održavanja planinskih putova, kao i primjenom stečenog znanja, veoma je značajan za razvoj turizma u našoj zemlji. Mnogi do sada slabo poznati i zapušteni putovi, označeni su trudom većne jedne sekcije. O tome svjedoči postavljanje 6 smjernih tabli na raskrsnicama, 639 demarkacionih znakova i 1975 dobrovoljnih radnih sati.

Posebno mjesto po aktivnosti i karakteru djelovanja zauzima speleološka sekcija, koja se bavi istraživanjem i uređivanjem špilja. I tu su željezničari Zagreba uz pomoć ostalih suradnika, postigli značajne rezultate. Sekcija je po svom radu prešla okvir uobičajene planinarske djelatnosti, te zašla i u područje naučno-istraživačkog rada. Mnoge neistražene duboke ponore, tamne, neprohodne i tajanstvene špilje — članovi sekcije su istražili, opisali i fotografiski snimili. Tako su članovi sekcije u toku godine 1950. ispitati i izmjerili 14 špilja i ponora. Njihova poštovljnost naročito je došla do izražaja kod istraživanja i uređivanja špilje »Veternice« kraj Zagreba, nad kojom su uzeli patronat. Tu su postavili vrata, proširili ulazni hodnik, da bude pristupačan za posjetioce, uredili unutrašnje putove. Kod obavljanja tog opsežnog rada članovi sekcije organizirali su 24 radna izleta sa 148 učesnika i dali 1405 sati istraživačkog rada duboko pod zemljom. Mnogobrojne svoje pronalaske sekcija će predati naučnim institutima, dok je jedan dio faunističkog materijala već predala Prirodoslovnom muzeju. Pojedine veoma uspjele slike špilja predane su na raspolaganje Komitetu za turizam, te će poslužiti u cilju propagande prirodnih ljepota naše domovine. U 1951. godini sekcija će obaviti ogromni rad na uređenju kartoteke za preko 700 do sada poznatih špilja i ponora u Hrvatskoj, i sakupiti daljnje podatke o drugim špiljama i tako obogatiti poznavanje naših krajeva.

Društvo je postavilo sebi zadatak, da što veći broj radne omladine obuhvati u svoje redove, da je povede u divne krajeve naše domovine, u cilju jačanja duha i njene fizičke

snage. Taj zadatak dobila je skijaška sekcija, koja ga je uspješno izvršila, okupivši u svoje redove veliki broj željezničarske omladine, napose iz željezničkih škola, sa čime je narasla na preko 100 članova. Za vrijeme zimskih dana sekcija vrši brojna skijaška natjecanja, iz kojih su proizašli vrsni takmičari, da svojim podvizima dižu slavu svog velikog željezničkog kolektiva. U mjesecima kada nema snijega sekcija obavlja terenski rad upoznavanjem alpskih i ostalih brdskih terena, održavaju se kursevi za čitanje karata i poučna predavanja, a kroz sve to vrijeme članstvo ove sekcije sudjeluje u zajedničkim izletima. Svojim upornim radom sekcija je uz pomoć upravnog odbora društva nabavila 20 pari novih skija, isto toliko vjetrovnjaka i hlača, kao i 30 pari skijaških cipela — što sve stoji članovima na raspoloženje. Na taj način sekcija je u potpunosti osigurala daljnji konstruktivni rad na omasovljenju ovog plemenitog zimskog spporta među željezničkom omladinom.

Za osiguranje napretka planinarskog društva zagrebačkih željezničara veliku ulogu igra i sekcija vodiča. Članovi ove sekcije izvježbani su kao iskusni vodiči društvenih izleta u sve krajeve naše zemlje. Svi vodiči su veoma uspješno preko kurseva i predavanja usvojili osnovno znanje o snalaženju u prirodi.

No rad u društvu nije se ograničio na ove osnovne sekcije, već je on zauzeo veoma široki opće-odgojni karakter. Veliku ulogu kod toga ima kulturno-prosvjetna, zatim propa-

gandna sekcija, koja pored propagiranja planinarstva, veoma aktivno radi na kulturno-prosvjetnom i političko-ideološkom odgoju članstva. Razna stručna, prirodoslovna i političko-društvena predavanja, izložbe, priredbe, prikazivanje poučnih filmova, — govore da je odgojni rad postavljen na pravilnu osnovu. Kod propagande ciljeva socijalističkog planinarstva veliki rad će otpasti i na novoosnovanu foto-sekciju, koja sada broji 10 aktivnih članova. Sekcija je već sada u stanju da izraduje veoma uspjele snimke za potrebe članova društva i društvene izložbe.

Pored ovih čisto planinarskih, a kod speleologa naučno-istraživalačkih zadataka, planinarsko društvo »Željezničar« imade i veliki značaj radi vanarmijskog odgoja svojih članova. Planinarski marševi, kursevi za čitanje karata, penjanje po klisurama i ponorima, skijaške vježbe, sve je to aktivno osposobljavanje naših trudbenika na razne vještine, koje će dobro poslužiti jačanju obrambene snage naše socijalističke domovine.

Plodan rad društva najbolje se vidi po tome što je društvo u toku protekle godine organizovalo 244 društvena izleta, od kojih 163 na teritoriju NR Hrvatske, a 81 na saveznom terenu. Na tim izletima učestvovalo je na hiljade željezničkih i ostalih trudbenika. Na taj način zagrebački željezničari postali su i na području planinarskog sporta nosioci svestranih pobjeda jednako kao i na polju proizvodnje.

Ivan Sabolek

